ANUL IV No. 20

10 Iulie 1957

Carpaţii

Director: Aron Cotrus

REVISTA CULTURALA

Redactor: Traian Popescu

N. IORGA

de Pamfil Seicaru

ERA, deci, natural ca N. Iorga prin "Neamul Românesc" să desbată şi el problema ţărănească de care se ocupase în 1899 prin "Opinii sincere". El nu a făcut o examinare metodică, sprijinită pe date statistice şi cu intenţia de a găsi o soluţie, ci, putem spune o aparare sentimentală: administraţia jupoae pe ţăran, organele Statului, chemate să ţină cumpănă dreptăţii, invariabil o înclină în favoarea marelui proprietar sau a arendaşului. N. Iorga avea, însă, o concepţie romantică asupra marelui proprietar; boerul, în judecata lui, poseda toate virtuţile, era un ţăran mai cuprins care, faţă de cei lipsiţi, se purta cu înţelegere şi iubire părintească. Această falsă viziune patriarhală a raporturilor dintre boeri şi ţărani l-a împiedicat să pună problema ţărănească pe *adevăratul ei teren, al luptei de classă*. Şi această greşită apreciere a situaţiei a ieşit la lumină în 1912 din articolele lui Ion Mihalache (prezent în toţi anii la cursurile de vară de la Vălenii de Munte) publicate în revista învăţătorilor "Vremea Nouă" (scoasă de I. Mihalache, D. V. Ţoni şi Apostol Culea) prin care susţinea necesitatea unui partid de classă, un partid ţărănesc, reluând ideia lui Dobrescu-Argeş. Creearea unui partid de classă a combătut-o N. Iorga printr'o serie de articole publicate în "Neamul Românesc". De aceea, zadarnic vom căuta în colecţia acestei reviste, apărută până în Martie 1907, articole în care N. Iorga să fi prevăzut o reformă radicală a structurii proprietăţii agrare. Este adevărat că a denunţat o administraţie ticăloasă, exploatarea neomenoasă a arendaşilor, dar nu a depăşit critica făcută în 1888 de Petre P. Carp. Chiar după răscoalele ţărăneşti, care au pus întreaga clasă conducătoare în faţa propriilor ei răspunderi, N. Iorga nu a avut curajul să preconizeze o soluţie radicală, revoluţionară a problemei ţărăneşti.

Petre P. Carp a preconizat o sănătoasă organizare economică a ţăranilor în cadrul drepturilor câştigate prin lovitura de Stat a lui Cuza din 1864 şi posibilităţile pe care le oferea împărţirea moşiilor Statului la ţărani; dar el nu a conceput exproprierea latifundiilor. Conservatorii limitau chestia agrară la reaua stare economică a ţăranului atribuind-o lipsei de organizare, de educaţie şi alcoolismului.

N. Iorga, într'o lucrare publicată în 1908 "Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a Românilor şi politica agrară", făcând critica tacticei tuturor guvernelor de a escamota aplicarea onestă a legii de amancipare a ţăranilor, scria: "Casa de credit prevăzută de Kogălniceanu nu s'a întemeiat aşa încât să fie la îndemâna sătenilor. Nici o învoială cu preţul excesiv n'a fost declarată nulă. Comitetele permanente n'au făcut liste de preţuri şi nici un guvern nu le-a publicat. Libertatea învoielilor a funcţionat, nu ca în Franţa, mama libertăţilor, ci ca în Honolulu sau Siberia, batjocora lor".

Continua acţiune de zădărnicire a efectelor legii de emancipare a ţăranilor, cu toate că era în programul tuturor guvernelor, are o explicaţie pe care N. Iorga evita să o mărturisească: marea proprietate confiscase conducerea Statului şi îşi apăra interesele. Deci, sub aparenţă de agitator naţionalist revoluţionar, el ducea mai departe ideile junimiştilor. De aceea, problema evreească trecea înaintea problemii ţărăneşti, iar atacurile erau îndreptate contra arendaşilor evrei, contra cârciumarilor evrei (inexistenţi în Muntenia şi Oltenia, unde ţărănimea se găsea în aceeaş stare de sărăcie ca şi în Moldova).

Dacă în perspectiva anilor putem să ne dăm seama de conservatorismul lui N. Iorga, în 1906, din cauza articoleler publicate în "Neamul Românesc" el apărea contimporanilor ca un periculos agitator, un pregătitor al unei febre revoluţionare. Articolele lui Iorga, care aveau cadenţe demne de cele mai frumoase pagini scrise de Carlyle, cucereau sensimilitatea generaţiilor tinere, le modela felul de a gândi, iorgiza—dacă ne este permis acest termen—, cugetarea politică a studenţimii, substituind ideologiei socialiste a generaţiei care precedase prin ideologia naţionalist romantică. După 1906 şi până la intrarea României în răsboiu, în marea lui majoritate, tineretul a fost naţionalist tradiţionalist, sau mai exact iorgist.

In 1906 N. Iorga cucerise studenţimea; câţiva ani mai târziu, foştii studenţi, deveniţi profesori de liceu, au creiat în oraşele de provincie acelaş entuziasm pentru ideile susţinute prin "Neamul Românesc" de profesor. Este interesant de observat penetraţia publicaţiei lui N. Iorga în Moldova: toţi elevii de liceu din cursul superior erau lectori asidui ai "Neamului Românesc", pe când în Muntenia, în afară de liceele din Ploeşti şi Brăila, rari erau elevii cari îl citeau; în Oltenia numărul cititorilor era ca şi în Moldova. Ajunşi la Universitate, chiar cei cari nu luaseră contact cu revista "Neamul Românesc" erau repede influenţaţi de ambianţa universitară. Când, în 1906, după 13 Martie, a apărut revista lui N. Iorga, multe din temerile stârnite de întâmplările din piaţa teatrului, au fost împrăştiate. Oamenii politici găseau mai interesantă "Săptămâna", revista lui Gheorghe Panu, decât "Neamul Românesc".

Răscoalele din Martie 1907 au pus din nou în actualitate pe N. Iorga. Când s'a tras în ţăranii răsculaţi din Botoşani, N. Iorga a scris un articol de o cutremurătoare emoţie. Fiecare rând, fiecare cuvânt, ritmul frazelor, exprimau o durere şi o revoltă de abia stăpânită, acel sentiment sfâşietor pe care îl încercăm în faţa unei monstruoase crime, neputând pedepsi pe făptaşi. "Erte-i Dumnezeu pe cei şapte ţărani"... Aşa şi-a început articolul. L-am citit în 1914, când pregăteam la seminarul de sociologie al lui Rădulescu-Pogoneanu, o lucrare privitoare la istoria presei române.

Articolele de ziar se ofilesc repede; ceace fusese ecoul vibrant al unor evenimente, sau al unui moment de intensă încordare a spiritului public, nu mai prezintă nici un interes, aşa cum rămân, noaptea, vitrinile după ce s'au stins luminile. Recitit după şapte ani, acest articol cu care N. Iorga deschidea seria de articole consacrate răscoalelor ţărăneşti, păstra aceeaş căldură comunicativă a revoltei. Articolele au provocat ură şi îngrijorare în rândurile classei dominante care nu uitase, şi nu putea să uite, momentele de spaimă din seara lui 13 Martie. N. Iorga a fost bănuit de a fi unul dintre instigatorii răscoalelor ţărăneşti. Comparate, însă, articolele publicate de N. Iorga în "Neamul Românesc" în timpul răscoalelor şi după aceea, cu cele publiate de C. Mille în "Adevărul", fără îndoială că sunt prin nobleţa inspiraţiei, prin tonalitatea lirică şi forma literară cu totul superioare, dar dârjenia, curajul politic al lui Mille arătate în articolele "Ororile inutile" N. Iorga nu le-a avut. Şi, totuş, pe N. Iorga îl temeau reprezentanţii oligarhiei latifundiare.

Punându-şi candidatura în mai multe judeţe, a fost ales deputat la Iaşi la colegiul al II-a. Debutul lui N. Iorga în Cameră s'a resimţit de ceace era la el organic sfiala. In faţa unei Camere profund ostile—majoritatea deputaţilor erau mari proprietari aparţinând acelei protipendade pe care o biciuise cu verbul profeţilor—N. Iorga s'a simţit intimidat. Chiar mai târziu, după ce fusese de mai multe ori deputat, însuşirile lui de orator, cum puţini oameni politici le-au avut, erau diminuate când se găsea în faţa unei majorităţi vrăjmaşe şi nesprijinit cel puţin de o minoritate. Am putea spune că era la tribună un sensitiv; inspiraţia lui, siguranţa mânuirii frazelor, calitatea argumentării, puterea de a domina emotiv incinta Camerii se resimţeau imediat ce se găsea în faţa indiferenţii auditorului. Era suficient un ropot de aplauze ca elocvenţa lui să se reverse cotropitoare, creiind o ambianţă de emotivate, care este primul obiectiv al oratorului.

In Camera din 1907, animozitatea nestăpânită a lui Dimitrie Sturza a răbufnit în apostrofa: "taci moară hodorogită". O asemenea invectivă svârlită unui orator de mare temperament combativ, ar fi provocat o replică nimicitoare, cu atât mai uşor cu cât Dimitrie Sturza era dezolant de mediocru, lipsit de elocinţă; pentru N. Iorga el era însă şeful partidului liberal şi secretarul perpetu al Academiei Române. In Cameră se mai găsea şi Petre P. Carp care nu avea nici o simpatie pentru N. Iorga şi îl irita naţionalismul lui. Petre Carp nu preţuise nici articolele politice ale lui Eminescu din acelaş motiv. Părerea lui Petre Carp "N. Iorga creşte strâmb" împărtăşită deputaţilor conservatori, în rândurile cărora Iorga avea entuziaşti susţinători, Nicolae Filipescu şi Barbu Delavrancea, nu era de natură să'l încurajeze. In tot timpul cât a vorbia N. Iorga, conform obiceiului său, Petre Carp s'a plimbat prin faţa tribunei, oprindu-se din când în când spre a privi pe orator, dând drumul monoclului ca şi cum ar fi pus punct unei observaţii mute. Acest joc

(Urmează în pagina 2.)

N. Barabas: Ţărani din Sibiu, în drum spre târg.

NEAGOIE CATRE TEODOSIE

"Iubitul meu cocon, să bagi de samă
Căci ţi-am tocmit o carte'mpărătească,
Să-ţi hie pentru calea cea lumească
S'o ai pe lângă tine ca pe-o mamă
Şi'n vieaţa ta să te călăuzească.

Lui Dumnezeu slăveşte-i mănăstirea,
Asişdere norodul să-l iubeşti,
Boiarii ţării'n slujbe să-i cinsteşti
Şi tuturora să le afli hirea,

Că doar aşa domni-vei cu noroc.
Tu să nu-ţi caţi pricină cu răsboaie,
Ci toate chibzuieşte-le'n soroc,

Durerea din norod să te înmoaie,
Trădarea s'o însemni însă cu foc,

Ca alta'n locu-i să nu mai răsaie...

I. G. Dimitriu

N. Iorga

al monoclului îl irita nespus de mult de Iorga, care vedea în acest gest manifestarea unei trufaşe şi dispreţuitoare superiorităţi. Târziu, prin 1935, cu ocazia unei călătorii în care îl întovărăşiam, N. Iorga, vorbind de Petre P. Carp îşi amintea de "gimnastica impertinentă a monoclului".

Cu timpul N. Iorga s'a deprins cu atmosfera Camerii, cu totul deosebită de atmosfera unei săli de curs unde nimeni nu întrerupe, iar studenţii ascultă cu o religioasă atenţie. In şedinţele Camerii, a întrerupe este o regulă şi nu totdeauna întreruperea este respectuasă, sau cel puţin cuviincioasă.

Fără să fi obţinut succese răsunătoare în primul parlament, şi-a consolidat situaţia, devenind un orator ale cărui intervenţii în desbateri erau ascultate cu interes. In 1909 şi-a publicat în volum "In era reformelor" discursurile rostite în Cameră între 1907 şi 1909.

Atât la Cameră, la Universitate cât şi în opinia publică, prestigiul lui Iorga era în continuă ascendenţă. In 1909, împreună cu A. C. Cuza, a întemeiat partidul naţionalist-democrat care aducea nou în program numai votul obştesc şi fixarea unei politici de restricţii pentru Evrei. In acelaş an, N. Iorga a inaugurat cursurile de vară de la Vălenii de Munte. In acel an a ţinut la Văleni o prelegere: "Cuza Vodă şi duşmanii săi a doua zi după detronare". Intre cei cari au participat la complot, fiind factor decisiv, a fost Dimitrie Sturza, care era secretarul domnitorului. Viitorul şef al partidului liberal a deţinut rolul cel mai infam. N. Iorga se răsbuna.

Cursurile de la Văleni au fost o inovaţie fericită în viaţa culturală a României; cursurile erau audiate de preoţi, de învăţători, de studenţi şi de elevii de liceu din ultimele clase. In 1910, Iorga a fost ales membru al Academiei Române, susţinut cu căldură de A. D. Xenopol. Treptat, nu s'a mai proectat ca un pericol pentru liniştita digestie a politicianismului român. Ca o atenţie publică şi o consacrare al cursurilor de la Văleni, bătrânul rege Carol, parcimonios în atenţii, a trimis, în 1912 pe principele Carol să audieze cursurile de vară dela Văleni. N. Iorga îşi publicase în volum, în 1910, lecţiile ţinute la şcoala de răsboiu "Istoria armatei româneşti"; regele citise cartea şi o apreciase. Prezenţa tânărului principe la cursuri a constituit cea mai mare satisfacţie şi prima atenţie din partea palatului regal. Cu această ocazie, N. Iorga a ţinut trei lecţii: "Insemnătatea Românilor în istoria universală".

Putem măsura dimensiunile pe care le avea N. Iorga în viaţa publică din simpla apariţie, în 1910, a revistei "Facla" scoasă de N. D. Cocea şi consacrată exclusiv combaterii lui N. Iorga şi naţionalismului antisemit. Iar în 1912, ca replică atenţiei dată de regele Carol I cursurilor de la Văleni (alături de Iorga ţineau conferinţe: A. C. Cuza, Şumuleanu, etc.) "Facla" a publicat cel mai violent atac contra bătrânului rege, articolul "Ploşniţa" semnat de Al. Filimon a depăşit tot ce se publicase până atunci contra regelui Carol I. Revista "Facla" a obţinut un succes enorm care nu corespondea unui climat antimonarhic, unui spirit republican, ci spiritului de frondă al poporului român.

N. Iorga se alegea deputat regulat la Galaţi iar A. C. Cuza la Iaşi. Partidul naţionalist-democrat reuşise să'şi facă o seamă de organizaţii destul de puternice: la Brăila cu Petre Jecu, în judeţul Covurlui cu D. V. Ţoni, la Bacău cu Berea, la Botoşani cu Petre Irimescu, în judeţul Dorohoi cu Buţureanu, în Suceava cu Ion Zelea Codreanu, în Vâlcea, în Dolj,. în Mehedinţi. Partidul naţionalist-democrat dispunea în ţară de rezerve de entuziasm, ar fi putut capta acea dorinţă de primenire a vieţii politice, ţara toată fiind sătulă de rotativa constituţională; din nefericire, N. Iorga nu mai era agitatorul din 1906. Este adevărat că făcea permanent critica tuturor guvernelor, dar fără acel accent de îndârjire care cucereşte opinia publică, fără acel fanatism al convingerilor care dă elan fidelităţilor; era o opoziţie foarte puţin supărătoare.

In 1907, după răscoalele ţărăneşti, Take Ionescu părăsise partidul conservator întemeiind partidul conservator-democrat. Toate notele polemice din "Neamul Românesc" erau îndreptate împotriva lui Take Ionescu care, aşa cum reeşia din violenţa atacurilor, se situa, în erarhia primejdiilor naţionale, imediat după Evrei. O asemenea atitudine nu displăcea conservatorilor şi, mai ales, lui Nicolae Filipescu, şi nici nu supăra pe liberali.

O acţiune politică, spre a impune un partid opiniei publice, implică un contact permanent, cu afirmarea unui program şi confruntarea acestui program cu deficienţele celorlalte partide. N. Iorga consimţea cu greutate să participe la o întrunire publică, să facă acele corvezi, adesea penibile, pe care le impune viaţa politică. Inlocuia întrunirile prin pacinice conferinţi, fără îndoială interesante, dar lipsite de vre'o semnificaţie politică. Călătorea prin ţară ca profesor, dar nici decum ca şef al unui partid politic, călătorea prin ţară ca un animator cultural (ca să întrebuinţez un termen de multă vreme compromis), iar nu ca un răscolitor de pasiuni politici. Işi aducea aminte că este şeful unui partid numai constrâns de partizani şi spre a'şi asigura mandatul de deputat. Politica te cere integral, în tot timpul şi cu toată energia pasională de care este capabil un om, nu îngădue să i te dărueşti cu intermitenţe şi fără pasiune. Ori fără exagerare, putem spune că N. Iorga a fost de o constantă infidelitate faţă de partidul pe care îl creiase. Se simţea profesor şi vroia sa se impună ca atare şi în viaţa politică Este cazul lui Maurice Barrès care se supunea technicei politice, consacrând două ore zilnic spre a lua contact cu alegătorii din arondismentul lui. Nu există, deci o incompatibilitate între exigenţele electorale ale vieţii politice şi viaţa intelectuală a unui mare scriitor. Considera însă timp pierdut această technică electorală.

Cu excepţionale însuşiri de a improviza, inspirându-se din atmosfera unei săli de întrunire, cu un debit verbal inepuizabil, încălzindu-se şi putând să comunice ascultătorilor căldura unei convingeri, N. Iorga avea tot ce era necesar pentru a cuceri opinia publică, pentru a impune o ideologie politică, dar nu a preţuit niciodată acest instrument indispensabil într'o acţiune efectivă: partidul. Un mare gânditor politic poate influenţa spiritul public şi poate determina curente, dar lipsit de acest mijloc prin care se ţine legătura directă cu oamenii în viaţa lor de toate zilele—partidul—, puterea pe care o exercită în viaţa publică este simţitor redusă. N. Iorga a străbătut viaţa politică proectându-se ca o uriaşă personalitate izolată şi grupând în jurul lui, într'o parodie de partid, oameni de o valoare mediocră. Este adevărat că şi el îi preţuia la justa lor valoare, dar nici puţinilor oameni modeşti, sfioşi, de o exemplară onestitate şi de reale calităţi intelectuale, cari continuau să-l urmeze în zigzagul fantezist al atitudinilor lui fanteziste, nu le admitea opinia.

Intr'o zi, la Cameră, împreună cu D. V. Ţoni, am numărat deputaţii liberali şi naţionalţărănişti cari au început prin a fi iorgişti şi am constatat că 36 % din aceşti deputaţi fuseseră membri ai partidului naţionalist-democrat. Şi, nu o dată, N. Iorga a declarat partizanilor lui: "sunteţi liberi, eu nu am nevoe de partid, mă încurcă, îmi impune obligaţii şi sacrificii pe care nu le pot accepta". Mâhniţi de acest tratament, sau convinşi că Iorga are intenţia să dizolve partidul, rând pe rând, personalităţile din partidul naţionalist-democrat treceau în alte partide. Aceste retrageri, dacă erau aduse la cunoştinţa lui Iorga într'un moment contrar dispoziţiei de a minimaliza partidul, îl înfuriau scriind un articol în care invectiva pe cei plecaţi: "secături entuziaste" era calificarea nedreaptă.

In 1918, la Iaşi, naţionaliştii-democraţi s'au decis să publice un ziar "Vremea Nouă", rămânand ziarul partidului, "Neamul Românesc", ziar personal al lui Iorga. Bine înţeles, şeful şi-a dat imediat consimţământul; dar "Vremea Nouă" fiind bine redactată şi menţinând prin articole contactul cu realităţile social-politice, N. Iorga şi-a arătat nemulţumirea, câte odată chiar mânia. Noul ziar era condus de D. Tomescu care, din 1908, a fost în critica literară un reprezentant al ideologiei semănătoriste, militând naţionalismul tradiţionalist al lui Iorga cu o intransigenţă doctrinară şi energie în stil. Despre acest exeget al iorgismului scrisese N. Iorga în "Drum Drept" (1915): "dl D. Tomescu este cel mai original dintre cugetătorii asupra literaturii, culturii şi vieţii noastre publice în ultimii ani".

Articolele publicate de D. Tomescu în "Vremea Nouă" (Iaşi 1918) erau cumpănite ca judecată, iar concluziile politice la care ajunsese după experienţa răsboiului se dovedeau valabile; expunerea lui clară, logica argumentării, le impunea atenţiei cititorilor, mai toţi ofiţeri de rezervă întorşi depe front. Intr'o cameră din strada Lozonschi, unde era redacţia şi clubul partidului, veneau ofiţerii în trecere prin Iaşi la consfătuiri, aducând o altă concepţie asupra vieţii politice, concepţie formată în timpul nopţilor de veghe din tranşee. Erau tineri profesori de liceu, avocaţi, învăţători, toţiînsufleţiţi de o mare iubire pentru ţărani, revoltaţi contra classei conducătoare şi dornici de o radicală înnoire a vieţii publice. In aceste consfătuiri s'a pus şi problema menţinerii sau schimbării titulaturii partidului: naţionalist-democrat sau naţionalist-ţărănesc? Ion Mihalache se menţinea intransigent la formula unui partid de classă, un partid ţărănesc. Din toate aceste înflăcărate discuţii s'a ajuns la o concluzie: eşirea din posivitate a partidului naţionalist-democrat, pasivitate impusă de N. Iorga încă din anii neutralităţii. Fiindu-i prezentată concluzia şi proectul de manifest, N. Iorga s'a mâniat tare, adresându-se cu chiar cuvinte de ocară comitetului care se formase şi în fruntea căruia se afla Ştefan Bogdan, cumnatul lui Iorga.

"N'am nevoe de partid, mă încurca acest moft, eu consider partidul inexistent, un vâsc crescut pe activitatea mea. Sunteţi liberi să vă duceţi unde poftiţi. Imi este perfect indiferent", şi-a încheiat cu trufie îmbufneala. Chiar cele mai tenace devotamente nu rezistă unui tratament ofensator. Rezultatul: unii naţionalişti-democraţi (Petre Irimescu, Berea), s'au inscris în "Liga Poporului" de abia întemeiată de generalul Averescu; alţii (Ştefan Bogdan, D. Tomescu, Vârvoreanu) s'au dus la liberali. In "Neamul Românesc", N. Iorga a publicat o violentă anatemă contra celora cari luaseră în serios afirmaţiile şefului şi anume să'şi caute fiecare o nouă orientare.

Şi dealungul activităţii lui politice, soarta partidului naţionalist-democrat a fost invariabil aceeaş: supus schimbărilor de toane ale profesorului. Şi câte entuziasme au pălit, câte devotamente au fost descurajate, făcând aproape imposibilă desvoltarea organică a partidului naţionalist-democrat.

Şi această destrămare nu l-a împiedicat ca o lună mai târziu să convoace, în sala Bejan, o întrunire a tuturor Românilor "de bine". Il supăra "Liga Poporului" care se desvolta mulţumită popularităţii generalului Averescu, una din figurile politice de după răsboiu.

Din primele zile ale neutralităţii—Septembrie 1914—N. Iorga şi-a impus o rezervă în care s'a menţinut cu o neaşteptată consecvenţă. In gruparea creiată pentru intrarea în acţiune a României, şi ale cărei întruniri aveau un mare răsunet în conştiinta ţării, se găseau oratori de recunoscut talent ca: Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Barbu Delavrancea, Toma Stelian, părintele Lucaci, Octavian Goga, dar nici unul nu putea să egaleze pe N. Iorga dacă acesta ar fi agitat mulţimile în favoarea intrării României în răsboiu. Nu încape nici o îndoială că Iorga ar fi putut mobiliza pasiunile populare, ar fi incendiat imaginaţia celor tineri şi ar fi împins, prin cine ştie ce incident, decizia politică, dacă ar fi fost coborâtă în neastâmpărul străzii. Şi nimic nu putea să fie mai ispititor pentru temperamentul lui decât agitarea opiniei publice contra Puterilor Centrale.

A fost una dintre cele mai isbutite acţiuni de captare a lui Ionel I. C. Brătianu aceea de a convinge pe Iorga să se menţină într'o totală rezervă. Şi cu atât a fost mai importantă atitudinea lui, cu cât era preşedintele "Ligii Culturale". In "Neamul Românesc" prin articolele lui sc manifesta destul de limpede înclinarea pentru Transilvania şi Bucovina, însă păstra tonul ponderat.

Când, în Noembrie 1916, sub presiunea forţelor germane care atacau România simultan din Nord şi din Sud, nesprijiniţi de armata rusească, am fost nevoiţi să ne retragem în Moldova, N. Iorga a sprijinit necondiţionat guvernul Brătianu. In Decembrie 1916, cu ocazia discuţiei răspunsului la mesaj—cu toate atacurile îndreptăţite contra guvernului făcut responsabil de dezastrele militare—N. Iorga a ţinut una din cele mai inspirate cuvântări. Emoţia găsise expresia literară, elocvenţa care trebuia ca să exercite acea cotropire a sensibilităţii ascultătorilor. In faţa înfrângerilor, în faţa durerii pe care o încerca tot neamul românesc, asistând la rostogolirea depe crestele Carpaţilor a regimentelor noastre, opunând o zadarnică rezistenţă ofensivii impetuoase ale armatelor coalizate germano-austro-bulgaro-turcă, N. Iorga a rostit un adevărat imn de credinţă în victoria finală.

Am citit, cu camarazii mei pe front la Momâia, în sectorul Varniţa (pe înălţimile care domină valea Şuşiţei), numărul din Monitorul Oficial în care se publicase discursul lui Iorga. Incerc şi azi, scriind aceste evocări, emoţia de atunci şi mi'amintesc de finalul în care evoca pe Petru Rareş îmbărbătând, după o înfrângere, pe ostaşi cu vorbele: "Vom fi ce am fost şi mai mult decât am fost". Acolo, într'un cotlon al tranşeelor, un camarad citea, cu glasul înnecat de plâns, îndemnul pe care ni-l trimetea N. Iorga de a nu ne lăsa cotropiţi de îndoială, de a crede cu tărie în biruinţa finală a dreptăţii naţiei noastre. După patruzeci de ani, atunci când rătăcesc pribeag şi în fiezare zi caut în ziare semnele prevestitoare ale întoarcerii acasă, repet, ca o întremare a credinţei mele, "Vom fi ce am fost şi mai mult decât am fost".

In Septembrie 1917, interpret al stării de spirit a camarazilor mei, m'am dus la Iaşi, acasă la N. Iorga, care locuia pe strada Catargi. M'a primit cu multă simpatie şi m'a ascultat fără să mă întrerupă. I-am expus starea sufletească a celor din tranşee, care asistau îndureraţi la săparea unei prăpăstii între cei cari pe front se înfruntau cu moartea şi cei din spatele frontului. I-am înşiruit toate uitările de care aveau parte cei din tranşee, de ticăloşia, intendenţii, ca şi când cei depe front camarad care, după ce a părăsit spitalul, a renunţat la să se îndrepte atenţiile guvernului. I-am citat cazul unui camarat care, după ce a părăsit spitalul, a renunţat la concediul de convalescenţă şi s'a întors pe front. La nedumerirea noastră, ne-a răspuns: "Ca să pot continua să'mi fac datoria, a trebuit să nu mai rămân la Iaşi. Este o altă lume pentru care răsboiul nu există, sufleteşte nu'l trăesc, o lume străină de idealurile noastre. Dracul să aibă parte de ei". Şi cu uşurinţa tinereţii în identificarea răului într'o persoană, noi designam responsabil pe Ionel Brătianu.

Când am terminat, N. Iorga era vizibil emoţionat, ascultând acest ecou al tranşeelor. Mi-a răspuns pe un ton de blândă înţelegere şi mi-a arătat un teanc de scrisori primite de la ofiţerii de pe front. In toate erau aceleaşi răbufniri de revoltă. Scrisorile nu erau trimise prin poştă, ca să evite cenzura, ci erau lăsate de ofiţerii în trecere prin Iaşi. Veneau, lăsau scrisorile şi plecau fără să spună nimic. Cu o răbdare impresionantă pentru temperamentul lui, mi-a explicat ce necesară este o cât mai mare sforţare de disciplină, ţinând seama că în Rusia revoluţia deschide porţile anarhiei de care Germania se va folosi. In tranşee, ostaşii decid, prin mucenicia lor, destinele neamului. Recunoştea scăderile guvernului Brătianu dar,—şi glasul lui a devenit vibrant ca şi când se îndrepta dealungul tranşeelor, spre a fi auzit—"Eu nu mă uit cine ţine în mână steagul ţării, eu steagul ţării îi văd, eu steagul ţării îl apăr".

In clipa aceea uşa s'a deschis şi o fetiţă a intrat; Iorga s'a apropiat de ea şi fetiţa s'a lipit de el: "Este fata mea cea mai mică. Vezi, are chipul blond al Bogdanilor". Copila mă privea cu ochii ei mari albaştri, ca şi când ar fi vrut să afle cu ce îl supărasem pe profesor. Mâna lui N. Iorga mângâia părul blond al copilei...

De câteva ori, N. Iorga în cuvântări, în articole a amintit de această conversaţie avută cu ostaşul venit din tranşee care, mi-a mărturisit mai târziu, îi emoţionase profund.

In tot timpul neutralităţii ca şi în anii grei ai războiului, N. Iorga şi-a impus o severă disciplină, susţinând sforţările lui Ionel I. C. Brătianu şi ferinduse cu grijă să altereze, prin ingrediente de politician, linia naţională pe care o respecta. Fără îndoială că şi Ionel Brătianu a ştiut să menajeze cu multă delicateţă, cu un seducător tact, susceptibilitatea lui N. Iorga, dar nu mai puţin, a găsit în conştiinţa marelui animator al ideii naţionale imperativele patriei pe care mi le formulase lapidar: "eu nu mă uit cine poartă steagul ţării, eu steagul ţării îl văd, eu steagul ţării îi apăr".

La Iaşi, continua să publice în "Neamul Românesc" (care avea în redacţie pe Nichifor Crainic şi Aurel Metroniu un tânăr profesor cu mari calităţi şi serioasă pregătire, din nefericire a murit în Aprilie 1918), articolul lui cotidian şi alături de gazetarul N. Iorga istoricul îşi ducea mai departe activitatea lui prodigioasă: "Principiul naţional: origina şi desvoltarea lui", "Origina şi desvoltarea Statului austriac", "Cugetare şi faptă germană", "Prolegomene la o istorie universală", "Andrassy şi alianţa", "Developpement de la qustion rurale en Roumanie", "Rélations des Roumains avec les Alliés", "Histoire de rélations ruso-roumaines", "Rélations latines de la famille royale roumaine", "Histoire des rélations russo-roumaines", "Droits nationaux et politiques des Roumains en Dobrogea", "Histoire des Roumains de Bukovine à partir del'annexion autrichienne", "Histoire des rélations entre la France et les Roumains", "Sur l'école et l'eglise roumaines en Dobrogea avant l'annexion roumaine", "La politique de Michel le Brave, ses origines et son importance actuelle", "Două răspunsuri ale unui istoric, D. Czernin şi politica României", "Oaspeţi Ruşi în Moldova şi oaspeţi Moldoveni la Moscova", "Bucovina şi literatura românească", "Muntele nostru în literatura românească", "Ideia Daciei româneşti", "România care a fost şi România care trebue să fie", "Românii de peste Nistru. Pentru a'i ajuta în lupta lor", "Continuitatea spiritului românesc în Basarabia", "Sufletul românesc". Adăugând articolele şi notele istorice publicate în "Revista istorică" (Iaşi) avem imagina activităţii lui grandioase numai în doi ani, 1917 şi 1918, în refugiu.

Il vedeam des, în 1919, la Bucureşti; era foarte amărât de atitudinea lui Ionel I. C. Brătianu care îl uitase, odată terminat răsboiul şi sprijinul lui Iorga nu'i mai era necesar. Se constituise delegaţia română la Conferinţa păcii. Era firesc, şi unanimitatea opiniei publice se aştepta, ca alături de Ionel I. C. Brătianu şi de Al. Vaida-Voevod să fie şi N. Iorga a cărei imensă erudiţie şi scăpărătoare inteligenţă puteau să fie de mare folos pentru apărarea drepturilor istorice ale neamului românesc. In afară de Eminescu, nici un scriitor nu a colindat prin toate ţinuturile Daciei, nu a fost purtat de dorul de a cunoaşte neamul de dincolo de hotarele vechei Românii, ca N. Iorga. Acea wie ser de volume: "Neamul românesc în Bucovina" (1905). "Neamul românesc în Basarabia" (1905), "Neamul românesc în Ardeal şi ţara ungurească" (2 volume, 750 pag., publicate în 1906) au proectat

(*Urmează în pagina 3.*)

în conştiinţa Românilor din vechiul regat dimensiunile adevărate ale neamului lor.

Călător neobosit, ştiind să observe, să noteze, să strângă necontenit mărturii despre viaţa poporului român, N. Iorga trăia cu intensitate ideia naţională, credea ca un vizionar în unitatea politică a poporului român, răscolea constiinţele, pregătindu-le pentru decisivul examen pe care aveam să-l trecem în faţa istoriei în anii cruciali, 1916-1918. Din meschine calcule de partid, din teamerea pe care o inspira marea lui personalitate, din cauza prestigiului pe care îl avea în Bucovina, dincolo de Carpaţi, peste Prut în Basarabia, N. Iorga era incomod; iată de ce n'a fost designat, aşa cum s'ar fi cuvenit şi cum cereau interesele neamului românesc, în delegaţia română la Conferinţa păcii.

Era într'o zi de sfârşit de Ianuarie 1919 când în redacţia ziarului "Neamul Românesc" a venit delegaţia fruntaşilor transilvăneni să-l roage să scrie el Memoriul pe care urma să-l înainteze Conferinţii păcii în numele poporului român din Transilvania, care îşi afirmase voinţa de unire la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918.

Redacţia ziarului "Neamul Românesc"? In fundul unei curţi pe Calea Victoriei, Stoilă avea o mică tipografie în care se culegea de mână şi se tipărea la o veche, ostenită maşină plană. Camera care servea şi de birou administrativ al tipografiei şi de redacţie a ziarului avea, în afară de masa lui Stoilă plină cu notele de comenzi ale clienţilor tipografiei, încă două mese de scânduri; la una N. Iorga scria gazeta întreagă şi făcea corecturile, la alta se căznea să înjghebe un articolaş Ştefan Băluţă, biet Doamne, redactorul-şef, cum sta scris pe frontispiciul gazetei, alături de Director: N. Iorga. Se mai găsea în cameră o sobă de tablă care, când se înroşea dădea o căldură insuportabilă, iar când se răcea, simţeai frigul până la oase. Ca să o înroşească ar fi trebuit să se pună lemne, dar Stoilă era un om econom şi ca să nu dea lemne găsise pretextul: domnul profesor nu suferă căldura prea mare. Era tare frig şi nu se auzea decât scârţâitul peniţei profesorului, întrerupt, din când, în când, de un fel de mârâit care indica o supărare conţinută. Aspect de redacţie din epoca romantic revoluţionară.

Delegaţia se compunea din Al. Vaida Voevod, Ştefan Ciceo Pop, Vasile Goldiş, Aurel Vlad şi Teodor Mihali. Il vedeam pentru prima oară pe Al. Vaida Voevod care citise în parlamentul din Budapesta, în numele partidului naţional, declaraţia de separaţie de Statul maghiar. Intreaga lui fiinţă respira o energie combativă, o hotărâre pe care nu o putea clinti nici un obstacol. Expunea, cu o voce în care accentul ardelenesc imprima cuvântului o mai mare autoritate, dorinţa fruntaşilor Transilvaniei, Banatului şi a tuturor ţinuturilor româneşti care aparţinusera defunctei monarhii, ca N. Iorga sa scrie memoriul pentru Conferinţa păcii. Al. Vaida Voevod era al doilea delegat român alături de Ionel I. C. Brătianu, şeful delegaţiei. Cu acea convingere care dă cuvintelor căldură şi frazelor un conţinut emotiv, A. Vaida Voevod amintea legăturile profesorului cu ţinuturile de dincolo de munţi, de desele lui drumuri prin satele şi oraşele transilvănene. El era singurul care în acele momente decisive să prezinte, cu autoritate, punctul de vedere românesc. A intervenit şi St. Ciceo-Pop în câteva fraze patetice, N. Iorga a ascultat neclintit, se simţea din acel "hm, hm" care părea un mormăit de urs, că abia îşi stăpânia mânia.

—De ce îmi cereţi mie? Adresaţi-vă lui Brătianu! Am fost util în anii neutralităţii, am fost util în timpul răsboiului, acum nu mai sunt bun la nimic. Imi cereţi să scriu eu memoriul? Mă credeţi chemat să apăr cauza neamului românesc? L-aţi consultat pe Ionel Brătianu dacă vă dă voe să faceţi apel la mine?

Al. Vaida Voevod răspunse mânios: "Dar, domnule profesor, noi nu avem nevoe să cerem învoire de la nimeni altul de cât de la naţie care ne-a învestit să-i apărăm drepturile".

—M'aţi crezut, însă, nevrednic să figurez în delegaţie şi aţi găsit normal ca eu să nu fac parte; dar mi se cere să scriu memoriu.

Şi Iorga s'a lăsat purtat de revoltă, alternând frazele violente cu ironii amare. Suferise mult, mândria îi fusese grav ofensată şi sentimentul unei injustiţii da cuvintelor lui o necontestată legitimare. Delegaţia fruntaşilor Transilvaniei nu ceda; rând pe rând au luat cuvântul Goldiş, Aurel Vlad, Theodor Mihali; Iorga rezista.

Nu pot uita această scenă în care animatorul ideii naţionale îşi manifesta revolta justificată, mânia nedreptăţii care i se făcea. O sobă rotundă de tinichea în care de mult focul se stinsese, o masă săracă şi sgomotul ritmic al maşinei plane care tipărea "Neamul Românesc". Politicianismul îşi făcea apariţia în spatele victoriei N. Iorga era eliminat din delegaţia care reprezenta interesele poporului român fiindcă incomoda prin marile lui însuşiri. Fruntaşii ardeleni, la acea dată—Ianuarie 1919—nu erau încă iniţiaţi în tainele politicianismului, gândeau încă pe plan naţional, nu pe planul intereselor mărunte de partid.

Profunda jignire adusă amorului propriu prin nedreptatea ce i se făcuse, a determinat, într'o înlănţuire logică a exteriorizării sentimentelor, situarea lui N. Iorga într'o poziţie quasi revoluţionară.

In ceace privia pe socialişti, Rakovski, care păstra un mare ascendent asupra conducătorilor partidului, încerca prin agenţii lui să'i convingă a se ralia la internaţionala a III-a. Muncitorimea străbătea, necontestat, o fază de febră pre-revoluţionară.

Foştii combatanţi aduceau de pe front o dorinţă de înnoire, năzuiau să introducă în viaţă publică idealurile creiate în tranşee, idealuri care le dăduseră tăria de a îndura mizeria, suferinţele şi de a înfrunta moartea. Dorinţa lor de înnoire căuta un făgaş; şi din această năzuinţă spre o viaţă publică mai curată a izvorât "Liga poporului" a generalului Averescu şi înmugurirea partidului ţărănesc.

Pe socialişti, N. Iorga îi combătea în note scurte în care ironia se rezuma la întrebuinţarea cuvântului "tov", în loc de tovarăş, fără să deosebească tendinţele, curentele care îşi disputau ralierea masselor. Impotriva "Ligii poporului", N. Iorga a luat, de la început, atitudine prin atacurile piezişe servite generalului Averescu. In timpul răsboiului, N. Iorga publicase în "Neamul Românesc" un articol cu titlul "Generalul Averescu". O emoţionantă sinteză a tuturor speranţelor ce se legau de acest general de mare prestigiu contra căruia lucra conspirativa ostilitate a lui Ionel Brătianu; acesta nu uitase articolele lui Constantin Mille împotriva represiunii răscoalelor ţărăneşti ("Ororile inutile") care se bazaseră pe documentarea furnizată secret de generalul Averescu. Ii era ostil

N. Iorga

şi regele Ferdinand sub influenţa reginei Maria şi a camarilei, care nu ertau generalului Averescu atitudinea lui demnă, respingerea organică a tot ce era laşitate şi făţărnicie de curtean.

Atunci când generalul Averescu a devenit simbolul idealurilor din tranşee, N. Iorga a suferit ca şi când i s'ar fi încălcat un drept şi atacurile au apărut în "Neamul Românesc". In 1918 a publicat un articol „Chanzy" în care evoca figura generalului francez care, în 1871, a rezistat, a contra-atacat şi a eşit totdeauna biruitor în faţa atacurilor impetuoase şi bine plănuie ale armatelor germane. Ales deputat în 1871, Chanzy s'a ferit să'şi facă din laurii gloriei, culese pe câmpurile de luptă, un capital politic. Evocarea eroicului general francez era un pretext ca să atace iniţiativa politică a generalului Averescu prin întemeierea "Ligii poporului". Deci nu era de imaginat o colaborare posibilă între N. Iorga şi generalul Averescu, deoarece se punea problema de întâietate la conducerea acţiunii politice.

Mai exista încă un curent izvorât tot din tranşee, acela al mişcării ţărănismului. Invăţători, preoţi, profesori de liceu, tineri avocaţi se simţeau sufleteşte îngemănaţi cu ţărănimea. Duseseră împreună tot greul răsboiului, trăiseră într'o frăţietate greu de imaginat de cei cari n'au trăit viaţa monotonă şi totuş de o patetică intensitate a tranşeelor; văzuseră de pe înălţimile spirituale ale identificării cu ideia naţională, toate scăderi ale classei conducătoare, toată murdara anarhie a administraţiei Statului, şi contrastul dintre măreţia morală a naţiei în luptă şi structura politică a Statului, a determinat dorinţa lor de înnoire. Front şi intendenţă, eroism autentic şi învârteală, aceste contraste rezumau, pentru a folosi o formulă maurassiană, ţara reală şi ţara legală; cei cari făcuseră răsboiul vroiau o ţară legală care să fie imaginea ţării reale.

Şi toţi acei agitatori ai ideii ţărănismului erau, aproape în unanimitate, foşti auditori ai cursurilor de vară de la Vălenii de munte, abonaţi ai "Neamului Românesc". Printre ei se găseau şi învăţători sterişti, admiratori ai lui Simeon Mehedinţi, în special preoţi, dar reprezentau o minoritate. I-ar fi fost uşor lui N. Iorga să accepte chemarea acestor iniţiatori ai unei mari acţiuni politice de transformare a ţării legale şi să ia conducerea. De sigur, un partid ţărănesc, aşa cum a fost în forma lui originară în 1919, nu putea fi de cât un partid de clasă, al unei clase care reprezenta 80 % din populaţia ţării. N. Iorga a respins şi în 1919, cum respinsese şi în 1912 în polemică cu Ion Mihaleche, ideia unui partid de clasă. Numai că în 1919 revoluţia în structura economică a ţării se produsese pe cale pacinică, principiul exproprierii se pusese, şi virtual marea proprietate era pulverizată; deci, în locul luptei dintre ţărani şi boeri îşi făcea apariţia lupta dintre economia agrară a ţării şi exigenţele economiei industriale care căuta să'şi apere interesele contra plugarilor de toate categoriile. N. Iorga şi-ar fi aflat continuitatea naţionalist-conservatoare într'un partid ţărănesc. Cu toate că fusese capabil să scrie despre "Negoţul şi meşteşugurile în trecutul românesc", "Ştiri despre comerţul nostru în secolele al XVII şi al XVIII-a", "Istoria comerţului românesc (569 de pagini, 1914) era slab pregătit în domeniul economic şi ignora total complexul economiei capitaliste. Nici un moment el nu a întrezărit, cel puţin, antagonismul dintre plugari (de toate categoriile) şi industria care urma să se ridice prin împovărarea—graţie regimului protecţionist asigurat industriei—agricultorilor. Dar nu era atât teoria luptei de classă care împiedica pe N. Iorga să accepte conducerea unui partid ţărănist cât—mai ales—grija de a complace palatului. Regele Ferdinand s'a arătat ostil şi a rămas ostil partidului ţărănist, iar glumele lui—de îndoelnic gust pe care le făcea luând ca temă camaşa lui Ion Mihalache—erau cunoscute. Să nu confundăm partidul ţărănesc din 1919 cu ceace a devenit prin fuziunea din 1927 cu partidul nuţional. Ajunge ca cineva să citeasca expunerea de motive, a lui C. Stere, la proectul de Constituţie al partidului ţărănesc (1923) şi să-l compare cu doctrina constituţională a partidului naţional ca să vadă inmediat deosebirea.

In afară de ostilitatea regelui Ferdinand, partidul ţărănesc se bucura şi de privilegiul animozotăţii camarilei, adică a lui Barbu Ştirbei, cumnatul lui Ionel I. C. Brătianu. Ori, monarhismul, sau mai exact palatismul, lui N. Iorga îl împiedica să treacă peste atmosfera ostilă a palatului faţă de ideia unui partid ţărănist. Să nu uităm că în 1918, când prinţul Carol îşi părăsea butalionul vânătorilor de munte şi se decea la Odesa pentru a se căsători cu Zizi Lambrino, la Iaşi, N. Iorga a publicat o broşură (48 pagini) "Prinţul Carol, mărturii pentru cine nu'l cunoaşte şi totuş îl judecă". Monarhismul lui N. Iorga nu avea nimic din intransigenţa doctrinară a lui Charles Maurras şi nici nu a căutat să formuleze un pozitivism monarhist; monarhismul lui era de natură afectivă, de aceea momentale de eclipsă n'au lipsit. In 1919, N. Iorga era un fervent regalist (termenul este mai exact de cât monarhist), de aceea a respins toate invitaţiile ce i s'au făcut de a primi şefia partidului. Să nu bănuim nici un moment că în acest refuz ar fi intrat şi unele manevre oculte ale lui Ion Mihalache. In măsura în care era conştient de rolul lui de a impune biruinţa ideii unui partid ţărănesc, idee pentru care luptase şi căzuse învăţătorul Dobrescu- Argeş, un sfert de veac înainte, în aceeaş măsură era conştient de insuficienta lui pregătire pentru situaţia de şef de partid destinat să ia conducerea Statului. Modestia lui Ion Mihalache nu era prefăcută, el vroia să serveasca o idee, nu să se servească de ideie ca vehicul al arivismului. Trebue să afirm cu tărie: Ion Mihalache nu avea nimic din sufletul lui Dinu Păturică (eroul romanului "Ciocoii vechi şi noui" a lui Filimon). Fusese abonatul "Neamului Românesc" între 1909 şi 1916, auditor al cursurilor de la Vălenii de munte şi admirator al lui N. Iorga, fără ca spiritul lui critic să fi abdicat. Era convins că N. Iorga ca şef al partidului ţărănist ar fi dat o mare expansiune ideii ţărăniste. Răpunsul lui Iorga a fost că el găsea inutil creiarea unui nou partid când exista partidul naţionalist-democrat în care oricine s'ar fi putut înscrie.

In 1919, N. Iorga era politic personalitatea care ar fi raliat, ar fi înmănuchiat toate forţele unei politici noui, aspirând la o premenire a vieţii publice. Datorită temperamentului lui capricios, a păstrat o izolare politică din care evenimentele l-au scos, pentru câteva luni, şi l-au impus şef al Federaţiei partidelor democrate, şef ai coaliţiei anti-liberale.

In Iulie 1919, partidul naţionalist-democrat şi-a prezentat liste în toate judeţele din vechiul regat, isbutind să aibă vre'o 34 de deputaţi. Cum generalul Averescu a făcut greşala să se abţină de la alegeri, toate voturile anti-liberale s'au îndreptat spre partidul ţaranist care a obţinut 90 mandate, la care s'au adăugat şi cele vre'o 50 de mandate ale partidului tărănist basarabean, plus 27 deputaţi bucovineni, grupaţi în jurul lui Iancu Nistor. Partidul liberal n'a obţinut decât 129 de mandate, deci ieşise învins din prima confruntare cu ţara sub regimul votului universal.

Intre Iuliu Maniu şi Ionel I. C. Brătianu intervenise un pact privind o colaborare între partidul national şi partidul liberal. Prima manifestare a acestei acţiuni comune trebuia să aibă ca obiectiv alegerea lui Vasile Goldiş ca preşedinte al Camerii. Deputaţii ţărănişti, fără nici un gând de a combate combinaţia Maniu-Brătianu, dintr'o spontană pornire au propus candidatura lui N. Iorga. Din aceşti deputaţi ai primei Camere alese sub regimul votului universal, 300 audiaseră cursurile de la Văleni, erau iorghişti. Entuziasmul ca şi panica contaminează, iar în afară de partidul liberal, celelalte grupări nu aveau nici o disciplină de partid. N. Iorga a fost ales, cu o mare majoritate, preşedinte al primei Camere a României Mari. Fie satisfacţia pe care o primise prin alegerea ca preşedinte al Camerii, fie dintr'un înalt simţ de răspundere, fapt este că N. Iorga a dat dovadă de un tact politic, de un real simţ al oportunităţilor, calităţi pe care nu le-a avut ca primministru. Autoritatea lui asupra deputaţilor era aşa de covârşitoare că, adesea, aveai impresia unui profesor pe catedră care reuşia să disciplineze neastâmpărul unor elevi sgomotoşi. Nu ştiu cine a făcut epigrama: vorbeşte permanent preşedintele şi întrerupe, din când în când, oratorul. Nu era exact; N. Iorga conducea cu abilitate desbaterile, înlesnind fiecărui deputat să'şi expună părelile. Surprinzător de îndemânatec, N. Iorga a ştiut să folosească toate manifestările dăunătoare partidului liberal în care —şi nu s'a înşelat— vedea sigurul vrăjmaş al parlamentului Federaţiei.

Un moment decisif, folosit cu o superioară artă egalând cea mai subtilă abilitate bizantină, a fost acela când Al. Marghiloman a cerut cuvântul spre a răspunde lui Ionel I. C. Brătianu. Al. Marghiloman isbutise să aibă şapte deputaţi în Cameră, pentru Ionel Brătianu, însă, prezenţa şefului guvernului care semnase pacea separată din Bucureşti, constituia o ofensă adusă României Mari. Atacul lui Brătianu a fost de o înverşunată tărie şi, dacă nu a pronunţat cuvântul trădare, in schimb expunerea actiunii politice a lui Marghiloman impunea această calificare.

Al. Marghiloman era la tribună, gata să rostească primele cuvinte, când părintele Lucaci s'a ridicat în bancă şi cu o voce tunătoare a strigat: "Vorbeşte trădătorul; să nu'l ascultăm, să părăsim, incinta". Şi părintele Lucaci, urmat de Octavian Goga şi câţiva deputaţi, a părăsit sala. A fost un moment de ezitare în rândurile partidului naţional, toate privirile s'au îndreptat spre preşedintele Camerii. N. Iorga a impus tăcere şi apoi a rostit: "Dl. Marghiloman am spus că are cuvântul". In clipa aceea a privit ţintă pe Ionel Bratianu, conştient de ceace îi pregătise.

Al. Marghiloman era un mare debater parlamentar, mânuind cu o siguranţă impresionantă argumentele, rânduindu-le ca unităţi de luptă; de o cuceritoare dialectică şi uimind prin puritatea limbii româneşti. Vorbea cu o dicţiune impecabilă, captând sentimentele majorităţii deputaţilor, legitimând resentimentele lor faţă de partidul liberal. Al. Marghiloman nu se apăra ci atăca politica de pregătire şi de conducere a răsboiului, de care unic responsabil era Ionel Brătianu. Aplauzele alternau cu invectivele adresate de deputaţii tărănişti partidului liberal şi lui Ionel Brătianu. Se vedea cum Marghiloman cucerea Camera. Experienţa lui parlamentară, necontestatul lui talent de debater, prestanţa fizică, totul a contribuit ca reprezentantul reacţiunii conservatoare să fie aclamat de cea mai democrată Cameră din câte au fost alese în România Mare. Răzbiţi de aplauzele Camerii, pălmuiţi de invective, liberalii se simţeau umiliţi şi revoltaţi, în acelaş timp, contra unei Camere "inconştiente" cum nu s'au sfiit să'i strige. Nemişcat, disimulându'şi furia sub masca unui Sfinx, Ionel Brătianu asculta execuţia lui Marghiloman. N. Iorga nu'şi ascundea satisfacţia: îşi plătea poliţa pentru umilinţa încercată când Ionel Brătianu nu l'a designat ca membru în delegaţia la Conferinţa păcii.

Parlamentul Federaţiei a ispăsit de pe urma acestei satisfacţii pe care şi-a oferit-o N. Iorga înlesnind lui Marghiloman să execute politica lui Ionel Brătianu. Fără îndoială, oricât de mare era puterea camarilei —şi era în realitate— parlamentul nu ar fi putut fi dizolvat dacă Federaţia ar fi izbutit să dee o guvernare capabilă; cei cari au scurtat viabilitatea guvernului au fost: drul N. Lupu, ministrul de Interne, Aurel Vlad, ministrul de Finanţe şi Consiliul dirigent.

Designarea drului N. Lupu ca ministru de Interne a reprezintă fost o mare greşală. Un ministru demagog mi- un pericol, dar mult mai redus decât un demagog cunoaştere nistru. Şi drul N. Lupu era un agitat, fără o Gra- reală a complexului unui Stat în epoca modernă. im- vitatea a constat în faptul că nu şi-a dat seama de administra- portanţa fazei de trecere de la organizarea o tivă a României mici la noua organizare pe care această impunea România mare, cu atât mai delicată şi fază de trecere cu cât se făcea după un răsboiu greu bolşe- când prin Basarabia trecuse vălvătaia revoluţiei activat vice. Drul N. Lupu la ministerul de Interne a chemat exact contra intereselor guvernului Federaţiei, organiza- în împrejurări deosebit de grele să prezideze rea democraţiei în România.

HOGEA CANTEMIR

de St. Georgescu-Olenin

C*IOGIUC Istipan, hoj gheldi, bre*—bine-ai venit, copile Ştefăniţa—îmi spunea cu voişenie în glasul lui blând Hogea Cantemir, aplecânu-se înainte, de nu-mi mai întrecea statul şi deschizând mâinile în arc, ca şi cum ar fi vrut să mă prinză în braţe, pe când eu deschideam sfios poarta zidului împrejmuitor.

—*Hoj boldu, Hogea Cantemir Effendi*—bine te-am găsit, Hogea Cantemir Effendi—îi răspundeam eu cuviincios, scoţându-mi şapca de pe cap şi făcând un *talâm*.

Eram, pe vremea acea, la începutul claselor secundare. Intâiul—cum spuneau oamenii din sat, care scăpase la *şcoli înalte*, printre care lumea din Murfatlar socotia cu mândrie şi modestul gimnaziu de la Constanţa.

Hogea mă poftia în chioşc sau în ceardac şi mă ospăta cu un pepene verde; când nu era vremea lor, cu şerbet de zmeură sau de zahar ars ori cu rahat-lucum. După învăţătura de acasă, de cum să mă port în lume, eu nu primiam nimic de la prima poftire şi aşteptam ca gazda să mă îmbie de mai multe ori, până să iau din ce-mi pusese dinainte. Nazurile mele, de multe ori nelalocul lor şi întotdeauna nefolositoare, nu-l supărau, nici nu-i puneau răbdarea la încercare. De ele m-a desbărat mai târziu un neamţ, din satul învecinat, Allah-Kapu—Alacap, cum spuneau rumânii şi pe tătăreşte înseamna "Poarta lui Allah"— unde mă trimisese primarul cu o vorbă. Făcusem drumul pe jos, fiind-că toţi caii erau la muncă, la câmp, cale de şase-şapte kilometrii şi ajunsesem în sat, la neamt, ostenit, prăfuit şi flămând ca un ţigan de satră. Neamţul cu nemţoaica lui şi trei copii, cam de seama mea, erau tocmai la cină: pe masă, un lighian mare, de tablă smălţuită, plin cu varză acră şi bucăţi de slănină, de carne de porc afumată şi cârnaţi; în faţa fiecaruia, bucaţi mari de pâine albă, coaptă în formă, aşa cum fac nemţii în Dobrogea şi lângă neamţ, o cană mare, plină cu vin roşu. Mâncau nemţii de zor, de credeai că le trosnesc urechile. Mestecau grăbit, holbau ochii şi când înghiţiau şoriciul, întindeau gâturile, ca bâtlanii în baltă, când înghit broasca ori peştele.

—*Bitte, Herr Stephan, nehmen Sie Platz*—mă poftiră la masă neamţul şi nemţoaica lui şi-mi făcură loc la masă, între ei.

—*Danke sehr, gnädige Frau, danke schön, Herr Ludwig*, le mulţumesc eu de poftire şi rămân nemişcat, pe scaunul pe care stam, aşteptând să fiu poftit încă odata. Neamţul mormai un *leider*, în care nu era însă nici o picătură de părere de rău şi fără să se mai sinchisiască de mine, începu să înfulice din nou cu nemţoaica lui şi copii, până ce nu a mai rămas nimic în fundul lighianului cu varză şi al canei cu vin. Numai când şi-a aprins luleaua şi a început să tragă din ea, şi-a adus aminte şi de mine şi m-a întrebat, ce vânt mă aduce la el.

Hogea Cantemir însă, om cilibiu, mă îmbia de mai multe ori, cu aceaş bunăvoinţă: "luam, bre, *ciogiuc Istipan*, asta rahat-locum *făstâcli*—cu fisticuri—estem, de la Hagi Bekir, din Stambul, venim el", îmi spunea arătându-mi cutia rotundă, de foaie de lemn şi eticheta în culori şi cu desemne de giamie şi minarete, a vestitului Hagi Bekir, din Stambul, cu fabrica şi prăvălia de rahat-locum, halva, halviţă şi tahân, în apropiere de podul de peste Cornul de Aur, în *bogazul cel mare*—cum i se zicea pe la noi, Bosforului.

—"E! şi acum bre, *ciogiuc Istipan*—îmi spunea el, îndemnându-mă şi din ochi la vorba, când vedea că luam din zaharicalele puse dinainte—"ce mai estem, ce mai vrem ştim la tine"? fiind-că eu, de câte ori veniam la Hogea Cantemir, întotdeauna îl rugam să-mi provestiască despre stările şi întocmirile din vremurile când el era de seama mea şi întâmplările mai însemnate de atunci."

—"Mult bine estem atunci"—începea el să-mi povestiască—"mult bine pentru toţi, pentru musulman şi pentru *ghiaur*."

—"Cum era bine pentru ghiaur, Hogea Cantemir Effendi"—îl întrerupeam eu—că plătiam turcilor *haraci* şi când veniau la casele noastre, ne mâncau, merindea fără să ne dea măcar un firfiric, ba încă le mai plătiam noi *diş parasi*—paralele dinţilor sau cum am zice mai bine, *taxa dinţilor*." Aşa se petrceau lucrurile când turcul era stăpân şi ghiarul, *raia*, fără nici un drept: venia turcul la casa creştinului şi cum intra în odaia lui, bietul creştin, ca *raia* ce era, trebuia—fără poruncă sau îndemn—să-i aştearnă rogojină sau cergă pe jos, să-i puie *sofraua*—masa rotundă şi scundă şi perne alături şi să-i aducă de mâncare şi cafea de băut. Cât t mp turcul mânca şi bea şi la urmă mai trăgea din ciubuc, creştinul îi plimba, în jurul casei, calul, dacă venise călare; dacă venise pe jos, papucii ori iminii, pe care musulmanii îi lasă în tindă, când intră în casă. După ce se sătura, turcul răgâia—după obiceiul lor—de câte-va ori, mai ales când vrea să-i arate ghiaurului, ca mare favoare, că i-a priit mâncarea şi la plecare, creştinul trebuia să-i dea câti-va firfirici şi chiar o rubia de argint, dacă era mai bogat. Banii aceştia se numiau *diş parasi*, adică banii ori mai bine zis taxa dinţilor, drept plată, fiind-că turcul şi-a tocit dinţii, cu mâncarea ghiaurului.

—"Asta bre, *ciogiuc Istipan*, mare păcat estem" spunea cu obidă Hojea Cantemir—ama de la ghiaur venim. Turcs *asker*—adică soldat—estem, mâncare trebuim dăm la el. Asta *sursat*—sau cum spunem noi astăzi, rechiziţie—drept la el estem. Aşa *adet*—adică obiceiul—estem. Ama ghiaur, şiret estem facem *ischiuzarlâc*—adică viclenie—vrem cumpărăm turc ,pentru hatâr şi alişveriş. Vrem dăm bacşiş, ama nu spunem bacşiş, spunem *diş parasi*, pentru *zarar*—pentru pagubă. Asta ghiaur spunem, nu turc. Mai mult dreptate estem atunci şi ominii, cum spune Coran şi batrin facem şi mic, pe cine mare estem, ascultăm şi frică de Allah, toţi avem.

Rămâneam pe gânduri şi-mi spuneam că e cu neputinţă, ca în vremurile acelea să fi fost mai multă dreptate ca acum, când avem atâtea şi oameni învăţaţi. Hogea Cantemir citia nedumerirea de pe faţa mea şi ghicindu-mi gândurile, vrea să-mi dea—ca după obiceiul lui—o pildă, care sa-mi fie de învăţamânt şi să mă scoată din îndoială. Ma întrebă, zâmbind cu înţeles:

—"Cum lege pedepsim acum, când furăm strugur şi cum pedepsim, când furăm harbuz?"

Credeam că vroia să audă osândirea chiar din gura vinovatului, fiind-că, până nu intrasem în gimnaziu, când ne duceam băeţii la câmp, cu caii, de multe ori furasem şi struguri şi pepeni, dând iama, prin vii şi bostane.

—"Eu cred, bre, Hogea Cantemir Effendi-îi răspundeam cu prudenţă şi nesiguranţă în glas—că cine fură struguri, trebuie pedepsit mai aspru decât cine fură pepeni, fiind-că strugurii şi via sunt mult mai de preţ decât pepenii şi bostana. Hoţul face mai multă pagubă şi stricăciune în vie decât în bostană.

—"Asta bre, ciogiuc Istipan, giudicator acum facem; ama cum batrin alt' dat' facem, mai bun estem: după vechi *adet*—dupa vechiul obicei sau, cum am spune mai bine, după pravila nescrisă—dacă la strugur, hoţ prindem, drum la el dăm, *sictir* de la vie, la el spunem; numai dacă *zarar*—pagubă—mare estem, bătaie la hoţ dam, drept avem. Ama dacă la harbuz hoţ prindem, la *tevkihane* hoţ trimetem, acolo închis hoţ stăm şi *gereme* şi *zarar bedeli* după *keşf* care facem, hoţ platim"—adică hoţul de pepeni e trimis la închisoare şi e osândit să plătiască amendă şi despăgubiri, după ispaşa care se face.

—"Şi de ce e aşa, bre, Hogea Cantemir Effendi" îl întrebam eu, nedumerit de îngăduinţa tătarului, când i se fură struguri şi marea lui asprime, când i se fură pepeni, fiind-că mie mi se părea firesc, ca vina să fi fost socotită şi pedeapsa dată, după paguba adusă şi preţul lucrului furat.

—"Asta, bre, ciogiuc Istipan"—îmi răspundea el, cu glasul înduioşat de dorul trecutului—"pentru că batrin înţelept estem: la ei cap luminat avem, ama şi inima bun estem; în Allah credem şi om sărac înţelegem şi la el cum *cardaş*—ca frate—de la noi, iubim. Lesne estem, harbuz avem, spunem batrin: scormonim *toprac*, cu *ceacâie*—cu briceagul—la margine de la drum sau de la zid, punem samânţa la *Ruz-i-Hazri*—la Sfântul Gheorghe—şi mâncam harbuz le *Temuz* sau la *Hazreti Meriem*—adică în Iulie, la Sfântul Ilie ori în August, la Sfânta Marie. Ama pentru strugur, trebuim *toprac* desfundam, viţa scump sădim, patru an, cinci an lucrăm, până ciorchine vedem. Para mult cheltuim greu estem, strugur avem: daca furam, vina mic estem. Iertam şi vina de loc nu mai estem. Ama haimana, care harbuz furăm, om rău estem, tembel estem, fără lege estem, în Allah nu credem."

Abia în timpurile noastre, un judecător nu a osândit pe un flămând, care furase o pâine. Mare zarvă şi turburare a pricinuit hotărârea lui, printre oameni care-şi apără cu îndârjire bunurile şi mai bucuros le lasă să se iroiască şi să se prăpădiască zadarnic, decât să se înfrupte din prisosul lor şi cei oropsiţi şi urgisţi; dar aceştia l-au cinstit cu porecla de *le bon juge*.

Câte-va zeci de ani mai târziu, la noi, un judecător de la oaste nu a găsit nici o vină unor ostaşi, care lăsaţi de izbelişte de comandantul lor, furaseră, de pe câmp, porumb de copt, fiind-că de la ştabul lor nu mai primiseră nici pâinea, care nu e numai hrana, ci şi răbojul zilelor de oaste.

Tătarii însă nu lăsau omul să jinduiască nici după o poamă, care e mai puţin trebuitoare decât pâinea şi de care în voie se poate lipsi.

Din ceardacul lui Hogea Cantemir, priviam partea tătărească a satului, atât de deosebită de a rumânilor, mocani, cojani, turcani, veterani şi băjenari, că Murfatlarul părea două sate, care nu sunt despărţite unul de altul, dar nici nu se amestecă împreună. Pe de-asupra zidurilor împrejmuitoare nu ieşiau decât acoperişurile de pământ bătut şi lipit, înverzit une-ori de buruieni, ale căsuţelor mărunte, înguste şi lunguieţe. La tătarii mai săraci, partea din stânga a casei era şi grajd şi coşar şi ca să se deosebiască, era lipită numai, cu lut şi nu o văruiau niciodată. Curţile erau pline de bălării, afară de arman, care sera despărţit de curte, printr'un zid mărunt de pietre, puse grămadă, fără tencuială între ele ori printr'un rând de salcâmi pipernicţi. In marginea lui, şire de paie şi stoguri de fân îţi arătau, după numărul şi mărimea lor, cât pamânt lucrase gospodarul şi câte vite are. Lângă casă şi de cele mai multe ori lipită de spatele ei, vedeai câte-o şiră mai mică de *tizic*—de balegă de vacă, amestecată cu paie, întinsă pe arman şi bătută cu *tocmacul*, cum i se zice pietroiului de treerat, tăiată apoi cu cazmaua în calupuri cât cărămida şi uscată la soare. Prin locurile unde nu sunt lemne şi rumânii, ca şi tătarii, ardeau pe vatră *tizic*, care da el caldura cât trebuie pentru mamăligă şi fiertură, dar până ajungea jeratec, te înăbuşia cu fumul lui des şi acru, de-ţi înlăcrăma ochii si-ţi da usturime în nas şi gâtlej.

Nu erau oameni leneşi tătarii şi printre ei se găsiau destui cu gospodării bine închegate, dar casele şi le lăsau ca în părăsire. Numai muierile lor, pe care tătarii nu le scoteau din casă, nici la muncă la câmp'îngrijau câte o odaie şi o împodobiau cu scoarţe şi cu chilimuri. Cum între zidurile curţii îşi petreceau viaţa, erau neîntrecute în crescutul curcanilor, ai căror pui sunt mai plăpânzi decât puiul de om şi tot cu atâta bătaie de cap şi grije îi pui pe picioare. Poate că îndeletnicirea aceasta şi gingăşia ce puneau în îngrijirea lor, ţineau locul dragostei curate, pe care nu o cunoscuseră ca fete, la casa părinţilor. Şi tot atât de necunoscută le era şi mai târziu, în tovărăşia bărbatului, pe care-l vedeau întâia oară, după măritiş, când veniau în casa lui, să-şi petreacă viaţa cu el. Când nu vedeau de puii de curcă, îşi îngrijiau boiul. Aveau tot felul de alifii şi sulimanuri, pentru faţă, că obrazul lor era ca piersica pârguită. Işi făceau părul arămiu, punând noaptea pe cap, când se culcau, un terci făcut din tot felul de buruieni fierte cu prafuri de-ale lor. Sprâncenele şi le smulgeau şi în locul lor trăgeau o linie ca un fir de aţă, cu praf de corn de miel ars şi amestecat cu ulei. Işi învineţiau pleoapele cu funingine şi-şi roşiau unghiile cu cârmâz. "Aşa e *adetul*"—spuneau şi tătarii şi rumânii şi le lăsau în voia lor.

Sfaturile, pildele şi îndemnurile lui Hogea Cantemir, dacă nu se dovediseră cu desăvârşire zadarnice, nu izbutiseră totuşi să-i scoată din lânceziala lor şi pe de-asupra părţii tătăreşti a satului, plutia un duh de nepăsare şi amorţeală, de par'că şi vitele şi oamenii erau rebegiţi.

—"Bre, "ciogiuc Istipan"—îmi spunea Hogea Cantemir, când treceam cu el pe uliţele prăfuite, ce şerpuiau printre casele şi curţile tătăreşti—"asta tatar, care acum aşa tembel estem, am avut un dat' cel mai tare armată şi cel mai mare împărăţie, cum altul Allah pe lume nu lăsăm.

Adevăt era ce espunea Hogea Cantemir, fiind-că tătarii din Dobrogea, fie ei *crâmciaci*, *nogai* ori *taţi*, sunt scoborîtorii stranşnicelor armii ale lui Genghis-Khan şi ale nepotului său Batu-Khan.

Călăreţi neîntrecuţi, cum nu au mai fost şi nu vor mai fi alţii, că făceau aproape cinci poşte pe zi, pe drumuri de munte, prin zăpada topită şi pe sloată, iscusiţi mânuitori ai armelor de pe vremea aceia şi născocitori de alte arme şi mai ales de şiretlicuri de război, necunoscute celorlalte noroade, Tătarii descăpăţânau creştinul, cu paloşul, din goana mare a calului ori îl nimeriau, la o mie de paşi depărtare, cu săgeata lor, care străbatea orice platoşe. Ii dărâmau zidurile cetăţilor, cu maşinării născocite de ei şi-l ardeau în luptă sau la împresurarea întăriturilor, cu ţiţei în flăcări, azvârlit prin ţevi, ce pe limba lor se chemau *caravina*—armă drăcească, necunoscută altor noroade—şi de la ei ne-a rămas şi nouă cuvântul *carabină*. Calul tătăresc mărunt şi păros, dar pietros şi vânjos, făcea un singur trup cu călăreţul. Iarna, calul spărgea ghiaţa ori mătura zăpada cu copita şi zmulgea, cu botul, iarba şi buruienile uscate; iar călăreţul, când sfârşia hrana lui, *kurutul*—o turtă de lapte acru de iapă, amestecat cu sânge de cal şi uscat la soare—înţepa calul, cu vârful hangerului, în vâna de la picior, sorbia din sânge şi aceasta îi era toată mâncarea şi băutura. Oastea tătărească, împărţită în *dehuri*—cete de zece călăreţi, în *sodeuri*—de o sută—în *hefare*—polcuri de o mie de călăreţi—şi în *tumanuri*—de zece mii—muştruluită şi ne mai pomenit de îndemânatecă în treburile războiului, înainta într'o rânduială desăvârşită şi o tăcere, care înfiorau pe cei ce o vedeau venind spre ei. Poruncile se dădeau prin semne făcute cu stegulete negre şi albe ori cozi de cai, în vârf de lănci; dar în apropierea duşmanului sau cetăţii, care nu vroia să-şi deschidă porţile de bună-voie, se întocmiau, în aceas tăcere, se desfăşurau pentru luptă şi după ce întrebuinţau tot felul de şiretlicuri, trimiteau stoluri de săgeţi, de *întunecau cerul*—cum scrie Karamzin, despre căderea Kievului; apoi năvăliau în sunete asurzitoare de surle, tobe şi timpane şi urlete îngrozitoare de luptă, numite pe limba lor *surûn*, că ostaşii duşmani, ca şi locuitorii cetăţilor împresurate *nu mai auziau ce vorbiau între ei, decât strigându-şi în ureche*—după scrisa din Cronica lui Nikon. Şi când înfrângeau oastea duşmanului sau îi cuceriau cetatea, treceau totul prin foc şi sabie, că—după cum ne-a lăsat istoricul Wassa-Bey—Moscova, arsă ca pedeapsă de Batu-Khan, s-ar fi mistuit cu desăvârşire, dacă *focul n'ar fi fost stins de sângele vărsat de moscoviţi;* iar la cucerirea şi arderea cetăţii Kozelsk, Prinţul Vasile, din Cernigov, *s-a înecat în sângele ce umpluse uliţele şi ruinele fumegânde* şi la urmă—după cum a însemnat un pisarnic în Cronica din Kostroma, *nici un ochi nu mai rămăsese deschis, ca să plangă ochii închişi pe vecie.*

Numai cu două *tumanuri* şi cinci *nefare*—în totul douăzecişicinci de mii de asemenea călăreţi—conducătorii de oaste tătari, Subutai, poreclit *Behadîr*, adică Viteazul şi Gebe, poreclit Nujan, al cărui nume înseamnă vârf de săgeată, după ce au fost părtaşi la cucerirea Persiei şi Asiei de mijloc, au pornit, după porunca lui Genghis-Khan, din ţara căreia i se zice acum Azerbegian, spre miază-noapte, în negura munţilor şi a ţinuturilor necunoscute. Au trecut înnot fluviul Arax, pătrunzând în regatul creştin al Gruziei sau Georgiei, cum îi spun cărturarii apuseni şi după ce-au atras în cursă, prin şiretlicuri de război, armata Gruzinilor şi au nimicit-o şi le-au pustiit ţara, au luat-o de -alungul Mării Caspice, mereu spre miază-noapte, trecând munţii Caucazului, prin Porţile Caspice, după ce au înfrânt toate noroadele de prin părţile acelea, Alani, Cerchezi şi Lezghieni. Ieşiţi în stepa rusească de miază-zi înfrâng noroadele dintre Volga, Don şi Nipru, cuceresc Crimea, trecând Marea Azovului pe ghiaţă şi având de partea lor pe Brodnici, conduşi de Voevodul lor Ploscânea, zdrobesc pe Polovţi sau Cumani, cum îi numiau cărţile bizantine şi pe Ruşi la Kalka, în apropiere de Mariupol, pe Marea Azovului. La întoarcere, au luat alt drum decât acela pe care veniseră: au trecut Volga pe la Tariţin—Stalingradul bolşevicilor de azi—au zdrobit pe Bulgari şi apoi s-au întreptat spre Urali, unde le ieşia, în întâmpinare, Giuci, fiul cel mai mare al lui Genghis-Khan şi tatăl lui Batu-Khan, cu oastea lui.

Nu se găseşte în istoria omenirii, o epopee mai măreaţă, decât această năvală fulgerătoare a Tătarilor, care şi-au croit necunoscut, prin munţi, prin stepe, peste fluvii şi peste mări îngheţate, un drum lung, de peste cinci sute de poşte, înfrângând şi supunând toate noroadele pe unde au trecut şi nici conducători de oaste mai pricepuţi şi mai viteji decât Gebe Nujan şi mai cu osebi Subutai Behadâr. Ea întrece în izbânzi şi fapte de arme mărete şi războaiele lui Hannibal şi campania din Galia a lui Caezar şi a lui Traian în Dacia şi campaniile napoleoniene şi nu-şi are pereche decât în alte fapte de arme tot de ale lor. Optsprezece ani mai târziu, în 1241, oştile tătăreşti, comandate de nepoţii lui Genghis Khan, pe nume Batu-Khan, Baidar, Kaidu, Ordu, Seiban, Buruldai, Buri, Kadan, Boghetor şi Bugek—asa cum îi chiama şi în zilele noastre, pe mulţi tătari din Dobrogea—şi vestitul Subutai Behadîr, pornesc să cuceriască şi restul lumii cunoscute pe atunci, Apusul Europei. Ca degetele răschirate ale unei uriaşe mâini de oţel, oştile tătăreşti cuprind tot ţinutul dintre Marea Baltică şi Marea Neagră şi Dunăre zdrobesc oştile leşeşti, nemţeşti şi pe Templierii frantuji la Wraţlav—Breslaul de mai târziu al Nemţilor—şi Liegnitz, în Silezia, pe cele cehe şi ungureşti la Tisa şi pe ale noastre în Moldova şi Muntenia şi ajung la Marea Adriatică, de la Spalato, prin Raguza,

(*Urmează în pagina 5.*)

Hogea Cantemir

Cataro și Antivari, până în Albania. Bugek, al cărui tată era Tului, fiul cel mai mic al lui Genghis-Khan, a străbătut ca un uragan Moldova și Muntenia, ieșind apoi pe valea Oltului și prin Porțile de Fier, spre grosul armiilor tătărești.

Nu numai neamurile înfrânte și țările cotropite au tremurat de groaza lor. Frica de Tătari a ajuns până în Franța, după cum scrie în Cronica din Reims, Philippe Mousket și pomenesc și cântecele trubadurilor, care i-au numit *Tartarins*, în Italia, în Spania, în Anglia, după cum ne spune Matheus în *Scriptores rerum britanicarum* și chiar în Norvegia, al cărei rege a făgăduit Papei, să ia parte la o cruciada împotriva Tătarilor, în locul celei plănuite, pentru cucerirea Locurilor Sfinte.

Din împărăția Tătarilor, care se întindea de la Marea Japoniei iar la miază-zi cuprindea China, India și Persia și ajunsese, la apus, până la Marea Adriatică, o parte din ei s-au despărțit de *Ordu*-ul din Sarai, pe Volga, mai numit și *de aur*, fiind-că chipul și gândul Khanului erau socotite de ei, ca de aur și scoborâseră în Crim, unde Batu-Khan clădise un alt Sarai, înconjurat de grădini și fântâni, Bagci-Sarai. După câte-va veacuri de alcătuire și cârmuire de sine stătătoare, Khanatul Crîmului a fost înglobat în împărăția turcească și după alte veacuri, înghițit de împărăția muscalească.

Intâile așezări statornice de Tătari în Dobrogea sunt pomenite, încă din veacul al șasesprezecile de scrierile călătorilor ce au străbătut-o, în acea vreme, în drum spre Stambul sau de la Stambul spre țara Leșilor și a Nemților, ca, de pildă, turcul Evliă Celebi, venețianul Tomasso Alberti și ambasadorul regelui leșesc, Palatinul de Kulm. Ele s-au înmulțit în veacul al optsprezecilea după căderea Crîmului sub jugul muscălesc și mai vârtos după Tratatul din Paris din 1856, când șasezeci de mii de Tătari au fost ridicați din Crîm de Sultanul turcesc Abdul-Medgid și așezați în Dobrogea. Lăsaseră acolo, gospodării înfloritoare, cu case frumoase, cu cișmele și havuzuri, cu vii—deși ei nu beau vin—și livezi de pomi roditori; dar în Dobrogea semănaseră mai mult dărăpănături și ruine, năpădite de buruieni și înecate de fumul greu și acru al tizicului.

Uitaseră cu desăvârșire vremurile de strălucire ale lui Genghis-Khan și Batu-Khan, despre care nu mai pomeniau nimic nici legendele, nici poveștile, nici cântecele lor. Doar Crîmul și Khanatul lui mai trăiau în superstiția cu care ei cinstiau numarul 9: bătrânii lor spuneau că nouă țări învecinau Crîmul, nouă seminții omenești îl locuiau, nouă orașe mai însemnate avea, nouă erau insignele Khanului, nouă dregătorii înalte îl ajutau în cârmuirea țării și au domnit, cu totul, cincizeci și patru de Khani—de nouă ori câte șase—dar dintre toți aceștia, nouă au fost mai străluciți. Veneţienii le aduceau nouă daruri, iar la ospețele de sărbătoare mare ale Khanului, înjunghiau nouă zeci de cai, nouă sute de oi și puneau pe mese câte nouăzeci și nouă de pahare.

—Și Moscov"—urma Hogea Cantemir—"care acum împărăție mare și tare aveam, dar nu cum Genghis-Khan, *tremuram de noi și Țar al lor*, înainte la Khan tatar, *smirno* stam și îngenuchiem și de la Khan cisma și *richiab*—scara șelei—când la Sarai venim pentru *iarlâc*—adica pentru cartea de înscaunare ca Țar—sărutăm. Mult an Moscov haraci, aur și fete pentru harem de la Khan și emir tatar platim".

Richiabul, cum se chiamă pe tătărește scara șelei, pe care nu au cunoscut-o românii, nici alt popor din vechime și chiar de mai târziu e născocire tătărească. Fie în mers, fie în luptă, călărețul se proptește în ea și se simte tare în șea, ca și cum ar avea picioarele pe pământ și drept recunoștință, pentru ajutorul avut de la ea în război, scara șelei a ajuns la tătari și de la ei și la alte noroade de stepă, semnul stăpânirii și puterii lor ostășești. Am cunoscut, în trecutul nostru și noi rumânii blestematul de cuvânt *richiab*, în înțelesul lui închipuit: pentru noi *richiabul* era Sultanul, tronul Padișahului și guvernul împărătesc de la Stambul, iar *richiabeaua*, haraciul pe care i-l plătiau Țările noastre, pentru cheltuielile *richiabului*. Toate acestea, pentru noi, și-au trăit traiul, fără să lase vre-o urmă și chiar cuvântul a pierit din limba ce-o vorbim azi; dar la muscali, amintirea haraciului de fete, duse fără voia lor după tătari și a stăpânirii lor statornice, e nepieritoare în vecii vecilor, fiind-că s-a păstrat în ochii mici, asezați aproape pieziș, și de multe ori chiar pieziș, atât de des întâlniți la rușii de azi, în sireţenia lor și în timp de pace, cu prietenii nu numai în vreme de război, împotriva dușmanilor și în numele locurilor din țara lor. Chiar în Moscova și acum un cvartal se chiamă *Devicioe Pole*, ce pe rusește înseamnă *Câmpul Fetelor*. Acolo, pe vremea atotputerniciei tătarilor, trimișii Khanului din Sarai alegeau, din mulțimea de fete, adunate din toate colțurile țării rusești, pe cele socotite de ei mai frumoase, pentru haremul Khanului și al căpeteniilor tătărești.

Am cunoscut și noi puterea tătărească, în toiul tăriei ei, dar nu statornicită pe deplin, pe plaiurile noastre și nici să ne amestece sângele, în felul și măsura în care s-a amestecat peste Nistru. Prin țara noastră, au trecut ca un uragan și cei rămași să ne ia haraciul de grâne, vite și miere, se mutau din loc în loc, în pâlcuri de câte zece *iurte*—de zece corturi de pâslă—numite, pe limba lor, *cotun*, de unde ne-a rămas cuvântul nostru *cătun*. Ca și Sabarul, dupa numele unui neam de tătari, Baraganul, de la *Badargan*—tufiș de iarbă spinoasă și seacă, de stepă, pe tătărește—și poate chiar și Basarab, de la "basar-aba", ce înseamnă, pe limba lor, *strânge cu putere*. Când năvăliau, lumea îngrozită fugea din calea lor și-și căuta scăparea în munți, iar cea de la șes, în bălți. Dar blestemata de pasăre, nagâțul, care scoate țipete ascuțite când vede om, dacă se rotia pe de-asupra stufului, unde erau ascunși rumânii, îi da de gol și tătarii știau atunci de unde să-i culeagă și să-i ducă apoi robi la ei în țară. Astăzi chiar, la spaimă mare, rumânii caută să se liniștiască, spunându-și că *nu vin tătarii*, iar prin Moldova, umblă o vorba rămasă de la ei, *ceambur*, în înțelesul de năvală sălbatică de tătari prădalnici. Pentru noi rumânii însă, ca neam și alcătuire de sine stătătoare, năvălirea tătarilor și așezarea lor vremelnică, la noi în țară și mai târziu statornică, în răsăritul nostru, a avut și urmări bune: ele au stăvilit întinderea puterii ungurești, care râvnia la țările noastre, ne-a ajutat la întemeierea Moldovei, iar Basarab, Voievodul Munteniei, și-a câștigat neatârnarea, luptând împotriva Ungurilor, ajutat de oști tătărești. Și tot ea a pus capăt, la noi, catolicismului, care înființase o Episcopie, zisă a Cumanilor.

La împotrivirea mea că tătarii nu au fost meșteri decât în ale războiului, Hogea Cantemir îmi vorbia de înțelepciunea și darul de cârmuitor de noroade al lui Genghis-Khan și de legiurile lui drepte, pline de judecată și omenie, numite *bilik* unde, printre cugetări și precepte, are și pe acesta, că *nu poate fi stapânire pe lume, fără principiu moral;* iar în *Iasak*—pravila lui de legi—începutul e aidoma Crezului nostru creștinesc, cu singura deosebire, că e o poruncă a Khanului, nu o mărturisire de credință a tătarului: "Poruncim—spune Genghis-Khan—tuturor supușilor noștri să creadă într'unul singur Dumnezeu, făcătorul cerului și al pământului, singurul împărțitor al avuțiilor și al lipsei, atotputernic în toate cele cerești și pământești, pe care le cârmuiește după voia Sa".

—"Și para de hârtie, bre, ciogiuc Istipan, tatar avem cu sute și sute de an, înainte de inglez, de franc și de alaman. Asta pe vreme de la Khan-Toctai estem; ama Khan-Toctai dupa Batu-Khan venim. Și Khan tatar în împărăție de la el facem, ce alt împărăție nu cunoaștem: "*imli ahvali meleket* facem, care numărătoare și socoteală de la pamânt și de la om și dobitoc estem și fie-care de la el, la *tefter*—la registre—trecem", îmi spunea Hogea Cantemir cu vădită mulțumire, că tătarii lui au cunoscut banii de hârtie și au făcut—cum am spune astăzi—recensământul populației și avuției naționale și au cunoscut statistica demografică și economică, încă de acum șapte veacuri și mai bine. Dar în timpurile noastre, ca un puhoi care se potolește, intră în matca lui și apoi se istovește și se pierde, tătarii se liniștiseră, se așezaseră în sate și se apucaseră de plugărie. Erau printre ei destui tembeli, dar cei mai mulți erau muncitori, cumpătați și mai presus de toate, darnici, primitori la oaspeți și cinstiți—adevărați robi ai cuvântului dat, că de scris, rar știa vre-unul să scrie rumânește sau chiar tătărește. Cu ei însă, nu era nevoie de înscrisuri sau contracte: o bătaie în palmă, o strângere de mână, după care tătarul o ducea la frunte, în timp ce stânga o punea apăsat pe inimă și asta era act mai temeinic decât cel făcut în fața judecătorilor. Flăcaii lor, la oaste, erau ascultători și rânduiți și chiar dacă se mișcau mai domol și erau mai puțin îndemânateci decât rumânii, erau totuși ostași de nădejde și mai ales de credință. Bieții tătari de prin satele noastre, supuși și ascultători de poruncile Stăpânirii și smeriți cu oamenii ei, mai de grabă îndurau în tăcere, chiar când vădit li se făcuse vre-o nedreptate, decât să se certe cu omul sau să se ducă cu jalba în proțap la zapciu, la ispravnic ori să ia calea judecății.

Va urma.

CHIBRIT

de J. N. Manzatti *

IINDCĂ veni vorba de Alecu Donescu, avocat și primar general al Capitalei. vechi liberal de categoria doua, adică din acei ce primeau posturi de răspundere fără însă a fi numiți miniștri, voi spune doar în treacăt că era un om de inimă, afabil și simpatic. I se spunea "Clipici", având un tic nervos care îl făcea să clipească necontenit.

Impreună cu Dem. Dobrescu, deasemenea avocat național-țărănist, zis "Târnăcop", ei sunt autorii introducerii urbanismului într'o capitală întortochiată, cu străzi de aspect oriental, cu clădiri construite la întâmplare după interpretarea fiecăruia. In special către periferie era o adevărată jale. Cetățeanul se consulta deobicei cu nevasta:

—Du-te Mitică la primărie și cere autorizație pentru casă.

—Ia mai dă-o încolo de autorizație, soro! Cheltuim banii de pomană. Mai bine spune ici, tu cum ai vrea să așezăm șandramaua, spre Răsărit sau spre Apus?

—Ba cred că e mai bine spre Miazăzi, Mitică dragă, ca să o bată soarele toată ziua. Ai grijă să lași un petec de curte la stradă, ca să avem unde întinde rufele!

Un alt cetățean se consulta la rându-i, cu nevasta și cu soacra:

—Ce zici, mamă soacră, s'o așezăm "așa" sau "așa"?

—Mai bine "așa" maică, ca să nu se zgâiască Popeasca la noi în casă.

—Nu, mămico, e mai frumos "așa" cu spatele la "blocu" lu'Georgeasca. Ar avea și soare dimineața. Mai putem sta nițel pe scăunel la poartă—adăoga Coana Mița.

—Ai grijă, Tăsel, să lași loc în curte pentru magazie, ca să băgăm lemnele și butoiul cu varză murată! Nu uita de coteț pentru Fidel și pentru rațe!

Evident, argumentele cucoanelor prevalau asupra principiilor de urbanistică, iar noua locuință întorcea spatele Popeascăi, pe care în schimb Fidel o lătra în fiece dimineață.

Până când într'o zi, Dem. Dobrescu, inteligent, apusean și constructiv, fu numit primar general al Capitalei. Cu adevărată furie se puse să dărâme tot ce dăuna perspectivei orașului modern, toate rămășițele balcanice patronate de clicile electorale.

Străzi aliniate și bulevarde largi răsăriră în locul ulițelor sumbre și întortochiate. Clădiri moderne, aliniate, construite după toate principiile și exigențele urbanisticii, luară locul cocioabelor și păduchernițelor. Abuzul se practicase de către mici și mari. O adevărată rușine a constituit-o imobilul lui Oscar Niculescu, președinte al Curții de Casație, care trona în mijlocul Bulevardului Brătianu, nou deschis. Nimeni nu îndrăznea să se atingă de locuința înaltului dregător. Procese peste procese, ce nu rezolvau nimic. Dobrescu avea însă metodele sale.

Intâi dărâma și apoi se judeca. Se pomeneau cetățenii refractari cu lucrurile încărcate în camioane și cu casa pulverizată în câteva ceasuri ,de târnăcoape ce loveau fără milă. Dar mai târziu, toți aveau să mulțumească "pandaliilor" celui mai de seamă edil pe care l-au avut Bucureștii.

Cu schimbarea guvernului, căzu Dobrescu-Târnăcop, luându-i locul Donescu-Clipici. Orice primar general ar fi venit, trebuia să continue ritmul impus de nărăvașul predecesor. Il reclamau însăși cetățenii, al căror gust se adaptase repede modernismului.

Una dintre minunile începute de d-rul Costinescu, reluată de Dobrescu și dusă la bun sfârșit de Alecu Donescu, a fost Parcul Național dela Șoseaua Kiseleff. In locul mlaștinilor, bălăriilor și hârtoapelor de odinioară, răsăriră ca prin farmec crânguri, alei, palate, lacuri asanate și navigabile, deschizând o perspectivă necunoscută până atunci capitalei României moderne. Iar în preajma Parcului Național răsări un întreg cartier de vile, unul dintre cele mai frumoase din Europa.

Spre a stimula spiritul edilitar și dorința provincialilor și chiar a străinilor de a vizita Bucareștii, se organiza totdeauna între 9 Mai și 9 Iunie așa-zisa "Luna Bucureștilor" în noul Parc Național. Expoziții de tot felul reprezentau tradiția și progresul Capitalei.

Timp de trei ani am făcut parte cu titlu onorific din comitetul de organizare a Lunii Bucureștilor, alături de câțiva remarcabili artiști, scriitori, arhitecți, colecționari, dintre cari voi cita în treacăt numele unor Horia Creangă, Octav Doicescu, Alexandru Bădăuță, Ion Anestin, Florescu, Mac Constantinescu, Rebhuhn, Mircea Stefănescu, Adrian Corbu, Horia Oprescu.

Ne găseam într'o zi într'o ședință de comitet, prezidată de chiar primarul General Donescu. Clipea atât de des, schimonosindu-și fața, încât te enerva deadreptul dacă îl priveai mai îndelung. Știa că fuesese poreclit "Clipici" și nu se bucura de fel. Doar revistele de umor sau presa opoziției își permiteau să-i aplice epitetul.

Ne aflam în mare fierbere, lucrând fără întrerupere pe șantier zi și noapte, deoarece așteptam inspecția regelui Carol II, când ușierul anunță vizita "Domnului Teodoru", care cerea să vorbească urgent și personal primarului general:

—Care Teodoru?

—Nu-l cunosc. Un domn înalt. Dânsul spune că vă cunoaște bine, că sunteți prieteni.

—N'am timp. Să vie altădată.

Portarul ieși. Se auzi vociferând alături, apoi ușierul reveni.

—Iertați-mă Domnule primar general. Domnul acela îmi spune că e ceva foarte important, în legătură cu "Luna Bucureștilor".

Nu apucase să termine, când prin deschiderea ușii apăru capul "Domnului Teodoru", care nu era altul decât faimosul Teodoru-Chibrit, una dintre cele mai pitorești figuri ale capitalei, pretins actor, dar mai ales boem fără meserie, sef de galerie la foot-ball alături de Nea Titi Barosanu, prezent la toate marile și micile întâmplări, la premierele de teatru, prin cârciumi și restaurante. Figură inconfundibilă: peste doi metri înălțime, slab deșirat (deaceia i se spunea Chibrit), un cap lungueț de tărtăcuță cu un nas de tapir, fruntea mică, urechile blegi, buza de jos proeminentă, atârnând la vale. O voce puternică, însă bolborosită te făcea să întorci fără de voe capul, când vorbea pe stradă. Golan și amuzant, devenise celebru prin simpla lui prezență.

Mă aflam odată cu Vasile Marin la un match de foot-ball, pe arena din Splai. Juca "Venus" cu o echipă străină. Stăteam pe una din băncile de jos, când deodată tună o voce de sus de la galerie:

—Bă, ăla prostu!

Vrând-nevrând ne-am întors cu toți ca să vedem de unde vine chemarea.

—Care-va-să-zică toți sunteți proști, fraierilor! zise Teodoru-Chibrit bucuros că "bancul" prinsese (Chibrit era fratele unui distins militar, colonelul de artilerie Teodoru, directorul Serviciul Geografic al Armatei). Notorietatea i-o creasе Puiu Iancovescu, punându-l să apară într'o piesă de teatru la Eforia, într'un rol episodic de pompier. Lung era, mai purta și un coif de o jumătate de metru, încât apariția sa, fără a spune vreum cuvânt, stârni în sală un râs fără seamăn.

—Să trăiți Coane Clipici! Hai noroc fraților!

Bietul Donescu se învinețise de enervare. Clipea și mai des și nu-i venea să creadă ochilor de atâta îndrăzneală.

—Dvoastră nu mă știți pe mine, dar eu vă știu pe Dvs., dom' Primar General! Sunt marele nostru artist Teodoru-Cribrit. Să vă dea Dumnezeu puterea măgarului. Sărbători naționale fericite! Paralizarea tuturor dorințelor

Noi strângeam fălcile ca să nu ne pălească râsul.

—Ce vrei Domnule? Ești nebun sau ce vrei cu mine?

—Suntem și noi niște artiști talentați, dar fără angajament.

Am venit să vă punem o "pilă" dom' Primar General. Dați-ne și nouă ceva "țechini" ca să nu pierim de sete. (Ca pe orice cetățean respectabil, pe Chibrit îl interesa mai mult setea decât foamea.)

S'a făcut foc Donescu, a pus să-l dea afară, iar a revenit, iar l-a gonit, dar până la urmă, tot i-a dat câteva mii de lei.

—Să vă dea Dumnezeu puterea măgarului! Să trăiți Coane Clipici, și la mai mare!

(*) *Din volumul "Frumoasa cu ochi verzi", publicat în editura "Carpatii".*

AMINTIRI DIN SATUL MEU

de N. TEBAN

AMA…
—Ce-i?
—Unde-i tata?
—In cer, dragul meu...
—Ce face acolo?
—Se roagă cu alţii pentru noi, cari am rămas în sat...
—Cum era tata?
—Uite, ţi-l arăt aici, şi-mi întinde mama cărticica Maicii Domnului, unde era un chip cu mai mulţi sfinţi.
—Care-i tata?
—Asta, şi puse degetul pe unul în jurul căruia făcuse un cerc cu creionul.

De atunci, mulţi ani de-arândul, când mă bătea tata vitreg, căutam în cărticică să văd pe tatăl meu, pe tatăl meu adevărat.

Când am început să pricep mai multe, mama începe să-mi povestească:

—Ei, dragul meu, multe am mai păţit cu tine. Pot spune că numele tău de Nicolae ar fi trebuit schimbat în Beniamin, care înseamnează după Biblie "copilul durerii mele". Când o murit tat'to, eram în şasea lună de sarcină cu tine. Măria avea 3 ani jumătate, Lucreţia murise, iar Ana era de un an jumătate. Nu ştiam ce să fac. Alergam ca o nebună în toate părţile şi nu mai găseam astâmpăr. Nu credeam că tat'to îi mort, că doar'nainte cu o săptămână o fost la munte, după trunchi de brad. Asudat, cum era, că era vară, mi-o cerut un cântălău de trinc. Boii erau încă în jug. M'am dus repede în pivniţă, să-i aduc băutura răcoritoare. Dupăce o beut cântălăul până'n fund, i-o venit rău. Vecinul Gligor şi cu Lae l-or dus în pat, iar eu am desjugat boii şi i-am dus în poiată. Carul o rămas nedescărcat.

—Ce ai mă, Lae?

—Mi rău tu Nico, mi rău... şi alergam să-i dau ceva, dar nu ştiam ce. Seara, când or venit oamenii dela lucru, s'o umplut casa să-l vadă că tat'to era tare şodos. Tot satul îl iubea, dar mai ales Lae a lui Romoşanu cu care, ca ficiori, făceau fel de fel de glume la şezătorile din sat. Şezătoarea unde nu se ducea tat'to era ca pustie.

Era mic, aşa ca tine, şi tu tare-i sameni. Singurul lucru cu care eu nu mă împăcam era pipa, iar Dumineca, jocul de cărţi, la cruce. Vezi tu crucea aia din faţă? Acolo jucau cărţi, da nu din partea de către noi. Crucea aia o făcut-o tat'to cu alţi vecini. Pe ea scrie numele lui şi a celorlalţi.

După patru zile, eu eram la holdă în sânuni, când aud clopotele sunând... Un junghiu mi-o trecut prin inimă... Am luat sapa şi desagii şi-am plecat acasă... M'am oprit la moş'to, unde era Măria cu Ana. Moş'to, când m'o văzut, o început să plângă.

—N'ai avut nici un noroc, Nico... o murit Lae...

Eu am căzut pe laghiţă. N'am plâns, n'am scos o vorbă. Apoi mi-am luat pe cele două fete şi m'am dus acasă. Pe drum, nimeni nu mi-o spus de moartea lui tat'to, doar, după obiceiu, mă întrebau: Une-ai fost şi bună sara. Nu mai vedeam nici ciurda de vite care venea dela câmp şi de care trebuia să mă feresc şi nici oamenii cari îmi dădeau bună sara. Nebună de durere, cu o fată'n braţe şi cu aialaltă de mână, ajung acasă. Curtea era plină de oameni. Neamurile lui tat'to făceau ordine. Când am intrat în cămara unde era mort tat'to, am căzut pe trupul lui... Surorile tale, Măria şi Ana, au început să plângă... Mi le-or luat, iar pe mine, târziu de tot, m'or dus în şură pe paie, unde m'am trezit cam după miezul nopţii... Nu mai eram pe pământ. Nu mai vedeam şi nici nu mai auzeam nimic. Mi-aduc aminte doar că după copârşeu mergeam şi eu, cu Ana în braţe. Pe Măria o ducea tata. Cine-o făcut pomeana, cine-o aranjat înmormântarea, n'am ştiut decât după vreo două săptămâni...

Desmeticită de durerea morţii, am dat peste alta durere... Surorile lui tat'to, lelea Ana şi Măria, or luat plugul, grapa, caru, blanele de pe podul şurii, boii, vaca cu viţel. Oile nu le-or luat că erau la păcurar în munte. Spuneau, că tot ce-i mişcător este a lor, fiindcă moşu-to nu murise încă, şi că averea trebue împărţită...

La cine să mă duc şi ce să fac? Pe tine te aşteptam. Am fost la Ghirău, la notar. Am adus jăndarii, nimic. Blestemam tot, chiar şi pe Dumnezeu. Părăsită de toţi, cu două fete mici, cu tine mai aveam două luni, umblam buimăcită, din casă în casă. Mai mult dormeam prin vecini şi la tata, decât acasă. La secerat şi la culesu' cucuruzului am fost şi eu, dar în hambarul meu n'a intrat nici de sămânţă. Şi aşa vini toamna, când în cea mai mare sărăcie şi durere te avui pe tine... 28 Noemvrie 1903...

Dorinţa lui tat'to era să fii ficior, să-l moşteneşti. Ce mai moştenire ai avut... Când erai de patru ani, în care timp am mai adunat pe lângă casă câte ceva, moare moşu-to, tata Lae. Am ascuns tot, ce mai aveam, să nu mi le mai ia neamurile. Am încuiat pivniţa, podul casei, cămara, până la urmă mi-or furat lanţurile dela sulu carului care erau în gârlij... Scăpată şi de acest necaz, vine altul...

Văduvă, cu trei copii, nu puteam răzbi lucrul câmpului, că să ştii, noi eram foarte bogaţi, aveam o holdă mare în Şopru cu grâu, în Tăbărăşti, sub vii, de către Cugir, de către Jibot, la Balomir, vie, pădure, câmp de nutreţ în Pochea şi Ploştina să nu mai spun de cureche şi Sânuni şi toţi mă furau la arat, la cules, la sămănat, în toate părţile. Mi-era greu şi atunci tata m'o sfătuit să mă mărit a doua oară...

L-am luat pe prăpăditu ăsta, văduv, cu un copil mai mare ca tine cu un an. Nu-i prost. Îi deştept, face negoţ cu orice. Cumpără oi şi le vinde, dar mai mult pierde. Are boltă, unde vinde el... e însă foarte puturos. Puturos din cale afară. Toată ziulica de vară stă în boltă şi vinde de 1-2 coroane, câte o coroană două iar restul îl bea şi pipă şi eu trebue să muncesc la câmp, iar, când viu acasă, să-i fac şi mâncare. Bătu-l-ar Dumnezeu că puturos mai e.

Dupăce am născut pe Romulus, pe Măria a trebuit s'o dau slujnică la oraş, iar pe Ana a luat-o moşu-to de suflet. Am rămas fiecare cu câte unul: tu al meu, Ion al lui şi Romulus a lu amândoi.

Dupăce v'aţi făcut mai mari v'am dat la şcoală. Tu erai la Jurjiu iar a lui, la Herlea, Romulus, mai târziu, la Nicoară... Copilul lui nu prea învăţa. Tu învăţai mai bine şi pentru asta îi era mereu năcaz... Da numa eu ştiu cum învăţai, că seara mergeam la dl. învăţător Jurjiu şi-i duceam făină nula şi câte o găină numai să te înveţe bine şi să nu te bată că tare erai slab şi gingaş la mâncare. Sara, maşteru-to vă întreba lecţia pentru a doua zi. Când nu ştia copilul lui îl bătea cu trestia dela grindă. In el dădea odată, în tine de douăori. Eu vedeam toate, dar nu puteam zice nimic, că mă bătea şi pe mine. Ai, hai, numa eu ştiu şi Chia lu Cicea Pascu de câte ori am fugit cu tine în braţe să nu mă bată. Câte zile şi câte nopţi am fost fugită de acasă de frica lui. Pe urmă iar mă chema că nu avea cine să-i facă de mâncare şi să-i spele hainele. Îmi spunea, că nu mă mai bate, se jura către vecini, către neamuri, că după două-trei săptămâni iar să mă bată. Nu-i vorbă că şi tu erai rău, iute la mânie, mereu îl băteai pe Onu şi de asta mă bătea... Mi-aduc aminte ca acum... Era alegere de popă în sat. Herleşti vreau pe Popa Albu şi Macarie, pe unul de-a lor. Tot satul s'a dus la biserică să audă cum fac slujbă, ca să aleagă pe cel mai bun... Când mă întorceam dela biserică cu alte mueri, te văd pe tine în căruţa de belitoare în chicioare. Romulus te ţinea de-o mânecă şi Onu de alta. La rudiţă, era Simion a lui Cicea şi alergaţi în jurul crucii din chiaţ.

Când m'am mai apropiat, văd ca acum, erai îmbrăcat cu paltonul lui Botuşu şi încins cu un brăcinar, vă jucaţi de-a alegere de popă. Te-au ales pe tine... Când v-am chemat la mâncare mi s'a oprit inima'n loc... Botuşu, un ţigan din sat, şi-o lăsat paltonul zălog pentru jumătate kil de carne, pe timp de-o lună şi luna nu trecuse încă. Tu ai tăiat mânecile amândouă, că erau prea lungi pentru tine... iar brăcinarul era cureaua jidovului, care s'o lega dimineaţa la cap, când îşi făcea rugăciunea, şi tu ai tăiat-o şi pe ea, că era prea lungă...

De năcaz că trebue să plătim paltonul ţiganului şi cureaua jidovului, da mai ales de frică să nu te bată maşteru-to, care te putea omorî, te-am bătut eu cu trestia, făcându-te numa vânăt, apoi te-am pus în pat, unde jemeai şi plângeai. Când o venit maşteru, i-am arătat ce-aţi făcut toţi trei. Să uita după tine să te bată, dar când te-o văzut vânăt în pat şi pe hăcilalţi neatinşi, n'a mai zis nimic, doar se gândea de n'ar veni ţiganul după şubă. Cât din partea curelei, nimic.

Noi aruncasem şuba ţiganului în pod, unde se găinau găinile pe ea, că nouă ne era spurcată haina neagră şi tu ai găsit-o, iar cureaua jidovului ai furat-o tu din taşca lui, când o plecat în sat dupăoauă.

Trecu şi asta..., numa într'o zi mă cheamă moşu-to. Era beteag şi vrea să împartă averea ce-o mai avea. Era Gheorghe, Pătru, Lae, Măria şi eu. Până la urmă nu ne-o dat nimic şi ne-o spus că ne cheamă altădată. Când am venit acasă, maşteru-to mă întrebă că ce holdă mi-o dat tata? I-am spus că nimic şi căne cheamă altădată. Atât i-a trebuit, ca să se repeadă la mine şi să mă bată. Abia am scăpat din mânile lui, fugind la Chia lu Cicea. Tu erai în casă, n'am putut să te iau. A început să te bată pe tine. Te-am auzit sbierând. Atunci am chemat nişte vecini ca să te scape. Am intrat şi eu cu ei. Erai întins jos şi plin de sânge, abea mai răsuflai. Atâta sânge curs din tine că o trecut de dunga podelii. Am chemat pe moaşa lui Uristecu şi te-o spălat, te-o uns cu ulei, apoi mi-o arătat nasu tău. Te-o bătut blăstămatu aşa de tare că ţi-o rupt osu nasului, os pe care-l ai ieşit din nas şi acum şi-l vei avea semnul ăsta cât trăeşti. Mă tot rugam lu Dumnezeu să moară, să scap de el, dar par'că nici El nu mă mai auzea.

Odată te-o mânat cu oile şi pe Onu cu berbecii. Tu în ţălna de sus şi Gruete, iar a lui, pe Ghii şi ţălna din jos. El s'o dus să lege ghia şi de acolo vă vedea pe amândoi.

Ca copii, ce-aţi făcut, nu ştiu, destul că le-aţi amestecat. El s'o coborât din ghie... Seara te-o adus Lae a lui Denciu cu caru. Erai numai vânătăi. A lui să făcea că plânge, dar vedeam eu că nu l-o bătut. Mi-am pus atunci în gând să mă răsbun şi eu, dacă nu pot pe el, pe copilul lui. Şi aşa, de câte ori era plecat maşteru-to la târg ori oraş, mă puneam cu vătraiul al de fier pe copilul lui şi cară-i în schinare şi dăi. I-am spus că dacă nu tace, îl omor...

Vai de voi, pe tine te bătea el, p-a lui, eu. Cine n'o fost bătut a fost Romulus, care era a lu amândoi. De el aveam mai multă grijă.

O trecut timpul. Tu ai terminat cele 6 clase primare în comună şi mă gândeam să te fac Domn. Am fost la dl. Dr. Ioan Mihu şi l-am întrebat la ce să te dau, că te pricepeai bine la toate. El mi-o spus, c'ar fi bine să te faci popă, dacă am cu ce te ţinea la şcoală. I-am spus, că-ţi vând holdele şi casa care le ai dela tat'to bun, iar sora ta, Măria să slujească fără plată ca să poţi şi tu dormi şi mânca cu ea la acelaş stăpân. Am vorbit şi cu ea, ş-o spus: "Cum să-nu, mamă. Să ştiu că slujesc toată viaţa, numa să-mi văd fratele Domn, că doară numa pă el îl avem".

Aşteptam să vie toamna să te dau la gimnaziu la Orăştie... dar nu ai avut noroc, că într'o zi iar mă cheamă moşu-to să împartă averea. M'am dus. Tu tăiai lemne cu copilu lui după şură, la Făgădău. Ştii c'am luat făgădău pe 10 ani. Cât am mai muncit ş'acolo. In doi ani de zile ne-am cumpărat cal, vacă cu lapte, oi, o datorie de 40 de zloţi plătită şi mai aveam în casă 30 de zloţi, bani mulţi pe vreamea aceea.

La moşu-to ne-am adunat iar toţi fraţii, dar averea tot nu ne-a împărţit-o. Când am venit acasă, el mă aştepta în poartă. "Ei ce ţi-a dat socru?". Nimic. "Minţi Nu vrei să spui." O pus mâna pe mine să mă tragă sub poartă să mă bată, dar am fugit. L-auzeam din uliţă cum răcnea. O vint atunci la voi, după şură. Tu te certai cu copilu lui, că nu trage bine de firez şi ai dat în el, mi-o spus vecinu Sdrâncoană. Atunci maşteru-to, cu un lemn mai gros ca mâna mea, o tăbărât pe tine. Te-o pus jos şi te-o bătut de erai aşa negru uite cum îi căputu ăsta pe tine. O sărit vecinu gardu şi te-o scăpat, că altfel te omora. Dupaia te-o pus în şură pe un lepedeu şi umbla să mă caute pe mine. Mi-o spus că eşti pe moarte. Plângând, şi'ntr'un suflet am fost la domnu Notar. Acolo am găsit şi pe ghirău, nănaşu Romoşan. Nu mai puteam vorbi, doar l-am rugat să vie cu mine. Copilu meu, copilu meu, l'o omorât blăstămatu, mă văetam eu pe drum. Urlam şi plângeam. Eram bolundă de durere...

Nănaşu şi notareşu te-or dus în casă, te-or pus în pat s'or chemat prin telefon Doctoru dela Cugir. Mie mi-era frică să pun mâna pe tine. Stăteam năucă. Nănaşu îmi spune: "Taci fino, că nu-i mort. O să se scoale. Unge-l cu ulei, dar mereu, mereu de tot că-i numa răni...

In timpul ăsta vine şi blăstămatu... "Bine mai fine, aşa se bate un copil?", îi spune Nănaşu, iar Notareşu îi zice: "Să-ţi fie ruşine, asta nu e bătaie pentru un copil". "Cum, mă ciufuliţi în casa mea", zice blăstămatu către ei... Numai văd pe Nănaşu ca dintr'o palmă l-o doborât jos. Atunci am căpătat şi eu curaj. Am fugit repede afară, am luat săcurea şi m'am dus la Dl. Notar şi-am spus: Domnule Notar, uite, sunteţi martor şi Dumniavoastră şi Domnu Primar, dacă blăstămatu ăsta să mai leagă de mine, ori de copilu meu, îi tai capu cu săcurea, noaptea, când doarme...

De atunci am avut pace de el. Nu mă mai bătea şi nici pe tine, că era şi fricos, bătu-l-ar Dumnezeu!

După şase săptămâni te-ai vindicat bine şi puteai şi tu dormi în podul urii de fân.

De Sfintele Rusalii, vine mătuşa dela Teiuş, Lelea Chie, sora mamei. Stau de vorbă cu ea de câte am păţit cu tine şi numai că-mi spune: "Uite Nico, eu nu am copii. Bogată sunt, bătrână sunt, îl iau eu la mine, îl dau la şcoală, îl fac Domn şi-l las şi moştenitorul meu". Nu ştiam dacă-i nălucă, ori adevăr. Odată mi-o trecut prin minte c'ai putea fi popă, ori învăţător şi la ei în Teiuş sau la Stremţiu... "Bine, Lele Chie, dar aş vrea să-l fac nişte haine domneşti, să nu vie acolo în ismene şi cioareci". "Nu Nico, îl fac eu. Am eu tot ce-i trebue. Îl iau chiar poimâne cu mine.

Aşa de tare am plâns atunci, Niculae, de credeam cămi crapă inima. Nu ştiu de ce? Frică nu aveam, bucurie iar nu şi tot plângeam. "Lasă Nico, nu mai plânge, îmi spunea Lelea, că eu am grijă de el mai mult ca tine". Vream să mergi acolo să scapi de maşteru-to, dar mi se rupea inima. Prea repede te lua de lângă mine.

A treia zi de Rusalii, Lelea o luat trenul până la Jibot, iar eu cu tine am mers pe jos, ca să nu bănuiască nimeni unde mergem. Nu ştia decât Măria, sor-ta şi eu. Când am ieşit din sat, dincolo de joagărul lui Aron, parcă te văd ş'acum, te-ai întors către sat, te-ai oprit, ş'ai început să plângi şi plângeai cu sughiţuri de nu te mai puteai opri. Plângeam şi eu. Te-am luat de mână şi te-am întrebat, de ce plângi, dar numa aşa ca să zic şi eu ceva. Ai început să plângi şi mai tare. Atunci ţi-am zis, Niculae, dacă nu vrei să meri, eu nu te silesc. Hai înapoi acasă. Dar tu nu te urneai din loc şi tot plângeai... Bat-o focu străinătate, că nici n'o cunoşti încă şi ştii ce te aşteaptă, îmi ziceam eu singură. Dupăce te-ai domolit din plâns, parcă te-aud, ai zis, "merg mamă, ca să scap de tata maşter"...

In gara Jibot ne aştepta mătuşa. O scos ţidule de tren pentru voi doi, până la Teiuş, clasa treia. Când o sosit trenul am început eu să plâng şi mă uitam la tine. Erai roşu ca bujorul şi aveai un cap de înger din icoană. Niciodată până acum nu te-am văzut aşa de frumos ca atunci. Te-am luat în braţe şi te-am sărutat. Tu erai vesel şi te uitai la tren. Pentru prima dată te suiai în el. Dupăce aţi plecat, eu am venit tot pe jos acasă şi tot drumul am plâns. Abia mai mergeam şi de ostenită şi de durere. Copilu meu, copilu meu, de mic trebue să se înveţe cu năcazul. Dece l-am dat de lângă mine? Dece trebue să fugă din satu lui, din casa lui? Copilu meu, copilu meu, mă văicăream eu mereu...

M'am urcat în tren. Mătuşa m'a aşezat lângă fereastră. Am văzut pe mama cum îmi făcea semn cu mâna şi plângea. Credeam că mă cheamă.

Deşi mă urcam în tren pentru întâia dată, nu eram prea curios Mă gândeam la satul meu, la prietenii mei pe cari i-am lăsat fără să le spun nimic de plecarea mea. Ce va zice Onu şi Romulus. Dar tatăl vitreg ce va spune, când nu mă va mai găsi în podul şurii. Oare nu o va bate pe mama din nou, să afle unde sunt. Ce va spune mama la cei cari o întreabă de mine?

Oricât de rău a fost acasă, cel puţin îi cunoşteam pe toţi. Mătuşa, în schimb, îmi era străină. O vedeam pentru prima oară. Cu faţa albă şi sbârcită. Cu cercei mari de aur în urechi. Pe mâni numai inele cu fel de fel de pietri. Dinţii din gură, deasemenea erau de aur. Mă uitam mereu la ea, dar gândurile îmi erau acasă... Îmi aminteam de zilele când mergeam la Biserică şi cântam în cor sub conducerea învăţătorului Giurgiu. Apoi cum am spus poezia: "Sunt fecior zdravăn", în faţa Vlădicului dela Sibiu, Ion Meţianu, care a fost la noi în sat şi mi-a dat un galben. Mă gândeam la ţiganul Lae a lui Ciurti, care cânta din lăută la joc şi la Dănilă a lui Furlui, care plângea din fluer... la Ploştină, când mergeam noaptea cu caii şi durmeam într'o buturugă.

Trageam din când în când cu coada ochiului la mătuşa şi iar îmi ziceam... mă cunoştea tot satul, deoarece eu încasam cotizaţiile la Reuniunea de Inmormântare, la care tata vitreg era casier şi care fusese înfiinţată de Dr. Ion Mihu... Ochii mi-erau numai mărgele de lacrimi, dar îmi era frică să le dau drumul în voia lor... Mă simţeam străin lâng'o străină...

II

In gara Teiuş ne-am dat jos din tren. Mătuşa m'a luat de mână şi haida, haida, pe mijlocul drumului.

Mă uitam ca speriat în toate părţile. Vedeam case frumoase, unele cu etaj, prăvălii, restaurante şi oameni mulţi, mai mulţi ca la noi în sat şi altfel îmbrăcaţi. In satul meu numai popa, învăţătorul şi notarul erau domni, aici însă toată lumea umbla în haine domneşti. Ţăranii poartă cămaşa băgată în cioareci, ori ismene. Prea puţini au opinci. Pe cap pălărie neagră, cu păreţi inalţi. Mă uitam la ei şi mă miram că nu poartă muşcată la pălărie şi nici panglica tricolor cu care se leagă peana.

Sunt în străini. Îmi venea din nou să plâng, dar aveam frica de mătuşa. Pe furiş, îmi ştergeam lacrimile, ce nu le puteam opri, cu mâneca dela cămaşă. Până acasă, la mătuşa, ea a devenit plotog.

Mătuşa, cu capul sus, cu pas iute, nu mă mai lăsa de mână. Intorcea capul la toţi acei cu cari se întâlnea şi răspundea la salut cu un: "dee Dumnezeu bine", adău-

(Urmează în pagina 7.)

SATUL MEU

gând imediat: "E nepotul meu. L-am luat de suflet", deși nimeni nu o întreba de mine.

Am ajuns în piața din Teiuș. Era târg săptămânal. Aci se vindeau covrigi, dincolo cremvișì și cârnați fripți și tot felul de bunătăți, ca la târg. Eu mă uitam la toate cu poftă, căci m'apucase pe drum foamea, dar nu îndrăsneam să cer nimic. Când am ieșit din târg, mi-a luat mătușa un covrig sărat.

Afară din Teiuș ne-am continuat drumul. De-o parte și de alta, vântul legăna grâul verde, care crescuse de-un genunchiu. In depărtare se zăriau câteva case acoperite cu paie. "Uită Nicolae", îmi zise mătușa, "acolo mergem noi, în satul acela. Acolo-i Stremțiul". Mă uitam la ea și nu înțelegeam prea bine ce spune. Vorbea iute, dar mai ales cu alte cuvinte decât acelea pe cari le auzeam în satul meu. Vorbe ca: "Niculae, mergem, acela, Stremț", îmi sunau straniu. Eu eram obiciunuit cu: "Lae, merem, ăla și Zdremț".

Ajunși în sat, în loc să trecem peste punte râul, cum era mai aproape, m'a dus prin mijlocul satului, ca să mă arate tuturor și să le spuie tuturor, că m'a "luat de suflet".

Dee Dumnezeu bine", în stânga, "dee Dumnezeu bine" în dreapta. Salutată de toți și oprindu-se cu toți. Nici unul nu spunea: bună ziua, ori, bună vremea, ca'n sat la noi.

Copiii din sat se uitau curioși la mine. Pentru ei eram un venetic, un "mocan", cu cămașa afară, peste ismene și pălăriuța pe vârful capului, ca un "cuib de cioară".

După un ocol măricel, ajungem, în cele din urmă, acasă. Casa mătușii era așezată pe marginea râului, mai bine zis a vălii, sau a părăului ceva mai răsărit, unde puteai prinde moițele cu mâna, apa fiind puțin adâncă. Mai în sus ceva era o moară, care măcina însă numai când ploia la munte, altfel nu avea apă destulă.

"Iosife... Iosife", strigă mătușa... "La Brăila'n pușcărie, că iar s'o îmbătat"

In curte apare un bărbat, ca de vreo 50 de ani, frumos, înalt, păr bogt și mustățile lăsate puțin pe buze.

"La Brăila'n pușcărie... ai intrat în pivniță, te-ai îmbătat... De unde ai avut cheia?"

El nu răspunde nimic, se uită la mine și mă ia de mână.

"Vino încoace nepoate și las'o, că-i bolundă... Cum te cheamă?"

"Niculae, răspunde mătușa în locul meu, în timp ce deschidea ușa la pivniță să vadă ce lipsea, căci avea obiceiul să pue semn la butoaiele cu vin.

Dupăce mai boscorodește ea singură, intrăm în casă. Eu crăpam de foame.

"Fă ceva de mâncare, că i-o fi foame lui Niculae", î spune unchiul Iosif.

In timp ce ea se închide în camera ei, din față, care avea un geam spre părău, unul spre stradă și două spre curte, unchiul îmi întinde un castron cu mămăligă rece, cu ceapă și lictar de prune, sau sârvoiță, cum îi spuneau ei.

Am mâncat, căci îmi era foame. Unchiul se uita la mine. Credeam că mai târziu o să-mi dea ceva mai bun.

"Tu, Chio, dă-i lui Niculae o leacă de pâne". Vine bătrâna și-mi aduce o felie, pe care n'am putut-o mânca, fiind umflat de mămăligă și sârvoiță.

"Vezi, că nu-i place".

"Ce știi tu ce-i place lui. Eu știu cum se cresc copiii!"

Ea n'a avut niciun copil, câtă vreme bătrânul avea patru feciori însurați și două fete măritate.

Si așa, bogata mea mătușa, care mă luase "de suflet" și vrea să mă lase moștenitor, nu m'a mai scos din mămăligă și sârvoiță, tot anul pe care l-am făcut la ea.

Dormeam cu unchiu într'un pat. El mă iubea foarte mult. Mătușa dormea singură în odaia ei, într'un pat moale, numai perini.

In cursul primei săptămâni, mă duce la Școala ungurească. Director era Nagy Sandor. In aceeas curte era și școala românească, condusă de învățătorul Stan. Cele două școli erau despărțite numai printr'un gard.

Nici bătrâna nu știa ungurește și nici eu.

La examenul de admitere, directorul îmi dă să citesc... foarte bine. La geografie: Délkeleti Kárpátok... foarte bine. Nu știam vorbi, dar puteam citi și pronunta limba maghiară și asta i-a fost suficient să mă admită.

Mai aveam câteva luni, până să înceapă școala. Ziua mergeam cu unchiul la legat via. Lucra sărmanul toată ziua cu un bruș de mămăligă în traistă. Am fost cu oile, iar dupăce le-am dat la păcurar, din două în două săptămâni mergeam să aducem laptele. Oile erau odată de către Benic, aldată de către Igniu, ori Galda, etc. De acolo trebuia să cărăm un ciubăr mare de 60-70 de litri. Era greu de tot și pentru mine și pentru unchiul.

Laptele, făcut brânză, ori unt, se vindea, o parte. Cealaltă era porția mătușii.

Slăbisem mult. Fața era plină de pecingină. Vecina Pușcașiu, mă chema adeseori să-mi dea de mâncare. Pe deasupra, nu știu cum, dela oi, ori dela alți copii, m'am umplut de râie.

In magazia, unde pe vremuri bătrânul avea un cazan în care ferbea țuică, mă astepta un ciubăr cu apă fierbinte, în care se puseseră frunze și coji de nuc. Mai mult cu forța, mătușa m'a băgat în el. Am început să zbier. Apa mă ardea, iar cojile și frunzele de nuc m'au făcut numai beșici. A venit unchiul și m'a scos din ciubăr...

Ce om de treabă, ce suflet. A fost unul dintre cei mai bogați cameni din Stremt. Făcea parte din familia Mitrea. Soția și-a pierdut-o curând, rămânând văduv cu șase copii. Incetul cu încetul și-a pierdut întreaga avere și trăia ca un pustnic, în casa zidită de mânile lui, până ce i-a ieșit în cale mătușa.

Dacă acasă mă persecuta tatăl vitreg, aici am găsit în unchiul Iosif un adevărat tată, bun și iuibtor. In fiecare seară, înainte de culcare, citea Acaftistul Maicii Domnului și mă învăță noui rugăciuni din alte cărți. In schimb, mătușa, pentru mine era asemenea tatălui vitreg. Nu mă bătea, dar mă chinuia cu foamea.

A început școala. In primul semestru am luat numai nota "jeles" adică foarte bine. Directorul Nagy ținea foarte mult la mine, pentrucă respectam regulamentul și nu vorbeam decât ungurește. De sfintele sărbători ale Crăciunului vine și mama, să mă vadă...

"Mamă... mamă, mă omoară cu foamea mătușa. De când am venit n'am mâncat pită de douăori, numai sârvoiță cu ceapă și mămăligă'mi dă."

Mama se uita la mine, dar nu plângea. Fața i s'a făcut roșie și galbenă. Ce-o fi vorbit cu mătușa, nu știu numai că seara am mâncat tăeței de găină, cozonac, cârnaț și am băut un pahar de "gin".

A doua zi, scoate mama din dăsagi un costum de haine domnești, o pereche de ghete și o cămașă. Costumul era făcut dintr'o foaie de cort, adusă de Teofil a lui Pânzeru, de pe frontul italian, când a venit la "urlab". Mama mi l-a făcut pentru Paști. Ca să vadă cum îmi vine, l-am îmbrăcat. Mersul în el se auzea de-o poștă, căci foaia de cort avea un foșnet asemănător fierăstrăului de tăiat lemne. Dupăce le-am desbrăcat, mătușa le-a împachetat și le-a așezat frumos în ladă, în odaia ei, ca să le am noi pentru Paști.

—Niculae, mai ai o țără răbdare să găți școala aici. Până atunci mă duc la Sibii. Am o adresă la domnul Victor Turdășanu, în ulița Bruckentalgasse. El o să te bage la școala de pochi, la Seminar, iar dacă nu acolo, la Bălgrad, la Uguri și tot ai să ajungi domn. La Orăștie am fost, dar nu vre să primiască rumâni la ghimnaziul săsesc. Fii numai cuminte și învață bine. Cu lelea am vorbit eu și n'are să-ți mai dee sârvoiță cu mămăligă. Săptămâna ce vine îi trimet șase ferdele de grâu și două mierțe de făină nula. Am dat lu domnu director dela școală două coroane să-ți cumpere în toată ziua câte un covrig sau corn. Să nu te mai gândești acasă, că mașteru-to s'o făcut și mai rău acum. O vândut calu și căruța. Pe Onu lui lo bătut de-o zăcut mai mult ca tine. S'o dus prăpăditu în chiniță și s'o îmbătat lângă bute și-o uitat cepu deschis de-o curs tot ghinu, 60 de ferii. Pe mine nu mă mai bate că i frică de nănașu Romoșan și Tetea Crăciun a lui Tomoș.

Așa-mi povestea mama pe drumul care ducea spre gara Teiuș.

Intors la mătușa, așteptam cu nerăbdare Paștile, nu ca să mă bucur de ouăle roșii și cozonac, ci ca să îmbrac costumul și papucii și să nu-mi mai zică copiii din Stremți că-s mocan. In timpul acesta mă sileam să pricep mai bine gramatica ungurească, sau "nyelvtan"-ul și să stăpânesc cât mai bine limba lui Arpad, iar Sâmbăta și Dumineca culegeam omizile de pe prunii, din grădina de lângă casă, cu alți copii din sat, cari lucrau pe plată.

Inainte de vacanță am primit notele dela școală. Erau toate: "kitünö", eminent. Noaptea de Paști abia am pu-

CASA DIN MARAMURES.

tut să dorm din pricina emoției ce mi-o da gândul, că, a doua zi, voiu îmbrăca hainele domnești.

Când mătușa și unchiul s'au întors dela biserică, dela Inviere, am fost trezit speriat.

—La Brăila'n pușcărie, au intrat hoții în casă. Mi-au furat banii, mi-au spart casa. Hoții, hoții..., aud pe bătrâna.

Ușa era încuiată pe dinăuntru, iar geamul ce da înspre vale era deschis.

—Hai, intră Niculae pe geam și deschide ușa, repede, repede, Hoții, hoții... m'au furat hoții.

Imi era frică să intru. Dar dacă sunt încă hoții în casă și mă omoară. Mai mult cu forța, am intrat pe geam și am deschis ușa. S'au adunat vecinii să vadă. Lăzile cu haine răvășite. Pernele din pat pe jos. Scaunele întoarse, toate cu susul în jos, așa cum fac hoții, când intră să fure. Bătrâna căuta banii ce-i avea ascunși între fața de pernă și botuș.

—Bine că nu mi-a luat banii, uite, i-am găsit, strigă ea plină de bucurie, dar când a căutat mai amănunțit a văzut că lipsește butoiașul cu vin, ce-l avea păstrat numai pentru ea, plăcintele și cozonacii, ouăle roșii... ghetele și hainele mele noui.

Paști și sărbători ca acelea să aibă dușmanii mei. Când credeam și eu că sunt domn, m'am văzut rămas tot în ismene și cu opinci în picioare. N'am mâncat nici ouă și nici plăcinte. Toate zilele de Paști am plâns ascuns în pod, pe otavă. N'or putut ei fura banii mătușii? Tocmai hainele și păpucii mei? Și-mi făceam fel de fel de planuri. Ba, credeam chiar, că mi le vor aduce înapoi, că doar pentru hoți sunt prea mici, dar am terminat școala tot în vechea uniformă.

Inainte de examen am făcut o excursie cu toată școala. Au venit le ea și învățătorii din Teiuș, Popa din Aiud, notarul, doamne și alți prieteni de-ai directorului. Am spus cu această ocazie poezia: Istenünk jo Atyank într'o perfectă limbă ungurească, apoi Rákiczi Induló și Sziberiában fel Tomszk allat.

Am terminat școala cu "kitünö"—eminent. Apoi a venit mama să mă ducă acasă și să stau acolo până la toamnă, când, după cum îmi spunea, mă voiu duce la Sibiu, la Seminar.

Directorul îi spune mamei: "Lasă-l la mine. Eu îl iubesc ca pe copilul meu. In toamnă îl dau la școală pe spesele mele. Invață mai bine ca copilul meu. Ii dau pe amândoi. Vreau chiar să-l înfiez, că e foarte cuminte. Poți să-l vezi când vrei că-l dau la Alba-Iulia la gimnaziu". Mama însă nu se dă convinsă.

"Copilul meu să-l fac Ungur? Niciodată! Mai bine îl mâiu cu porcii în sat la mine decât să-și piardă limba și credința. Pă mine nu mă cheamă Măria lui Cătănuță, care și-o dat copilu în Săcuime. Nu sunt o sărântoacă să-mi lapăd copilu. Neam de neamu meu nu o făcut una ca asta. Cu Lelea fu cum fu, își bătu joc de el, îl țânu lihnit de foame, dar nu i-o furat limba și credința noastră din bătrâni. Sunt sătulă de făgăduelì unguresti. Oare pă moșu-to nu l-or închis și l-or bătut jândarii în chinița dela cânțălărie pentruc'o cântat în casa lui sara: Rumânie, mamă dulce și Deșteaptă-te Rumâne? Nu! Copilu meu rămâne în legea noastră și vreau să-l cresc cu frica lui Dumnezeu.

—Mâne merem acasă, Niculae, și săptămâna ce vine merem la Sibii și te las la domnul Turdășanu până în cepe școala de pochi. Ăla e om fain și cuminte, rumân ca noi și are o doamnă faină și înaltă, așa ca mime...,

Mi-am luat rămas bun dela mătușa, mulțumindu-i pentru toată mămăliga, sârvoița și ceapa ce i-am mâncat-o într'un an de zile.

Deacum nu-ți voiu mai face pagubă. Poți să-ți îngrași porcii și găinele în liniște. Sgârcită cum ești, vei aduna ban cu ban. Iți vei face averea și mai mare. O să dai bani cu dobândă la toți oamenii săraci din Strențiu și Teiuș. Benic și Cetea și pe cari nu-i vei ierta la scadență. Blestemul lor se va abate asupra ta și vei fi alungată din casa unchiului Iosif. Din patul cu salteauă de puf și plapumă de mătasă, vei ajunge să-ți odihnești trupul obosit de bătrânețe, la o femeie străină, într'un pat cu paie Din banii ce i-ai avut și din întreg belșugul în care ai trăit nu se va alege nimica și vei ajunge să mânânci și tu mămăligă cu sârvoiță, pe care o împărțeai altora, căci ți se va fura totul și vei rămânea cu hainele de pe tine doar. Cel de Sus, pentru a te pedepsi pentru fărăde-legile tale îți va trimite vedenii în somn, care să-ți aducă aminte de toate cele ce le-ai săvârșit. Iți va apare îndeosebi umbra unchiului Iosif, săpând și plivind via, ori tăind lemne în pădure, cu un cocoloș de mămăligă în traistă, drept merinde. Iți voiu apărea, poate, eu, copil bătut și schingiuit de-o brută și alungat din casa mamei, pe care tu îl omorai cu foamea. Te vor umplea din nou toate boalele lumești, te va roade oftica și păduchii și vei trece în lumea celor ce nu mai cuvântă fără lumânare la căpătâiu. Nimeni nu te plânge și se vor bucura datornicii tăi, cărora le dădeai bani cu dobândă de sută la sută. Aceștia, cel mult vor zice un: "Dumnezeu s'o ierte".

—Rămâi cu bine, mătușă!

Unchiul Iosif a venit cu noi până la gară. Vrea să mă vadă pentru ultima dată. Vorbea puțin cu glas de om părăsit. Ochii-i jucau în lacrimi. Singurul lui prieten eram eu și eu îl părăseam. Acum nu mai are cui spune povești și rugăciuni, nu mai are pe cine învăța slovele cirilice, din biblie. De-acum va dormi din nou singur, în patul cu așternut de paie, din cămară și-și va cerne amintirile din viața-i de altă dată. Cine era odată Iosif Medrea din Stremțiu? Trei sferturi din mosia satului era a lui. Holde cu grâu și porumb la Benic și Galda, pădurea mare ce unea comunele Cetea și Geoagiul de Sus, două vii mari cu viță americană, peste 200 oi la care ținea un cioban al lui și cele două grădini mari cu mere Ionatan, toate făceau parte din averea lui. Iarna în jurul alambicului, care fierbea drojdia și tescovina neîncetat, înconjurat de cei 4 feciori și fete, frigeau oi și miei. Bogat, cu slugi și slujnice numeroase, era asemenea lui Iov din Biblie. Toate-i mergeau din plin. Dar, pe semne, Dumnezeu l-a pus la grea încercare și din bogat și avut, a ajuns slugă, a pierdut totul și trăia ca un pustnic în singura casă ce-i mai rămăsese și pe care o împărțea cu mătușa... Mai bine-ar fi rămas singur.

Poate toate acestea îi treceau acum prin minte, însoțindu-mă pe drumul spre gară și îndreptând privirea când spre cer, când spre mine.

Deși copil, par'că-i citeam în suflet și-mi părea rău că trebue să mă despart de el. Tot drumul l-am făcut, fără să vorbim, doar odată, apucându-mi mâna, mi-a spus:

—Niculae. Ori unde te vei duce, să fii cuminte și să te rogi lui Dumnezeu. Niciodată, oricât îi fi de necăjit, să nu-l sudui. El le știe pe toate. El are grijă de toți... apoi a închis din nou gura.

Ajunși la gară i-am spus:

—Sănătate bună, unchiule.

—Deie Dumnezeu bine, Niculae.

Mi-a întins dreapta, în timp ce cu stânga își ștergea lacrimile.

De-atunci nu ne-am mai văzut. I-am scris, în schimb, din Sibiu, câteva cărți postale, cu caractere cirile, așa cum mă învățase.

Ajuns acasă, m'am oprit la moșu. Dela gara Vinerea până în grădina casei, ducea o cărăruie, care tăia o holdă de grâu a Dr-ului Mihu.

—Io, ai vint. Ți-i foame? Stai o țără să-t fac o păpăradă din două oauă. Bădicu de plăcinte înca-i cald.

Cu câțiva coteregi de cucuruz, bunica ințeţeste focul și în câteva clipe, sunt fripte două oauă cu făină și unsoare. Era mâncarea ce-mi plăcea mie și pe care bunica o făcea oridecâte ori veneam de undeva.

Noaptea am dormit cu moșu'n pat. El era un om înalt, bine legat, cu părul alb ca răpada și lung de putea să-l facă plete. Fiind din părinți bogați, n'a făcut armata la Austro-Ungari, ci a plătit-o în bani.

—Niculae, iote, poimâne-i Sâmbătă și eu plec la târg la Orăștie. Nu vrei să meri și tu cu mine, cu caru cu grâu.

Am primit, desigur, cu bucurie. Moșul încarcă carul cu saci, aproape 40 de ferdele de grâu. Peste saci așterne fân pentru boi și peste el aruncă o traistă cu pită, slăina și ceapă.

—Hoa, boo. Cea Iambor... Iote-te, ie-l drace și te bagă'n el, că hăl de brazdă nu trage bine... Cea, cea... dracu bage'n botu-tău... Acum l-am pus întâi la jug... Cea Iambor... E juninc... Iote-te, ie-l drace, să nu rupă jugul... Cea M'șca, și-i arde una cu biciul.

—Ehei, câți junci n'am învățat io să tragă'n jug...

Și ca sa mai uit de lungul drumului, începe să-mi povestească.

(Urmează în pagina 8.)

POEZII

PLECAREA LUI "S. D. STURGIS"

O pătură cazonă peticită,
Cerul
stă parcă priponit în vârfuri de catarg.
Din orizont,
săltând o ceață de fantasm,
cresc valurile 'n muchii:
se sbuciumă,
se sparg
de far,
de dig,
de vasele purtate 'n radă
sau îndrumate 'n larg
de către remorcherul
ce suflă greu ca un bolnav de astm.

Pe cheiu,
sub gâtul arcuit al unui *dinosaur metalurgis*
(în post-diluviu botezat elevator),
a tras un tren cu emigranți
pentru America de Nord,
Venezuela,
Chili și Ecuador,
pe care-abia așteaptă să-i înghită
"S. D. STURGIS".

Un șir pestriț de oameni se frânge în spirale
Și fiecare,
grijuliu,
își potrivește, ca să fie 'n văz,
un număr de carton prins de revere:
Făgăduiala altor lumi,
cu ape mai domoale,
cu cetățeni puțini,
cu vite multe ș'obiceiuri ospitaliere
ce 'ncep de-aci, de sub un coviltir în chip de pasarelă
înțepenit în punte și-n babale.

— 510 … 510 și-a pierdut gamela!
— 816 … hei, 816!
— Ia, mai taci din gură!
Se 'ncrucișază și se 'nalță glasuri
deasupra celor ce gândesc și tac.
Printre parâme,
tăind văzduhul haiducește,
clipește
ici și colo
un ochiu de "Leika", "Agfa" sau "Kodak"
să încadreze clipa,
marea clipă
cu care 'ncepe
marea aventură.

"ATENȚIUNE… ATENȚIUNE…",
se sparge-o voce peste 'ntreaga navă
acoperind urcușul ancorei
în scrâșnet ruginit de roți,
"TOȚI EMIGRANȚII, TOȚI EMIGRANȚII TREBUI SA [SE-ADUNE
TOȚI… TOȚI… TOȚI…"

In marea clocotindă, STURGIS se topește
spre-asfințit ca într'o lavă.

Bremenhaven, 12 *dec.* 1949

ANTON ȘTEFĂNESCU

PRIMUL SARUT

Iată că v'au dat și tuleii
De când ocniți la Canal
Și nu știți de ce'nfloresc teii
Sau bujorii pe obrazul pal.

Prima iubire v'a fost țara
Scotocită până și'n minți,
Prima durere amara
Despărțire de părinți.

Nicicând n'ați fost luminați
Că ne batjocoresc neamul,
Că hoarda și-a pus argați
Dar voi le-ați prea simțit hamul.

Si n'ați vrut să construiți
Socialismul muscălesc
Cu țărani pricopsiți
Și muncitori care huzuresc.

Iar în locul cravatei roșii
V'ați legat gândul uneltirii
In bandă cu strămoșii
Cu apusenii și zbirii,

Poporului eliberat.
De-aceia băncile școalei
Din vreme v'au lepădat
Pletele și joaca răscoalei.

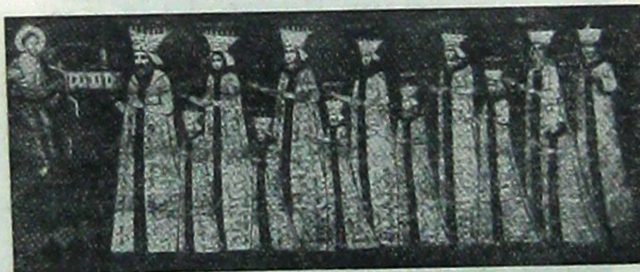
Hârlețul aci-i caligraful
Și ignetul rângii,—elocvența;
De mamă mai știți când vătaful
Vă măsură'n scârbe frecvența.

Că nota acum este norma
Iar diriginte, brigadierul
Care vă plămădește forma
Cu pumnii, sudalma și fierul.

Și iată că v'au dat tuleii
Peste înmugurirea fetii
Când înfloresc pe uliță teii
Și'n inimi ghimpii tinereții.

Iar voi n'ați auzit decât
Povesti cu bucate și băut
Parcă viața toată-i în gât
Și'n pântece, primul sărut.

Valea Neagră, Mai 1953.

Frescă din Mânăstirea Slatina.

CELOR RAMASI

Ne-a fost prea năpustită despărțirea,
Prea ne'mbulzeau cu sârg hăitașii'n leasă,
Ca să strunim deodată năucirea
Și să vă strângem gândur'le de-acasă.

Venise ceasu'—atâtor plăsmuiri—,
De mult numai credeam că va să bată
Și-acum trecea prin noi cu rost de știri
Din altă lume, altora'ntâmplată.

Iar viața care dincolo de porți
Trebuia să fie-o nouă întrupare,
Inoadă firul rupt al vechei sorți
Când ne simțim iar domni pe căi și zare.

Urcăm pe dâmbul ce-a crescut din stânci
Rostogolite'n trântă grea cu noi
Și nu mai știm că ne-am târît pe brânci
Ghionțiți de puști, sudălmi, izbiți de ploi…

Trec semnele ce-au fost hotar de moarte,
Când nu ocheau anume'n țarcul lor,
Nimic în noapte nu ne mai desparte
De lumea fără paznici, fără zor.

Acum plutesc poverile din spate
Parcă n'au fost nici când fierbinți piroane
Pe dealuri de surghiun descălecate
De hoardele cu sârme și șoproane.

Nici unul nu privește înapoi
Dar când ne-apare burgul cu lumini
Ne'nvârtoșem și mergem în convoi
Cu gândurile de ieri, printre străini.

Iar pașii ni-i asemănăm mereu
Cu rosturile voastre: goarnă, număr…
O! număr din sleitul eleșteu
Sub ploi, atârnă încă plumb pe umăr.

Când toaca dă poruncă de dormit
Ne răscolește-o stingere ideală,
Parcă ne-am rupt din cinul unui schit
Și ne urmează sfânta rânduială.

Și iată oameni, oameni fără hăț
Dar înegriți de griji și neputință
In goană după-amarul lor ospăț
Si-au năclăit tot scutul de credință.

Ei n'au zăgazul îndârjirii mute.
Și n'au scrâșnit sub crestături de fiare
Pe cari le port acum neabătute
Să vă cinstească'n râvne misionare.

Virgil VASILIU

SATUL MEU

—Ei, măi nepoate. Satu nostu-i vechiu, de pe vremea Dacilor. In Valea Bisericii s'or găsit oale de pământ, bani și săbii. Pădurea Ploștină ei or sămănat-o. (Avea stejari groși cu diametru până la 2 metri. In unul din ei era o scorbură mare, unde-și făceau culcuș 3-4 feciori, cari mergeau să pască noaptea caii.) Pe sub Gruețe, tot cam la zece ani se aprinde o flacără mare deasupra unei comori cu bani. Iote, calea din Șopru îi zice Calea lui Traian, de când s'o bătut cu Decebal.

—Când cotim pe drumul țării o să-ți arăt și statuia lui Pavel Chinezu, care s'o bătut cu Turcii tot aici, în satul nost. Vezi tu balta aia? Aici Pavel Chinezu și cu Stefan Batori or omorât pă toți Turcii.

—Ungurii ne-or schimbat numele satului în Felkenyér, adică Pânea de sus, da noi tot Vinerea îi spunem. Dela Alba Iulia și până dincolo de Deva la câmpia Murășului se spune Câmpia pânii-Kenyérmező, dar bătălia hotărâtoare o fost dată aici, în balta asta, Balta Jibotului.

—Să zâce că Turcii erau mulți, câtă frunză și iarbă, de nu-i putea ține pământul și c'or bătut pe creștini, cari or fugit în tăte părțile. Pavăl Chinezu, român de-al nost, de pân părțile Bănatului, o strâns o oaste mai mare ca înainte și s'o așăzat la Orăștie. Turcii petreceau aici în baltă unde era și Mohamedu lor. Beau toată zâua și jucau de bucurie c'or bătut pă creștini. Ștefan Batori, un ungur, a adunat și el o oaste mare de creștini și i-o ascuns dincolo de Murăș, la Băcăinț și noaptea treceau cu brudina și s'ascundeau pân păpurișul de lângă Balomir, Când or socotit ei că Turcii nici nu să mai gândesc să lupte și erau mereu beți, Pavăl o dat poruncă la cătane să se încingă cu iatagane și buzdugane și să se acoperă toți cu frunză verde din pădure. Și așa din Murăș, până'n satu nost, era numa o pădure care înainta mereu, mereu. Batori aștepta semnul bătăliei la Balomir. Să zâce, că unu din Turci, care păzea steagul lor, i s'o părut că pădurea îi tot mai aproape și o'raportat la un pașă, da ăsta, cum era băut, i-o dat o palmă ș-o pus pă altu în locu lui. După puțână vreme s'o dus și ăsta să raporteze că pădurea să apropie, ș-o pățât și el ca hăl dinaintea lui. Șă când o vint al triilea Turc de pază la steag, n'o mai avut timp să raporteze nimic, numa să strige: "Pădurea-i pă noi". Și până s'or desmetecit ei de somn și băutură, Pavăl, cu cătanele lui de-o parte Batori de altă parte, de către Balomir i-or tăiat pă toți, de n'o mai rămas niciunu din ei. Râul nost, Râul Vinerii, s'o făcut roșu de sângele Turcilor, iar cei cari n'or fost tăiați ș-or încercat să fugă, s'or înecat în apă. De-atunci o rămas zâcala: luate-ar apa Vinerii.

—Aldată o să-ți povestesc ce-or pățit Ungurii, când or vint p'aici cu Arpad.

—Cea booo! Haiț Mișca! Iote-te, ie-l drace, că hăl de brazdă nu trage bine. Ii junc tânăr. Acu l-am pus în jug pântru întâia dată… Cea Iambor… Hooo, tată, hooo… și-am ajuns în târgul de cereale din Orăștie.

Cu două coroane a vândut mosul tot grâul și mi-a dat și mie doi creițari să am pe când m'oi duce la Seminar.

DIN LIRICA MACEDO-ROMANA

Noapte di veara

de Nuși TULLIU

Jilos tu munte bate
Cavalu di cu seară;
Jilos la stane plândze
  Și-un cântic di fluiară.

I noapte… ñiadză-noapte…
Fântâñile dorm tăcute;
Mași chipurile asună
  Pri tu pădurile mute.

Diparte treațe luna
Sirină și mușeată;
Toț munțili scântiliadză
  Sun munda-a lei curată.

Di oară-oară câñili
Alatră câte 'nă-oară:
Se-astimsiră luñinile
  Și doarme lumea 'n hoară.

Mași suflitlu-ñi nu doarme
Tru nopțile di veară,
Ma lăcrimos ascultă
  Cum plândze 'nă fluiară.

Noapte de vara

Indurerat în munte cântă
Cavalul odată cu seara;
Jalnic la stână plânge
  Și un cântec de fluer.

E noapte… miază-noapte…
Fântânele dorm tăcute;
Numai talăngile răsună
  Prin pădurile mute.

Departe trece luna
Senină și frumoasă:
Toți munții scânteiază
  Sub raza ei curată.

Din când în când cânii
Latră câte odată:
Se stinseră luminile
  Și doarme lumea'n sat.

Numai sufletu-mi nu doarme.
In nopțile de vară,
Ci înlăcrimat ascultă
  Cum plânge un caval…

(Transpunere în daco-română de filologul Tache Papahagi.)

OAMENI, FAPTE, IDEI

C. RADULESCU-MOTRU

de Pamfil Seicaru

U C. Rădulescu - Motru dispare una dintre cele mai reprezentative figuri ale culturii româneşti. Fusese unul dintre strălucitii elevi ai lui Titu Maiorescu, făcând parte din promoţia P. P. Negulescu, Simeon Mehedinţi. Fiu de boerinaş de lângă Strehaia, din ţinutul Mehedinţului, el aparţinea prin tradiţie acelor răzeşi de pe Motru, mândri, calmi în mijlocul furtunii, siguri în prietenie şi tenaci în vrăjmăşie. C. Rădulescu - Motru s'a simţit totdeauna oltean, se regăsea, îşi simţea puterile de muncă crescute când se întorcea la casa lui de pe dealul Butoieştilor.

In 1897 a plecat la Leipzig să audieze cursurile lui Wundt, pe acea vreme profesorul de cel mai mare prestigiu în Germania. La moartea lui Frederic Nietzche a publicat o serie de articole în ziarul lui Aurel C. Popovici "România jună" care, ulterior, au fost strânse într'un volum; este prima lucrare publicată în româneşte asupra filozofului german. Recitită şi după o jumătate de secol, cartea lui C. Rădulescu-Motru rămâne ca o contribuţie valabilă la cunoaşterea lui Frederic Nietzche.

Cartea care l-a situat pe primul plan în cultura românească, a fost "Cultura română şi politicianismul", o substanţială critică a procesului de formaţie al societăţii româneşti. Poziţia pe care o lua C. Rădulescu-Motru era aceia a criticismului junimist privitor la contrastul dintre formele social-politice importate de grăbita generaţie dela 1848 şi fondul sufletesc al poporului român, contrast care şi-a produs efectul într'o rupere de echilibru a vieţii româneşti.

Critica lui C. Rădulescu-Motru privea însăşi felul în care s'a elaborat cultura română; finalitate a tuturor societăţilor omeneşti, cultura asigură continuitatea unei naţii, stabilind legătura între generaţii. Formele exterioare ale unei culturi—universităţi, academii—se valorifică prin capacitatea lor de a deveni forţe active în determinarea unor disciplini de gândire, în creşterea bunurilor morale, asigurând astfel unitatea de conştiinţă a unei naţiuni.

Rezulatul examenelui critic pe care l-a făcut C. Rădulescu-Motru în "Cultura română şi politicianismul" era cât se poate de pesimist: "Inexistentă o cultură proprie (care nu trebuie confundată cu o civilizaţie de împrumut), inexistente valorile morale suplinite doar de echivalentul lor formal". Format în universităţile germane, C. Rădulescu-Motru căuta să dee criticii Junimii, o bază de filozofie culturală. Undeva, într'unul dintre volumele publicate, E. Lovinescu apreciază pe C. Rădulescu-Motru ca "ultimul junimist", aşa precum Costache Negruzzi a fost considerat ca primul junimist.

Examinând posibilităţile pe care le avea poporul român de a elabora o cultură naţională, C. Rădulescu-Motru scrie: "In viaţa lui artistică era naivitate dar nu grotescul; în viaţa lui morală simplitatea, dar nu totala pervertire a caracterului; în viaţa lui intelectuală limitarea, dar nu minciuna. Deprinderile sale din trecut erau deprinderile ieşite în mod natural din viaţa unui popor pastoral şi de mică agricultură, obişnuit mai mult să conteze pe dărnicia naturii decât pe disciplina muncii; restrâns în obiceiurile micului grup de familie; stângaciu, deşi cu simţul răspunderii în actele vieţii publice. Cu aceste modeste deprinderi, totusi, ce popor războinic; ce popor patriot! Activitatea sa de pe toate terenurile era cârmuită de motive modeste, dar, în schimb, din motive ieşite din propriul său fond sufletesc. Cultura lui era mică, foarte mică, dar o prelungire a propriee sale fiinţi, iar nu caricatura unui gigant".

C. Rădulescu-Motru credea că "ultima generaţie formată la şcoala culturii strămoşeşti este aceia care realizează în 1859, actul Unirii; cu dispariţia acestei generaţie se taie şi firul de continuitate al culturii române".

Critica lui C. Rădulescu-Motru era în bună parte valabilă, dar fixarea cauzelor ni se pare greşită. C. R. Motru fixează ca o cauză iniţială a devierii evoluţiei naturale-evident un proces de transformare mult mai încet acţiunii de transformare revoluţionară a structurii şi a spiritului societăţii româneşti, întreprinsă de oamenii ce au format generaţia dela 1848. Fără îndoială, oameni de un neprihănit idealism, însufleţiţi de cel mai cald patriotism, dar ideologia lor liberală era în contradicţie totală cu viaţa poporului român aşa cum o determinase propria lui istorie. Dar cum spunea Charles Peguy, la început a fost mistica—generaţia dela 1848—şi pe urmă a venit politica; pentru C. Rădulescu-Motru, agravarea consecinţelor revoluţiei liberale s'a datorit apariţiei "politicianismului", care a dat toate viciile civilizaţiei româneşti.

Iată cum prezintă C. R. Motru microbul devastator al politicianismului în organismul vieţii noastre politice: "Din momentul ce politicianismul se iveşte în viaţa politică a unui popor tânăr, din acel moment rezistenţa acestuia e sfârşită. Fortăreaţa Statului tânăr se predă de bună voie. Politicianul care o apără îi deschide el singur porţile cetăţii. Căci politicianul este duşmanul înăscut al zidurilor chinezeşti. El este gata, pentru a asigura interesul său personal să facă concesii de orice natură în domeniul afacerilor publice. El este tipul omului care câştigă fără muncă şi care îndeamnă şi pe alţii să urască munca cinstită. Politicianul este purtătorul spoelii de civilizaţie, şi, prin aceasta disolvantul cel mai puternic pentru unitatea vieţii naţionale a popoarelor tinere".

Politicianismul este un fenomen inerent vieţii democratice, şi nu i se poate atribui, în ce priveşte societatea românească, rolul pe care i-l atribuie C. Rădulescu-Motru, în "Cultura română şi politicianismul"; societăţi de veche aşezare cunosc plaga politicianismului sub forma demagogiei. Mai exactă ni se pare interpretarea făcută formaţiei civilizaţiei române, de către C. Dobrogeanu-Gherea: "Ţările rămase în urmă intră în orbita ţărilor capitaliste înaintate; ele se mişcă în orbita acestor ţări şi întreaga lor viaţă, desvoltarea şi mişcarea e determinată de viaţa si mişcarea ţărilor înaintate, e determinată de epoca istorică în care trăim, de epoca burghezo-capitalistă. Si această determinaţiune a vieţii şi mişcării sociale a ţărilor înapoiate prin cele înaintate, le este însăşi condiţia necesară de viaţă omenirii, în cursul ultimelor epoce, accentuiază şi mai mult legea interdependenţii. Revoluţia de structură pe care a suferit-o societatea românească după 1859, o străbat azi, după un secol, toate popoarele Asiei. Ochii copilului chinez sau din Coreea de Nord şi Indochina de Nord, se apleacă pe paginile "Manifestului comunist" al lui Karl Marx şi Fr. Engels. Cum spunea un publicist francez, întrio serie de reportagil asupra Chinei roşii: Karl Marx a învins pe Confucius. Critica făcută de C. Rădulescu-Motru culturii române, nu ţine seamă de faptul că civilizaţiile au o tendinţă expansionistă şi în 1848, Europa era în faza expansiunii principiului naţionalităţii, corolar al ideologiei democrate. Marele sociolog Durkheim spunea că "nu există viaţă naţională care să nu fie dominată de o viaţă colectivă de natură internaţională".

Este interesant de reţinut că C. Rădulescu-Motru făcea în "Cultura română şi politicianismul", apărută la 1905, o deosebire între cultură şi civilizaţie, pe care o vom găsi la Oswald Spengler în 1921, cu deosebirea că filozofia culturală a lui C. R. Motru contrastează cu filozofia fatalistă a lui Spengler.

"O societate devine cultă din momentul ce membrii ei se bucură de anumite funcţiuni superioare sufleteşti şi întreţin conşient în practica vieţii lor anumite deprinderi sufleteşti", scria C. R. Motru, dând culturii valoarea unui bun sufletesc produs al unei naţiuni, spre deosebire de civilizaţie care este un produs material. C. Rădulescu-Motru reia critica făcută de Eminescu—o vom regăsi expusă cu o mai mare vigoare şi putere de expresie la N. Iorga—societăţii româneşti şi a resultatelor procesului de infiltraţie a ideilor apusene: "Dumnezeule, ce carte miraculoasă adus-au cu ei tinerii veniţi din şcolile Apusului! Ce misterioasă technică descoperit-au ei, ca să-şi creeze rente, fără să depună muncă şi capital, şi totuş spre folosul tuturor şi paguba nimănui... Cum s'ar fi putut oare ca aceşti vrăjitori ai cărţii să nu momească ei sufletul românesc? Se poate cineva opune unui om care improvizează fericirea şi bogăţia? Şi fiecare politician putea să fie un asemenea om".

Cartea "Cultura română şi politicianismul" a determinat desbateri şi în 1925, deci 20 de ani după publicarea primei ediţii. E. Lovinescu, în volumul al treilea al "Istoriei civilizaţiei române moderne", lua ca punct de plecare tezele "ultimului junimist", pentru a le opune o concepţie liberală.

In viaţa intelectuală românească, C. Rădulescu-Motru aducea un temperament pacinic; firea lui blândă afla într'un sens relativist al aşezărilor şi ideilor oamenilor o îndreptăţire filozofică. L-am avut profesor şi în raporturile cu studenţii se resimţea această bunătate şi firea lui împăciuitoare. Poate una din minţile cele mai cultivate în domeniul metafizicii, al psichologiei şi al sociologiei; chiar la o vârstă foarte înaintată se ţinea la curent cu aceiaşi râvnă, cu aceiaşi pasiune din anii tinereţii. Dar câtă modestie în manifestările lui!

A scos şi condus, înainte de războiu, "Noua revistă română", având ca secretar de redacţie pe Eugeniu Porn. In paginile revistei lui C. Rădulescu-Motru s'a manifestat Virgil Barbat, una dintre marile speranţe ale sociologiei româneşti. In redacţia acestei reviste îşi făceau debutul Nae Ionescu şi Dem. Theodorescu, amândoi elevi preţuiţi ai lui C. R. Motru, după ce fuseseră, până la ieşirea le pensie, studenţii lui Titu Maiorescu.

Interesantă atitudinea pe care a avut-o "Noua revistă română" în literatură, criticism faţă de semănătorism şi oarecare simpatie faţă de mişcarea simbolistă". "Noua revistă română" a publicat o piesă într'un act "Maica cea tânără" de Emil Isac, piesă reprezentată la Teatrul naţional şi întâmpinată cu adversitate de critică. Emil Isac reprezenta prin 1912 în Ardeal, tendinţa modernistă; încerca să imite teatrul lui Maurice Materlink ca inspiraţie şi tonalitate, în stil dând o copie a manierismului lui Oscar Wilde.

Eugen Porn a publicat la moartea lui Jean Moréas un articol de fină analiză a poetului care, împreună cu Paul Verlaine fuseseră consideraţi ca şefii şcoalei simboliste. Mai târziu Jean Moréas, autorul volumului "Le pélérin passioné" a întemeiat şcoala romană, publicând volumul "Stances". Cu multă pricepere Eug. Porn analiza evoluţia lui Jean Moréas. O revistă realmente independentă a poeziei, în paginile căreia se simţea blânda îngăduinţă, larga înţelegere a lui C. Rădulescu-Motru.

O nobilă figura a culturii româneşti, un Român întreg, un om de omenie!

PROBLEMA INTOARCERII

de N. S. Govora

E o problemă care a chinuit şi desigur chinuie încă pe mulţi şi pe care o pune dl şi prietenul Vasile Posteucă, în ziarul "America" din 2 Aprilie 1957, sub titlul, simplu în enunţare dar greu în înţeles, "Intoarcerea".

E drept că această problemă, cu cât trec anii, chinuie mai puţin şi pe mai puţini. Viaţa curge înainte, în Ţară, ca şi în exil. Majoritatea celor ce au luat drumul pribegiei, treptat, îşi croiesc alte rosturi, încep să aibă alte preocupări. Peregrinarea aceia ahasverică dintre anii 1946-1950, a încetat demult, tot mai puţini sunt aceia care nu-şi pot găsi locul, care mai trec frontierele dintr'o ţară în alta, pe care-i mai apasă străinia cerului sub care se găsesc. Artiştii sau pseudoartiştii au părăsit temele vechi de inspiraţie în care mustea parfumul plaiurilor de departe şi caută teme noi, teme *universale*, pentru a se realiza *universal*, iar muritorii de rând se realizează şi ei cum pot, însurându-se, făcând copii care în cea mai mare parte nu mai sunt Români —dacă s'ar face o statistică a românităţii copiilor exilaţilor ne-am înspăimânta—, clădindu-şi case, înjghebând negoţuri, etc. Cauza principală a găsirii "marelui calm", cum poetic scrie prietenul Posteucă, nu trebuie căutată numai în eroziunea produsă de curgerea timpului, ci şi în pierderea nădejdii întoarcerii. Căci aceasta este realitatea gravă: majoritatea exilaţilor nu mai cred în întoarcere.

Aceasta înseamnă că cei ce au luat drumul pribegiei nu au fost pregătiţi pentru acest mare pas, nu au avut în bagajele lor arma răbdării, nu şi-au dat seama câtă suferinţă implică evadarea dintre graniţele Patriei.

Unii dintre cei ce au luat drumul exilului au fost deadreptul inconştienţi. Erau convinşi că odată ajunşi în "lumea liberă", Occidentul îi va primi cu braţele deschise, îi va caza în hoteluri de prima categorie dacă nu în "Palace-uri", şi vor deveni oameni mari. Politicienii au crezut că se va forma un guvern în exil în care, fără doar şi poate, le era rezervat un portofoliu, iar ceilalţi mai mărunţi, se vedeau agenţi ai Intelligence-Service-ului. Pentru ajungerea scopului, toţi politicienii—odată ajunşi la Viena—afirmau că au în valiză testamentul lui Iuliu Maniu, încât serviciile de informatţie occidentale, şi-au format desigur convingerea, că preşedintele partidului naţional-ţărănesc român, şi-a imprimat testamentul la multiplicator.

Şi desigur au venit nemulţumirile, desiluzia, revolta, pentru ca apoi, încetul cu încetul, apele să se liniştească, să se aranjeze fiecare cum a putut.

In depănarea amintirilor sale dela începutul articolului, prietenul Posteucă ne arată care era atmosfera în rândurile primilor exilaţi, în 1942: toţi credeau într'o rapidă întoarcere.

Nu trebuie să se creadă că aceasta este o notă caracteriscă exilului nostru. O întâlnim la toate exilurile şi în toate timpurile. In 1793, Chateaubriand care se găsea printre exilaţii francezi dela Londra scrie: "Orice exilat care închiria un apartament pentru mai mult de o lună, era privit rău; era mai bine să-l închiriezi cu săptămâna, căci nimeni nu trebuia să se îndoiască că se găsea în orice moment în ajunul zilei în care putea fi chemat în Franţa de către contrarevoluţie". Dacă cineva nu credea într'o restaurare imediată, era suspect, notează André Maurois. Chateaubriand a auzit pe doi bătrâni episcopi conversând în parcul Saint James: "Monseniore, spunea unul, nu credeţi că în luna Iunie vom fi acasă? Fără îndoială Monseniore, răspundea celălalt, după o îndelungată reflecţie, nu văd ce s'ar putea opune la aceasta".

Această euforie a întoarcerii a constatat-o şi autorul acestor rânduri în 1946, deci cu patru ani mai târziu decât prietenul Posteucă. Era în ziua de 13 Ianuarie. Câteva zeci de exilaţi, trişti, neliniştiţi, striviţi de groază că într'o zi vom fi culeşi şi trimişi cadou Anei Paucker, ne-am adunat într'o grotă din apropierea satului francez Margeval. Ne mişcam tăcuţi ca într'o procesiune din primele timpuri ale creştinismului, cu lumânări aprinse în mână. Era o vreme când în Ţară politicienii credeau încă că totul este o glumă, că valul va trece şi vor veni la putere, ca şi cum nimic nu s'ar fi întâmplat. Işi împărţeau pe hârtie posturile de primari şi prefecţi iar în exil, protipendada—Gafencu & Co.—pregăteau faimoasa broşură "La Roumanie devant la paix", în care, pentru a câştiga bunăvoinţa bezbojnicilor, se arunca cu noroi în cei ce se jertfiseră pe lungul drum presărat cu cruci, dela Prut la Stalingrad şi Nalcik. Intre noi, umbrele acelea neliniştite cu lumânările aprinse în grota dela Margeval, nu intervenise încă "ciomăgăria critică şi datul din coate". Şi am cântat tremurând, luminile speranţei ni s'au aprins în ochi, s'au ţinut discursuri şi ne-am înfrăţit. Cel care a ţinut cel mai avântat discurs în acea zi, a fost un compatriot care mai târziu s'a dat la fund.

Şi întorşi în baracă, au început discuţiile. Mai încrezător decât toţi, era tot cel care s'a dat la fund. Şi acesta susţinea (în 1946) nici mai mult nici mai puţin, decât că Englezii vor porni războiul de eliberare a popoarelor ocupate de Rusia, în mai puţin de un an.

Această credinţă a avut putere de lege aproape în sufletele tuturor exilaţilor, ani şi ani după aceia. "La anul

(Urmează în pagina 10.)

la București" era un slogan care copia aidoma pe cel al Evreilor ce de aproape două mii de ani își spuneau: "La anul la Ierusalim". "La anul la București" nu era numai o formulă care să ne reconforteze, ci o credință puternică, a cărei nerealizare producea revoltă.

Judecarea situației în felul acesta denota nu numai o lipsă de simt politic ci și o totală carență de cunoștințe militare. Coconașii noștri au fugit între cele două războaie de greutățile și privațiunile școlilor militare-acestea erau rezervate doar "mocofanilor" (învățătorilor)—bucurându-se de privilegiul de a face "armata în particular". In zorii zilei de 24 August 1944, cu capul încă greu de aburii șampaniei băute în ajun, politicienii noștri afirmau că la Constanța au debarcat 2.000.000 de Englezi și Americani. A le demonstra că din punct devedere militar acest lucru era imposibil, că numai debarcarea unei divizii cere o pregătire de luni de zile, era inutil. Riscai să fii linșat de acei ce-și manifestau sgomotos bucuria victoriei... "aliaților".

Credința exilaților că războiul contra Rusiei sovietice putea începe în 1947 sau 1950, era o dovadă în plus a acestui deficit de cunoștințe militare în bagajul intelectual.

Războiul modern împarte moartea pe întreg teritoriul țărilor beligerante, seamănă doliul în casele tuturor, moartea nu-și mai alege clienții numai în rândurile câtorva oameni care s'au dedicat carierei armelor. Ca să poată fi declanșat cel de al doilea războiu mondial, a fost necesar să treacă 20 de ani. Generația care face un războiu modern, este prin definiție antirăzboinică. Este necesar să treacă cel puțin 20 de ani între un războiu și altul; să moara sau să devină rari acei care au făcut războiul precedent, să devină majoritari acei care aveau 10 ani la încheerea ostilităților și să formeze armata activă cei ce abia s'au născut la acea epocă. In cazul de față, când intereselor economice sau imperialismului li s'a pus o mască ideologică, mai este necesar ca cei ce l-au făcut să nu mai aibă cuvânt decisiv în politica țărilor ce au făcut războiul. Iși dă fiecare seama că le este foarte greu amicilir politici ai dlui Churchill sau răposatului Roosevelt să pornească un războiu contra Ruisiei sovietice, deci implicit, să recunoască că au greșit considerând pe Hitler dușman și pe Stalin prieten.

Acum doi sau trei ani, trimisa ziarului francez "Le Figaro", Dominique Auclères, lua un interview generalului german Mannstein, actualmente deputat. Și Mannstein spunea în esență: Francezii care văd încă în Germania un inamic, să fie liniștiți, iar cei care și-au schimbat părerile, au dreptul să fie neliniștiți: armata germană, de care unii se tem iar ulții o doresc cât mai repede constituită, nu se poate face dela o zi la alta. Trecând peste faptul că foștii militari de carieră care se mai găsesc în viață, în zece ani și-au creat alte rosturi, și-au facut alte cariere mai remuneratorii și mai puțin riscante ca cea militară, și deci e greu să li se pretindă să se întoarcă la o biată soldă, există faptul grav al "contingentelor găunoase" (contingents creux).

Ce însemnează aceasta? Că între 1939 și 1945, din cauza lipsei bărbaților dela căminuri, nașterile au fost mai puține și în plus, bombardamentele au îngropat sub dărâmături sute de mii de copii. Din această cauză, contingentele actuale ale armatei germane nu pot fi completate. Cei ce în mod normal trebuiau să îmbrace haina militară, unii nu s'au născut, iar cei ce s'au născut au fost uciși în timpul războiului.

Un profund cunoscător al chestiunilor rusești, îmi spunea recent că Rușii nu pot porni un războiu *acuma*, tot din cauza acelor "contingente găunoase".

De plano deci, exilații care credeau în 1947 sau 1950 în iminența unui al treilea războiu mondial, erau eronați; toți cei ce au luat calea pribegiei trebuiau să spere în acest al treilea războiu mondial, la o dată dincolo de 1965, sau cel mult în preajma acestui an. Dacă s'ar fi cunoscut deci acest postulat de abecedar militar, multe erori ar fi putut fi evitate.

Dar, acuma, se trece la cealaltă extremă; nu se mai crede în al treilea războiu mondial. Și ne mai crezându-se în el, nu se mai crede în întoarcere. Această neîncredere o aude fiecare exilat în convorbirile cu compatrioții, începe să-și facă culcuș în sufletele tuturor, prietenul Posteucă a pus-o pe hârtie.

In articolul la care ne referim, prietenul Posteucă citează câteva nume de compatrioți care au închis ochii, care au intrat sub o brazdă de pământ străină, și flutură dureroasa perspectiva a morții în exil a noastră a tuturor. Imi permit să fac aici o paranteză. Prietenul Posteucă pune în fruntea exilaților decedați pe răposatul sculptor Brâncuși. Cu regretul de a nu fi putut ajunge cu înțelegerea artistică atât de departe ca amicul meu din Canada, îmi voiu permite să spun că Brâncuși nu era un exilat. Brâncuși era un desrădăcinat. Așa îl numeste criticul de artă Louis Réau, profesor la Sorbona în certea "L'Art roumain" publicată în 1946 la Paris, în colecția "Arts, styles et techniques".

Brâncuși trăia la Paris de 50 de ani. Se mai simțea el Român, deci exilat? Am trăit în orașul lumină șapte ani (între 1945 și 1952). In tot acest timp am auzit de o manifestare românească a lui Brâncuși o singură dată: în 1946 sau 1947, legația românească roșie din capitala Franței, a facut o expoziție de sculptură și pictură: la ea a participat și Constantin Brâncuși. Dorul de cerul Patriei care chinuie sufletele exilaților, în C. Brâncuși, era absent. Mai exista între el și Patrie vreo legătură? După cele ce scrie dl Antonovici în "Buletinul militar", reiese că recentul decedat era detașat total de aceste concepții burgheze. In articolul din "Buletinul militar", autorul ne povestește că într'o zi, pe când se găsea în atelierul sculptorului Brâncuși, au venit niște gazetari. Și unul dintre ei l-a întrebat unde s'a născut. Și răspunsul a fost-ne-o spune dl Antonovici—: în lună. Acest răspuns este cel puțin nemăgulitor pentru noi Românii muritori de rând. Lipsa de orice legătură a lui Brâncuși cu exilații se vede clar și din dispoziția lui testamentară: și-a lăsat atelierul și sculpturile, Statului francez. Aceste sculpturi "abstracte, fără subiect, în care forma omenească nu este numai stilizată ci și redusă la combinații geometrice de sfere și poliedre, în care nu mai este nici o diferență între un cap de femee și un ou, în care căutarea de volume simplificate ar putea fi fecundă, dacă ar fi sinceră și în care este de presupus dorința de a epata pe burghezi sau de a rivaliza cu renumele tapajos al unui Picasso" (Louis Réau), sunt cumpărate astăzi cu 15.000.000 de franci bucata, spune revista franceză "Match", cu ocazia decesului lui Constantin Brâncuși. Trei-patru din acestea, intrate în mâinile unor Români onești, ar fi putut fi isvorul unor mari realizări.

Desigur nu avem nici un motiv de supărare. Fiecare este liber să facă ce și cum crede. Crengile care se desprind de pe arbore, nu duc la moartea acestuia, dacă arborele este sănătos. Și arborele românesc nu este sănătos decât dacă-și trage seva din brazda românească. Dar dacă nu avem dreptul să ne supărăm pentrucă Brâncuși s'a desprins din arborele românesc nu avem-cred eu-dreptul de a-l pune în fruntea morților noștri.

Și să revenim la problema întoarcerii. Foarte mulți, dacă nu cei mai mulți exilați români, cred că vom avea soarta Rușilor albi. Și multe argumente stau la îndemâna oricui, pentru susținerea acestei teze. Occidentul ramas liber este divizat din cauza intereselor proprii fiecărei țări, interese care se ciocnesc între ele. Franța, isgonită din Siria și Liban de către perfidul Albion, a pierdut rând pe rând Indochina, Tunisia și Marocul, și acuma se acroșează cu disperare de ultima posesiune ce i-a mai rămas în Nordul Africei, Algeria. Motivul? Pierzând Algeria, Franța își va pierde calitatea de mare putere, calitate pe care-și închipuie că încă o are. Pierderea sau nepierderea acestei posesiuni lasă indiferenți pe Englezi și, mai grav, se pare că Statele Unite doresc o Algerie liberă. In acest timp, țările care gem sub jugul roșu, se mișcă toate ca niște marionete la bagheta Kremlinului. De mult se prevedea, iar ultimele evenimente întăresc convingerea oricui, că oricând este posibilă o înțelegere a Occidentului cu Moscova, pe baza statu-quo-ului. Aceasta, pentru simplul motiv că niciodată un popor nu a făcut un războiu pentru libertatea altui popor. Libertatea Poloniei a fost un slogan care avea misiunea de a acoperi interesele Angliei și Franței, slogan mincinos de care, din nefericire, nu și-au dat seama politicienii noștri, ce au dat o nenorocită lovitură de Stat, pentru a ne alătura "aliaților firești".

Exemplificarea clară a celor susținute mai sus poartă un nume simplu: Suez. Nici un avion englez și nici un vas din rămășițele flotei franceze nu s'a mișcat pentru a veni în ajutorul Ungariei, în timpul dramaticelor evenimente de la sfârșitul anului trecut, dar mii de parașutiști s'au aruncat în gol, pentru a salva pachetele de acțiuni ale societății Suezului. Adevărul acesta este simplu și se impune cu forta unei axiome: Nici un Stat nu-și pune în mișcare aparatul războinic, când nu-i sunt în joc interesele proprii.

Tabloul est și mai tragic: în aceste momente, chiar dacă-prin reducere la absurd-am socoti că Anglia și Franța-plus Izraelul s'ar decide să întreprindă un războiu pentru eliberarea noastră, nu ar putea-o face: slăbiciunea lor s'a văzut cu ocazia călătoriei dus și întors în Suez.

Singura țară care ar putea întreprinde un războiu victorios contra Rusiei sovietice, este America. Ori, se pare că nici Statele Unite nu sunt dispuse să facă acest filantropic războiu. Pierzându-și o parte din piețele de desfacere (China), Statele Unite caută altele: au expulzat din Orientul mijlocuiu Franța și Anglia și se pregătesc să facă acelas lucru în toată Africa.

Tabloul este deci negru și s'ar părea că prietenul Posteucă are dreptate: în Țară se va întoarce doar cenușa noastră!!! (In ceiace mă privește, eu cred ca prietenul Posteucă se înșeală și aici: nimeni în Țară nu va socoti necesar să aducă în Patrie cenușa celor ce nu au știut să moară pentru eliberarea ei, și pe prea puțini îi va interesa că dl asistent Eliade a învățat pe Occidentali cum stau Yogii într'un picior.)

Și totuși există un argument puternic care contrazice tot acest eșafodaj: existența Germaniei mutilate. In toată presa exilului, un singur compatriot a schițat acest argument. Este vorba de dl inginer Stan Ionescu, care a scris mai demult un articol în acest sens în gazeta "România", dela Buenos Aires. Și articolul a trecut neobservat.

De data aceasta, șarpele boa roșu a înghițit o bucată pe care nu este capabil să o digereze: Prusia orientală pe care au anexat-o, împărțind-o cu Polonezii, și Germania orientală pe care zadarnic încearcă să o comunizeze. După părerea mea, Sovieticii au săvârșit prin aceasta, cea mai gravă eroare. Germanii sunt un popor civilizat, muncitor, discipinat, războinic: un popor de 70.000.000 de suflete. Diferența dintre civilizația germanului ocupat și a Mongolului ocupant nu are nevoie să fie demonstrată. Seriozitatea, puterea de muncă, patriotismul Germanilor, iar nu au nevoie de demonstrație. Dela punctul zero, onde-i coborîseră "aliații" au ajuns astăzi să concureze ei învinșii, pe învingători, pe toate piețele lumii. Anticomunismul german nu poate fi suspectat câtuși de puțin: în Europa, singurul om de Stat care a avut curajul să scoată partidul comunist în afară de lege, a fost bătrânul cancelar Adenauer.

Iată deci țara și oamenii spre care se îndreaptă speranțele noastre, spre care trebuie să se îndrepte speranțele noastre.

Se pune însă o întrebare: dacă Englezii și Francezii sunt atât de slabi încât, chiar dacă ar voi, nu ar putea face un războiu Sovieticilor, o vor putea face Germanii? Evident că nu. Dar Germanii au o poziție importantă, atât din punct de vedere politic cât și strategic; Germanii pot face presiuni asupra Americanilor, ceiace Franco-englezii nu pot să facă. Germanii pot oricând să fluture pe dinaintea ochilor Americanilor amenințarea unei înțelegeri directe cu Rusia. Este o poziție de șantaj dacă vreți, dar o poziție puternică. Cât este de puternică pozitia Germanilor învinși, se poate observa atât din manifestațiile Americanilor cât, mai ales, ale Rusiei sovietice. Rușii ar fi capabili să facă orice, pentru a împiedica înarmarea Germaniei. S'a afirmat și nu este deloc exclus, că prețul unei înțelegeri germano-ruse ar putea fi nu numai Germania și Prusia orientală, ci și Polonia, care ar fi nevoită să suporte a patra împărțire, de dată aceasta numai între Germania și Rusia, Austria fiind demult ieșită din cursă.

Ori putem fi convinși că Germanii care au avut nenorocul să-i cunoască pe Sovietici la ei acasă, sunt absolut imuni virusului roșu. Un Rapallo nu mai este posibil, dar este posibilă o presiune asupra Americanilor pentru a se porni războiul de eliberare de sub jugul rusesc. Nu suntem naivi să credem că Germanii vor face presiuni asupra Americanilor pentru a elibera Bucureștiul sau Praga, ci pentru a elibera Berlinul și Koeningsbergul. Presiunea se va face prin amenințarea că se vor înțelege cu Rusia pe deasupra capetelor Occidentalilor. Și un războiu pentru eliberarea Berlinului și Koenigsbergului, este sinonim cu un războiu pentru eliberarea Bucureștilor.

Nu este vorba de filantropie ci de o coincidență de interese; interesele noastre coincid cu interesele germane, exact ca și în Iunie 1941.

S'ar părea însă că "aliații" au distrus cu dolarii, ceiace nu au reușit cu bombele: patriotismul german. Bunăstarea actuală, îmi spunea un prieten neamț care m'a vizitat recent la Madrid, a moleșit. Și-mi aducea în sprijinul afirmațiilor sale, o mulțime de argumente. Eram năucit. Dar trecând la alte teme de discuție, Neamțul mi-a povestit că noua uniformă a armatei germane, nu a plăcut compatrioților lui. Oriunde apărea un ofițer sau soldat german, devenea ținta ironiilor. "Portari de hotel" le spuneau trecătorii pe stradă, sau consumatorii în localuri, când vedeau apărând aceste noi uniforme prea democratice. Și sub presiunea opiniei publice, guvernul a fost obligat să schimbe uniforma și să facă alta, care se aseamănă foarte mult cu aceia care a defilat pe străzile Parisului și Belgradului, sau s'a târît dealungul stepelor rusești.

Deasemeni afirmația amicului meu german că compatrioții lui se desinteresează de soarta celor din Germania sau Prusia orientală, mi se pare eronată; dovada cea mai bună este teama lui Adenauer de a fi învins în alegerile apropiate. Cauza? Părerea Germanilor că Adenauer compromite unificarea rapidă a Germaniei, deci *eliberarea* părții ocupate de Sovietici.

Dar admițând că Germanii ar fi copleșiți de bunăstarea actuală, personal cred că ne aflăm în fața unui fenomen trecător. Va veni reacțiunea, trebuie să vină.

Și va veni pentrucă pe Germani îi doare, sunt singurul popor mare pe care îl doare situația actuală. Ei nu pot accepta statu-quo-ul. Cuțitul este adânc înfipt în carnea lor și cine crede că Germanii vor uita Koenigsbergul, se înșeală. Deci, mai devreme sau mai târziu, Germanii vor provoca războiul. Inainte însă de a ne transforma toți în cenușă, cum crede prietenul Posteucă. Germanii vor provoca acest războiu, pentrucă îi doare. Cum l-au provocat pe cel de al doilea războiu mondial, pentrucă le era foame.

Cât timp Germania va fi împărțită în două, cât timp Koenigsbergul nu se va întoarce la matcă, avem tot dreptul să sperăm, să credem în întoarcere.

Intăriți de această speranță, să activăm pe toate planurile. Primul și cel mai important este acel al morții; să fim toți gata să ne jertfim în orice moment. Acțiunea lui Alexandru Tănase a produs în Țară mai mare efect decât toate emisiunile în limba română a posturilor de radio occidentale, la un loc, iar lovitura dela Berna a produs în lumea liberă mai mare emoție decât toate cărțile filozofice sau nefilozofice scrise de exilați, în limba română, franceză sau engleză, care s'au publicat dela 1945 până acuma.

Propaganda cea mai eficare este sângele curs. Literatura? Arta? Sunt necesare, sbsolut necesare, dar numai în subsidiar. A pune accentul pe ele însemnează—așa cum spunea recent într'o reuniune "culturală" la Madrid, dl Ștefan Teodorescu—, o acceptare a înfrângerii pe plan politic.

Ori asemenea înfrângere nu s'a produs. O asemenea înfrângere este acceptată doar de timorații, de ambuscații cruciadei noastre în răsărit.

Și convingerea mea este că prietenul Vasile Posteucă nu are nimic comun cu aceștia.

POEZII

de I. G. DIMITRIU

ION VODA CEL CUMPLIT

Pornit-a Turcimea cât frunza și iarba
Voind a stropșire cumplitul voivod,
Ce stă cu mândrie, iubit de norod...
Ci mâna-ș petreace viteazul prin barbă
Și ochii—și aruncă pe jilavul glod.

Iar fruntea și-o naltă, făcând jurământ:
Oștire-i puțină, nici puște, nici hrană,
Nici apă nu iaste și-armia dușmană
Venit-a să'ncalce pământu-ne sfânt!

Boiarii degrabă ar vrea să se'nchine
Păgânei armate, decât ca să moară
Pe câmp de bătaie și oastei creștine

Rușine să-i facă în ultimăoară
Voiu merge la moarte și numai prin mine

Va crește mândria din nou preste țară...

RAREȘ MRAJERIUL

Legatu-mi-s'a vieața de-un noroc
Și visul mieu e-o mare împărăție,
Cum alta'n lumea asta să nu hie

Și-așa cum stă în sufletu-mi de foc,
Invăluit de dragul de moșie.

Maria Rareșoaia, mare mumă
Mi-a dat lumina vieții, fericire...,
Ceva, mă'mpinge aicea în neștire,
Căci altfel valul vieții mă sugrumă.

Nu știu de fu pornire pământeană
Căci prea aevea'n visul mieu creșteai!
M'a copleșit iubirea diafană...

Tu, Oană, azi sub cer trezitu-mi-ai
In ochii stinși de omeneasca rană

Priviri de inger, păzitor de rai.

NOTE PE MARGINEA CARTILOR

Faust Bradescu: Stefan cel Mare

Se împlinesc anul acesta 500 de ani dela urcarea lui Ștefan cel Mare, pe tronul Moldovei. Reperiștii nu au scăpat ocazia de a și-l anexa pe marele Domnitor, cum au făcut-o și cu Mihail Eminescu, Caragiale, Bălcescu, etc., bineînțeles falsificând datele istoriei, învârtind axa de mișcare a românismului cu 180 grade, întorcându-l cu fața în partea în care a avut totdeauna spatele: spre Rusia.

In exil, Ștefan cel Mare a fost evocat-până acuma cel puțin-foarte timid. Există în acest exil o pătură care și-a arogat drepturi de conducere, care a monopolizat-teoretic-propaganda, care a avut la dispoziție o sumă respectabilă, sumă pe care și-o împrospătează lunar pe unde găsește și pe unde poate; totul desigur, în numele României. E curios însă că proapganda reală este lăsată în seama inițiativei particulare. In acest domeniu al propagandei-așa cum am spus ori de câte ori am avut posibilitatea-Românii din exil au făcut extrem de mult: biblioteci, cărți, reviste, serbări, expoziții, etc., și toate, absolut toate, se datoresc inițiativei particulare. "Oficialitatea" a fost totdeauna absentă acolo unde nu s'a plătit avionul, masa, hotelul, plus... banii de buzunar.

Tot din inițiativă particulară a apărut deci și broșura dlui Faust Brădescu, broșură care are rolul de a aminti exilului și străinilor-e scrisă în limba franceză-rolul jucat în Istoria lumii de țărișoarele noastre, când au avut Domnitori rupți din trunchiul dacoromanic. Spuneam că broșura dlui Brădescu a fost făcută pentru a aminti—nu și străinilor, ci, *în special străinilor*—despre neverosimila figură a lui Ștefan cel Mare, dacă au cunoscut-o și au uitat-o, sau să le-o facă cunoscută, dacă au considerat acest capitol "balcanic", lipsit de importanță.

Dl Faust Brădescu îl numește pe Ștefan cel Mare, ultimul cruciat. Un cruciat sui generis, ași spune eu, cu totul deosebit de ceilalți. Cruciatul acesta al nostru nu a luptat contra păgânului din sete de glorie, din spirit de aventură sau... comercial ci, așa cum a spus-o Mihail Eminescu despre alt cruciat al nostru, pentru "a-și apăra sărăcia și nevoile și Neamul".

Dl. Brădescu pune accentul pe spiritul vizionar al lui Ștefan cel Mare, pe inteligența lui, pe simțul diplomatic. Domnitorul Moldovei era conștient de însemnătatea luptei ce ducea, își dădea seama că această luptă crâncenă în care se încleștase el și Neamul lui necăjit, folosea întregei creștinătăți, că "apărându-și sărăcia și nevoile și Neamul", apăra Apusul, apăra întreaga creștinătate.

Dar acest Apus-și atunci ca și în timpurile noastre, subliniază autorul-nu a înțeles lucrul acesta, nu a înțeles că țărișoarele noastre au rolul de dig apărător contra tuturor revărsărilor dela Răsărit. Apusul își vedea atunci de chiverniselile lui, de interesele lui, ignorând lupta dusă de Ștefan cel Mare, căutând doar să tragă foloase. Zadarnice au fost bătăile disperate ale lui Ștefan cel Mare în porțile Apusului... zadarnice au fost avertismentele din timpurile noastre în care, în loc să ucidă pe incendiatori, Apusul a ucis pe denunțători, făcând cauză comună cu incendiatorii.

Și atunci, grație lui Ștefan cel Mare, lui Mircea cel Bătrân, lui Vlad Țepeș, Ioan Corvin, etc., Apusul nu a fost cotropit de păgân. Țărișoarele acestea minuscule au fost pietrele care au încetinit marșul triumfal al echipagiului războinic otoman, au fost digul construit cu mijloace modeste ,care a întârziat revărsarea puhoiului. Când păgânul a ajuns la porțile Vienei puterea lui era roasă, găunoasă, și aceasta grație Românilor, Sârbilor, Bulgarilor și Ungurilor.

Nu știu în ce măsură brosura dlui Faust Brădescu va fi un îndemn la meditație pentru acest Occident care a trădat totdeauna țările dunărene, știu însă că ea este binevenită, că era necesară.

S'a constatat în ultimul timp că Occidentul apreciază pe omul demn, pe omul care-i spune cu dârzenie ceiace gândește și nu pe cel care caută o ocazie în plus de a-și arăta servilismul. Și pe această linie dârză se află broșura dlui Faust Brădescu.

Alexandru Silistreanu: Teleleu

Acum câtiva ani a apărut în colecția "Exil" din Rio de Janeiro, o plachetă de versuri, intitulată curios: Teleleu.

Mi-am exprimat și altădată părerea că una dintre cauzele ce au dus la desinteresul publicului pentru poezie-principala cauză fiindo îngrijorătoare desconsiderare a cititorului, ca să întrebuințam desigur un eufemism-este și publicarea de versuri în așa zisele plachete. Dar să trecem peste acest punct de vedere care poate fi just sau nu, și să vedem ce scrie dl Silistreanu în "Teleleu". E curios că nu s'a găsit aproape nimeni să discute susnumita plachetă.

Dl Silistreanu este un poet original, prin originalitate înțelegând nu înclinața spre "epatarea burgheziei", ci exprimarea, într'o formă personală, a etern valabilelor teme poetice. Originalitatea dlui Silistreanu constă exact în forma cu totul personală a versurilor sale. Este drept că această formă dă demulte ori impresia de "facilitate", dar poetul este tânăr, încă prea tânăr, și are în față tot timpul pentru a se desprinde de anumite formule care i-ar putea dăuna.

Casă boerească din Oltenia.

Din placheta "Teleleu" redăm mai jos două strofe din prima poezie cu acelaș titlu ca și placheta:

"Teleleu alerg
teleleu merg,
teleleu ochii
de lacrimi șterg.

Teleleu frâng
razele nopții,
teleleu plâng
clipa morții."

Sau ultima strofă din "Destin":

"Destin!
greu m'ai blestemat,
prin străini m'ai aruncat.
Pânea albă, pânea neagră,
pentru mine e pelagră,
când moartea-i în Țara mea,
și'n cătușe-i Dunărea...

Ah!... iar a căzut o stea...

N'o fi oare mama mea?"

Și însfârșit o b u c a t ă în întregime, în care nu mai poate fi vorba de facilitate ci de simplitate, care este cu totul altceva. E vorba de "Balada Tunsului":

"Zace Tunsu'ntemnițat
de fanariotul Domn...
într'un beci
cu lilieci...
și cu ziduri de nămeți!

Zace Tunsu'ntemnițat
într'o beznă
cu ghiulele mari la gleznă—

Barba-i mare pân'la brâu...
iar din pieptu-i curge 'ntruna-
curge sângele pârâu."

In unele versuri planează această impresie de facilitate dar, în general dl Silistreanu reuseste să obțina efecte puternice, mai puternice si mai directe decât cele obtinute prin versul muncit, cizelat.

N. S. G.

ECOURI

* *Confratele "Stindardul" ne aduce la cunoștință moartea în închisoare a poetului Nichifor Crainic și eliberarea lui Radu Gyr, acesta din urmă aproape orb și măcinat de tuberculoză. Poeziile lor circulă imprimate la multiplicator. Cum scria Radu Gyr știm și nu cred că în închisoare să fi suferit influența lui Ungaretti și nici a lui Jouve, iar una dintre poeziile lui Nichifor Crainic, scrisă în închisoarea dela Aiud, o reproducem mai jos, din "Stindardul".*

BEJENIE

Pe drumul de munte șuvoaele gem
Și blestemă'n scorburi frânturi de blestem.
Pe drumul din codru se sparge furtună:
Preveste de semne că nu-i de a bună!
Pe drumul din vale zăvod grijuliu
Iși caută turma și url'a pustiu.
Pe drumul din țarini se'ncoardă cocenii
Ca degete care arată-a bejenii.
C'un vuet gigantic un veac se răstoarnă,
Măicuța-și zărește odraselele'n poarnă;
Călare'n furtună cu coama vulvoi
Și 'ncruntă privirea, se uită'napoi,
Căci vine din urmă cu muget sălbatic
Gâtlej fără fund de smeu asiatic.
"Hai murgule ia-mă pe greabănul tău:
Așterne-te vremii și vântului rău!
Vin căpcăunii din funduri de zare!
Inima-mi frântă mi-o fur pe'nserare
Și-ași vrea să încapă în tainița ei
Și muntele mare și bobul de mei.
Și dacă nu'ncape, cu genele'n moină
Iau holda'ntr'o pâine și Țara'ntr'o doină.
Hai, murgule ia-mă pe greabănul tău
Și-așterne-te vremii și vântului rău!

E regretabil, fără îndoială că nu se găsește vreun mijloc pentru a introduce în Țară antologia dlui Vintilă Horia, "Poezia românească nouă". Cei ce-și pierd timpul și-și riscă viața, multiplicând și difuzând "vechiturile" lui Crainic sau Gyr, ar face desigur "un mai bun serviciu neamului și culturii", multiplicând și difuzând poezia celor 12 califari.

* *La radio național (televiziune) CANAL V din Sao Paolo, Brazilia, campatrioata noastră aromâncă, Victorița Ghiță Mărgărit (nepoata martirului legionar Grigore Pihu, ucis la 21 sept. 1939 la Râșnov, unde se găsea în spital), elevă la Gimnaziul de comerț "Saldanha Marinho" a debutat în ziua de 19 Mai în "Contos dos bosques de Viena" (balet).*

Compatrioata noastră a primit aplauze deosebite din partea spectatorilor brazilieni iar profesorul de la radio o felicitat-o călduros.

B.

* După câteva însuflețite manifestații, Asociația Culturală a Tinerilor Români Americani din Detroit-Michigan, oraș care dă adapost celei mai puternice așezări românești din Statele Unite ale Americii, a organizat, în ziua de 18 Mai a. c., o mare manifestație pentru comemorarea zilei Independenței României la care, în afară de un frumos, bogat și variat program artistic literar, și-au dat concursul și Maestrul Aron Cotruș și dl Mihail Fărcășanu, președintele Ligei Românilor Liberi, care a răspuns bucuros la chemarea tinerei Asociații culturale din Detroit.

Această strălucită serbare, organizată într'un mod vrednic de toată lauda, de către comitetul asociației, compus din dnii: George Pâslaru președinte; Mihail Kirilă vicepreședinte; George Roman secretar general și Vasile Simian casier, a fost onorată și de înaltul concurs al unuia dintre cei mai distinși oameni politici americani, deputatul Thadeus Makrowicz, binecunoscut pentru viguroasa campanie ce-o duce în favoarea desrobirii țărilor de dincolo de cortina de fier.

Serbarea de care este vorba, a avut loc în Casa Română, în prezența a peste șase sute de persoane, atât din Detroit cât și din orașele apropiate și s'a deschis prin intonarea imnului național american, după care s'a desfășurat următorul program:

1) Poporul lui Traian, cântat de corul ACTRA (Asociația Culturală a Tinerilor Români Americani).

2) Doina, de Eminescu, recitată de C. Teodorescu.

3) Cântece românești, executate de corul ACTRA.

4) Maestrul Aron Cotruș, a cetit o samă dintre creațiile lui poetice, între care și poemul "Horia", atât de popular între tineretul României de ieri.

5) Rapsodia Română, de George Enescu, executată cu adevărată măestrie de tânărul român bucovinean. E. Istratof.

6) Cuvântarea magistrală rostită de membrul Congresului american, dl Thadeus Macrowicz, prieten al Neamului nostru și influent om politic american.

7) Jocuri naționale românești, executate de Echipa Tinerilor Români ai parohiei catolice române Sf. Ioan Botezătorul, din Detroit.

8) Piese de muzică națională, executate de quartetul "Melodia r o m â n ă" din Dearborn.

9) Cuvântarea dlui Mihail Fărcășanu, care a evocat în mod impresionant, gloriosul trecut de lupte al națiunii române și dreptul ei, de mii de ani câștigat, de a trăi liberă sub soare, în rândul națiunilor civilizate. Cuvântarea dlui Farcașanu a făcut o profundă impresie asupra auditoriului.

10) Pe-al nostru steag e scris unire, de Ciprian Porumbescu, intonat de corul ACTRA.

Maestro de ceremonii a fost dl Mihail Bida, președinte al Comiteului Național Român American.

In cadrul programului, secretarul general al ACTREI, dl George Roman a dat cetire mesagiului Societăților românești Uniunea și Liga, care a fost defuzat cu acel prilej de către "Vocea Americii".

Trebuie subliniat în mod deosebit, concursul cre l-au dat la reușita acestei manifestații, cunoscuta și apreciata cântăreață dna Țurcanu și soțul dsale, dl profesor și director de orchestră Țurcanu.

Serbarea a fost onorată de prezența I. P. S. S. Episcopul Teofil Ionescu și de C. L. preoții George Pop, George Preda, George Lupu, Nestorian Cicală dela Catedrala Sf. Gheorghe din Windsor-Canada, etc., etc.

Intre selectul public am remarcat pe marele sculptor român Antonovici, pe dna Betty Triff conducătoarea orei românești de radio din Detroit, care face atât de nepretuite servicii cauzei românești din Statele Unite; pe dna și pe dl Ștefan Farco, președintele Clubului Democrat Român-American, etc., etc.

Un grup de dansatori și dansatoare, în splendide costume românești, au dat o notă de feerie acestei mari manifestații românești dela Detroit.

Cor.

SFINȚIREA CAPELEI DELA VATRA ROMANEASCA

In zilele de Sâmbătă 4 și Duminecă 5 Mai au avut loc marile serbări ale sfințirii Capelei Memoriale dela Vatra Românească din Grass Lake, Michigan, la care au participat peste 1.000 de români din toată America și Canada.

Planurile zidirii unui lăcaș închinat Maicii Domnului la Vatra Românească au fost începute de mult de pe vremea Episcopului Policarp Morușca, când s'a pus dealtfel și prima piatră fundamentală. După anii de amânări și continue transformări a planurilor, Românii din America și-au văzut în cele din urmă visul împlinit în aceste zile ce vor rămâne memorabile pentru toată suflarea românească ortodoxă din Continentul Nord-American.

Slujbele de sfințire a Capelei Memoriale Sfânta Maria au fost pontificate de către Episcopul Valerian Trifa în fruntea unui sobor de preoți.

Interiorul Capelei a fost lucrat în stil românesc de către sculptorul Autonovici, iar picturile au fost realizate de către pictorii Ilie Cristo-Loveanu și Tomescu.

Capela, așa cum se prezintă, este pe drept cuvânt o perlă românească de artă, și a putut fi realizată datorită solidarității r mânești din America și inimii largi și înțelegătoare a românilor depe aceste meleaguri.

Vatra Românească este sediul Episcopiei Ortodoxe Române din Statele Unite.

UN FRUMOS SUCCES ROMANESC

Inregistrăm cu nepusă satisfacție și bucurie frumosul succes al tânărului student român Basil Lapadat care și-a terminat în

(Urmează în pagina 12.)

ECOURI

luna Mai a anului acestuia studiile universitare la Universitatea din Arizona.

De câţiva ani, pe lângă Universitatea din Arizona funcţionează un Club Internaţional, şi spre mândria noastră, aflăm că unul dintre promotorii clubului acestuia, care joacă un rol foarte important în viaţa studenţească, este dl. Lapadat. După ce a servit patru ani în aviaţia americană, dl. Lapadat s'a inscris ca student la Universitatea din Arizona luându-şi ca materie principală limba spaniolă. In anul universitar 1955-56, dl. Lapadat a fost ales în unanimitate Vice-Preşedinte al Clubului studenţesc Internaţional al suszisei Universităţi, iar anul acesta, dânsul a fost ales Preşedinte al Comitetului Internaţional de legătură.

Cu ocazia sfârşitului de an şcolar, Institul Internaţional depe lângă Universitatea din Arizona a aranjat o serbare studenţească. Cu această ocazie, au fost prezentate dansuri specifice din ţările de origină ale membrilor clubului şi mâncăruri. Dl. Lapadat, în costum naţional, românesc, a prezentat împreună cu d-şoara Ruth Lebhardt din Elveţia şi Lilo von Hoermann din Germania, câteva dansuri româneşti extrem de bine primite de către public şi remarcate de către presa locală care a publicat fotografia compatriotului nostru în timpul dansului.

Buletinul editat de către Clubul Internaţional al studenţilor depe langă Universitatea din Arizona a "International Newsletter" a dedicat d-lui Lapadat numărul său din Aprilie 1957, subliniind munca şi rezultatele frumoase obţinute de către compatriotul nostru în cadrul acestui club, al cărui membru activ şi Vice-Preşedinte a fost dl. Lapadat.

Pentru frumoasele succese obţinute şi pentru indiscutabila propagandă românească a d-lui Lapadat, ţinem să-i aducem sincere şi calde felicitări.—N. N.

Conform tradiţiei, Legaţia României Libere dela Madrid şi Comunitatea Românilor din Spania, a celebrat şi în acest an sărbatoarea naţională 10 Mai.

Redăm mai jos, după ziarul A. B. C. din Madrid, darea de seamă asupra Te-Deumului oficiat cu acest prilej:

"Legaţia României şi Comunitatea Românilor din Spania, au comemorat Sărbătoarea naţională română cu un *Te Deum* oficiat în biserica las Salesas de către parintele Mircea Boac, vicerector al misiunii catolice române în Spania.

Printre asistenţii la actul religios se aflau dl Daniel Castell, director al Afacerilor politice ale Europei orientale, care reprezenta pe ministrul Afacerilor străine; Baronul de la Tournelle, ambasador al Franţei în Spania; dl Julio del Balzo dei Duchi Presenzano, ambasador al Italiei în Spania; dl ambasador Juan Francisco Cárdenas; dl Raimundo Fernández Cuesta, fost ministru; reprezentatul deputaţiei provinciale a Madridului; dl José María de Aguinaga, director al Patronatului naţional al refugiaţilor; conte Potocki, ministrul Poloniei; dl Francisco de Marosy, ministrul Ungariei; dl şi dna de Kampus, ministrul Letoniei; dl şi dna de Formanek, ministrul Cehoslovaciei; dl Lukovic, ministrul Yugoslaviei; ataşatul comercial al Chinei; Par. Branco Marici, reprezentantul Croaţiei; dl Ernesto la Orden, al doilea şef al Cabinetului diplomatic din Ministerul Afacerilor Straine; ministrul consilier al Ambasadei germane; primul secretar al Ambasadei Turciei, dl Celal Calistrar; primul secretar al Ambasadei Statelor Unite; dl Raud, consilier estonian; dl Soroa, secretar al ambasadei Braziliei; dl José Manuel Sousa, secretar al ambasadei portugheze; dl Cerranza, consilier cultural al ambasadei Columbiei; dna şi dl Luis Beneyto, delegat teritorial al Falangei; dnii Kantcho Kantcheff şi Georgeff, reprezentând pe regele Bulgariei; dna şi dl conte de Somogyi de Perla; dna şi dl Botzaris, etc.

Au prezidat manifestaţia ministrul României dl Nicolae Dimitrescu; vicepreşedinţii Comunitătii Românilor din Spania, principele Cantacuzino şi dl Georgel Demetrescu; marchizul de Baides, consul general al Comunitaţii româneşti".

Cu acelaş prilej, şi în cadrul unei săptămani culturale româneşti, o altă alujbă religioasă a fost oficiată la biserica San Jerónimo real, sub auspiciile recent înfiinţatei, "Asociaţia culturală a românilor din Spania".

Regretăm că nu putem împărtăşi cititorilor, impresii asupra problemelor desbătute, deoarece nici unul dintre redactorii şi colaboratorii revistei noastre nu a fost invitat.

B.

* *Si anul acesta, sărbătorirea zilei naţionale de 10 Mai a fost făcută cu mare insufleţire de tineretul adunat sub straşina Bisericii şi sub privigherea P. S. Episcop* Teofil.

După rugăciunea rostită în Capela Mănăstirii "pentru potolirea răutăţii vrăşmaşilor sălbateci cari ne împilează neamul", s'a desfăşurat—in sala alăturată Mănăstirii—următorul program:

1) *Pe-al Nostru Steag, cor mixt, cântat de corul Mănăstirii.*
2) *Cuvânt de 10 Mai, rostit de dl. Prof.* Dumitru Lungu *din Windsor.*
3) *In satu'n care m'am născut, solo. cântat de dl.* Iosif Căpăţina *din Detroit.*
4) *Frunză verde dintre vii, cor mixt.*
5) *Cântări din acordeon, executate de* John Zorza, Jr., *din Detroit.*
6) *Zece Mai, poezie recitată de dl.* Chirilă Ciuntu.
7) *"Doina" de Eminescu, rostită de dl.* Cezar Teodorescu.
8) *Foaie verde şi-o sipică, solo de dl.* Vichentie Ocolişanu, *acompaniat la acordeon de dl.* Gheorghe Besu.
9) *Foaie verde de secară de dl.* Besu Gheorghe.
10) *Cucule pasăre grasă şi Deşteaptă-te Române, cor mixt. Programul a fost alcătut de dl.* Chirilă Ciuntu, *iar cântările corale conduse de dl.* George Opriţa.

P. S. Sa, Episcopul Teofil, *îndeamnă la urmă, "să stăm legati unii de alţii după cum sunt legate mlădiţele de trunchiul din care au odrăslit şi să ne menţinem de aici legătura cu cei rămaşi în ţară. Noi suntem copiii care am scăpat pe fereastră ca să strigăm din răsputeri contra celor ce ne sugrumă părinţii în casă. Chiar dacă duşmanul cel mai nemernic din câţi am avut în trecutul nostru glorios, ne-ar masacra toţi copiii până la cel din urmă, totuşi ţara va fi renăscută în unitatea sa naţională, făcând să iasă Români din pământ; şi Dumnezeul părinţilor noştri va reconstitui ceiace sălbatecii vor fi distrus. Vrem să trăim, şi să trăim independenţi, să jucăm marele rol care ne aparţine, dar, pentru aceasta trebue să fim uniţi, ca să fim tari".*

Cor.

* *Cu un fast deasebit s'a sărbătorit anul acesta la Toronto-Canada, ziua de 10 Mai. Serbarea a avut loc în ziua de 12 Mai. Dimineaţă, după oficierea serviciului divin, a fost ridicat un parastas, pentru eroii Neamului şi pentru mamele trecute în cele veşnice, Românii din Canada sărbătorind în această zi atât independenţa Neamului românesc cât şi "ziua mamei". După masă, în sala de festivităţi a "Casei naţionale", Părintele Zelea a oficia un Te Deum, înălţându-se rugăciuni pentru mântuirea Neamului şi sănătatea tuturor luptătorilor anticomunişti, atât din Patrie cât şi din exil.*

După aceasta, în prezenţa a numeroşi Români—vechi emigranţi cât şi exilaţi—, precum şi străini prieteni ai Românilor, a urmat un program artistico-cultural. Copiii dela şcoala duminicală, Pănţurescu, Moşoiu (strănepotul generalului Moşoiu), Gheţea şi Bărbieru, au cântat acompaniaţi de ghitară diferite cântece populare (copilul Pănţurescu a cântat la pian) şi au recitat poezii. Corul mixt a cântat "Pe-al nostru steag" iar dl Matei Hoşbotă a ţinut o avântată conferinţă cu subiectul "Zece Mai în istoria naţională". Dsa, a arătat care este importanţa zilei de 10 Mai în istoria naţională, după care a arătat silniciile la care este supusă viţa românească în Patria robită, precum şi în Grecia, unde fraţii noştri macedoneni sunt supuşi la chinuri asemănătoare de către poporul grec.

In continuarea programului, dna Geta Pricopie a recitat poezia patriotică "Ţara mea" de I. Neniţescu, dl Const. Măgirescu a vorbit despre "a treisprezecea aniversare a zilei de 10 Mai în exil", dl Drăgan dela Hamilton a cântat două romanţe populare, iar dnii Ştefan Ciotlos la saxofon şi dl Dinescu la acordeon au executat muzică instrumentală. Dl Ilarion Mintici a vorbit despre drepturile României asupra, Basarabiei şi Bucovinei de Nord, iar dl Nicolae Pătăceanu a recitat poezia "Rugăciune" de Octavian Goga. După executarea de către cor a cântecelor "Vântuleţ de primăvară" şi "Suflecată până la brâu", dl Teodosiu, preşedintele consiliului parohial a rostit cuvântul de încheere, asistenţa intonând diferite imnuri naţionale şi marşuri patriotice.

La sfârşitul emoţionantei serbări, doamnele din corul "Reuniunii femeilor" din parohia ortodoxă românească "Sf. George, au oferit oaspeţilor un bufet bine asortat.

Toată serbarea a fost filmată (sonor şi colorat) de către dl I. Mintici junior, technician priceput dela postul de emisiune (radio şi televiziune) C. B. C. din Toronto.

M. H.

* In ziua de 7 Iulie a. c. s'a sărbătorit la Dearborn-Michigan, ziua Catolicilor Români Americani. Liturghia solemnă a fost celebrată de toţi preoţii români catolici din Statele Unite. S'a ridicat un parastas pentru martirii şi eroii Bisericii şi Neamului românesc iar predica ocazională a fost rostită de Părintele Ioan Spătaru, serviciul de diaconi, fiind îndeplinit de C. L. Preoţii Gheorghe Russu şi Ioan Filip. Răspunsurile la Sf. Liturghie au fost date de corul Bisericii Sf. Maria, din Dearborn, sub conducerea Dnei Diţa Sandru.

Cu aceasta ocazie, ARCA a tipărit şi difuzat un vibrant apel către membrii ei.

* *In noua Zeelandă a luat fiinţă "Comitetul refugiaţilor de dincolo de cortina de fier". Actul de constituire a fost semnat în ziua de 11 Noembrie 1956, în casa compatriotului nostru, dl Alexandru Frunză din Wellington, Noua Zeelandă. Comitetul are compunerea următoare:*

Preşedinte: dl S. de Kopff (polonez); Secretar: dl M. S. Stambulieff (bulgar); Casier: dl Alexandru Frunză (român); agent de legătură între comitet şi guvernământul Nouei Zeelande, dl I. Szakats (ungur); membri în comitet: un reprezentant al Estonienilor, dna L. Kiwisik; al Lituanienilor, N. Balciunas; al Letonilor, dl Splite; al Cehoslovacilor, dl F. Grapel şi al Ukrainenilor, dl Iljaszenco.

* *In ziua de 9 Iunie, la ora 11, în Biserica ortodoxă siriană din Sao Paolo, Brazilia, s'a făcut o slujbă pentru pomenirea tuturor Românilor căzuţi în lupta contra comunismului.*

Slujba a fost oficiată de Sf. Sa Preotul Anchidim Uşeriu, care a evidenţiat importanţa luptei contra comunismului aleu.

B.

ANTICARIAT

Un compatriot doreşte să vândă un tablou în ulei de Theodor Aman. Dimensiunile: 24-19 cm. Cei care ar dori să cumpere acest tablou, sunt rugaţi să se adreseze redacţiei revistei "Carpaţii". Acest tablou a fost reprodus în numărul 4-5 al revistei noastre.

* *Continuăm a publica numele compatrioţilor ce au primit cărţi dela editura "Carpaţii", nu le-au plătit, nu le-au înapoiat şi nici, cel puţin, nu răspund scrisorilor ce li se trimit:*

Lt. Bălăceanu, Suedia; Lt. Nicolaescu, Maroc; Lt. Oancea, Franţa; Rotaru, Australia; Bonifacio, Belgia; Lt. Col. Stunculescu, Argentina; Lt. Col. Abeles, Liban; Spuză, Liban; Ing. Octav Vasilescu, Statele Unite; Marcel Dinculescu, Franţa; Cornel Holder, Statele Unite; Ing. Virgil Stoicoiu, Statele Unite; Stoian Brăilă, Franta; V. Bosniac, Anglia; Mircea Vasilache, Turcia; Pr. Florin Găldău, Statele Unite; Dr. Gh. Palade, Statele Unite; Willy Mihăilă, Anglia; D. Câinaru, Statele Unite.

* *Poezia "Auşlu", în dialect macedo-român, de Nuşi Tuliu, apărută în No. 15-17 al revistei noastre, a fost transpusă în româneşte de T. Papahagi. Doamna Violetta Puppi numai ne-a trimis-o.*

* Din cauza proporţiilor, finalul articolului "N. Iorga", de dl Pamfil Şeicaru, va intra—împreună cu ceeace s'a publicat în numerele 19 şi 20 ale revistei—în brosura No. 7 din colecţia "Carpaţii".

* *Cartea "Amintiri din [illegible]" de Ion Creangă, costa 3 dolari şi nu 2, cum din eroare s'a anuntat.*

* *In depozit, la editura "Carpaţii" se găseşte cartea dlui Pamfil Şeicaru, "Răspuns" Glasului "Patriei robite". Costul ei este 1 dolar.*

EDITURA «CARPATI» ANUNTA

Au apărut:

Istoria Românilor din Dacia Traiană, de A. D. Xenopol, vol. I, epuizat.

Istoria Românilor din Dacia Traiană, de A. D. Xenopol, vol. I, ediţia II-a, 3 dol. U. S. A.

Istoria Românilor din Dacia Traiană, de A. D. Xenopol, vol. II, III şi IV, 7 dol. U. S. A.

Istoria literaturii române, de D. Murăraşu, vol. I şi II, 6 dol. U. S. A.

Poveşti, de Ion Creangă, 4 dol. U. S. A.

Naţionalismul lui Eminescu, de D. Murăraşu, 3 dol. U. S. A.

Amintiri din copilărie, de Ion Creangă, 3 dol. U. S. A.

Haiducul, roman, de Bucura Dumbravă, 4 dol. U. S. A.

Precursori, de Octavian Goga, 3 dol. U. S. A.

Poveşti fără Ţară, nuvele, de Faust Brădescu, N. Novac şi N. S. Govora, 3 dol. U. S. A.

Rapsodia iberica, ediţie bilingvă de Aron Cotrus, 1 dol. U. S. A.

Poeme fără Ţară, de V. Posteucă, N. Novac şi N. S. Govora, 2 dol. U. S. A.

Cuiburi de lumină, poezii, de Valeriu Cârdu, 1,50 dol. U. S. A.

Dacia, de Vasile Pârvan, 2 dol. U. S. A.

Din crucea pădurii, poeme, de Ion Ţolescu, 1,50 dol. U. S. A.

Persecución religiosa en Rumania, text spaniol, de Rev. Al. Mircea, 0.50 dol. U. S. A.

Romania, text francez, broşură ilustrat, 0,25 dol. U. S. A.

Frumoasa cu ochi verzi, de J. N. Manzatti, 3 dol. U. S. A.

Sub tipar:

Istoria presei româneşti, de Pamfil Şeicaru, vol. I şi II, 6 dol. U. S. A.

Răscoala, roman, de Liviu Rebreanu, vol. I şi II, 6 dol. U. S. A.

Colecţia "Carpaţii" în limba română:

1) Intre Volga şi'ntre Mississipi, de Aron Cotruş, 0,25 dol. U. S. A.
2) Isprăvile şi viaţa lui Mihai Viteazul, de P. Ispirescu, 0,50 dol. U. S. A.
3) Octavian Goga, de Pamfil Şeicaru, 0,50 dol. U. S. A.
4) A. C. Cuza, de Pamfil Şeicaru, 0,25 dol. U. S. A.
5) C. Stere, de Pamfil Şeicaru, 0,50 dol. U. S. A.
6) Ardealul şi Habsburgii, de G. A. Pordea, 0,25 dol. U. S. A.
7) N. Iorga, de Pamfil Şeicaru, 1 dol. U. S. A.

Majoritatea acestor lucrări se găsesc şi în ediţie pentru bibliofili, numerotate şi legate în piele, costul unui volum fiind 10 dolari. Cărţile se pot procura fie dela editură fie dela: *Canada* la dl Radu Mircea, 366 Ontario Street, Toronto-Ontario, sau dl Chirilă Ciuntu, 1226 Pierre Avenue, Windsor-Ontario; *Statele Unite*, la dl John Covânea, 4406, Todd Avenue, East Chicago-Indiana sau la dl Nicolae Aristide, 796-9 Avenue, New York 19; *Franţa*, la Boyveau & Chevillet, 49, rue Monsieur le Prince, Paris 6 sau la H. Samuelian, 51, rue Monsieur le Prince, Paris; *Italia*, la Agostino Massa, Piazza Winckelman, 8-9, Roma.

CARPATII

Revistă Culturală

Director: ARON COTRUS
Redactor: TRAIAN POPESCU

Redactia şi Administraţia:
Calle Villanueva, 43, Madrid.
Abonamente:
Anual: 5 dol. U. S. A.
Pentru instituţii: 12 dol. U. S. A.

ES MANUSCRITO.—MARSIEGA, S. A.